

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΝΕΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ: ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΟΠΟΙ
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΜΑΡΚΟ ΕΛΕΝΗ
ΧΑΙΚΑΛΗ ΠΗΝΕΛΟΠΗ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΚΛΩΝΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ

Πάτρα, Φεβρουάριος 2012

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ

Σ.Ε.Υ.Π

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**ΝΕΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ: ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΙ
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
JUVENILE DELIQUENCY: CAUSES AND RESPONSES THROUGH
SOCIAL WORK**

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:

ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

ΜΑΡΚΟ ΕΛΕΝΗ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ

ΧΑΙΚΑΛΗ ΠΗΝΕΛΟΠΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ

ΚΛΩΝΗ

Πτυχιακή εργασία για τη λήψη πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας και του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Τ.Ε.Ι Πάτρας .)

ΠΑΤΡΑ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2012

Η διπλωματική εργασία της Μάρκο Ελένης και Χαϊκάλη Πηνελόπης εγκρίνεται:

Υπογραφές :

1. Κλωνή Παναγιώτα, καθηγήτρια (επιβλέπουσα καθηγήτρια)

Μέλη εξεταστικής επιτροπής :

- 2.
- 3.

ΣΤΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΜΑΣ ...

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες.....	vii
Περίληψη.....	viii
SUMMARY.....	ix
Εισαγωγή.....	1
Αναγκαιότητα μελέτης.....	5
Σκοπός της μελέτης.....	7
Ορισμοί όρων.....	8
ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο	11
Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ	11
1.1 <i>Η ΨΥΧΟΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ</i>	13
1.1.1 Σωματική ανάπτυξη.....	13
1.1.2 Νοητική ανάπτυξη.....	15
1.1.3 Σεξουαλική ανάπτυξη.....	16
1.1.4 Ψυχολογική και Συναισθηματική ανάπτυξη.....	17
1.2 <i>ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ</i>	21
1.2.1 Γονείς.....	21
1.2.2 Συνομήλικοι.....	22
1.2.3 Ποιοι είναι οι κυριότεροι παράγοντες κοινωνικοποίησης;.....	23
1.2.4 Η «ταυτότητα του Εγώ».....	25
ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο	27
ΝΕΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	27
2.1. <i>ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ</i>	27
2.2. <i>ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ</i>	30
2.2.1 Επιθετική συμπεριφορά.....	30
2.2.2 Προβλήματα με το σχολείο.....	33
2.2.3 Ελλιπής σχολική φοίτηση.....	34
2.2.4 Η επιθετικότητα μέσα στο σχολείο.....	37
2.2.5 Χρήση εθιστικών ουσιών.....	38
2.2.6 Χρήση αλκοόλ.....	39
2.2.7 Χρήση ναρκωτικών.....	40
2.2.8 Συνέπειες της χρήσης των ψυχοδραστικών ουσιών.....	41
2.3. <i>ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ</i>	44
2.4. <i>ΑΤΟΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ</i>	45
2.4.1 Βιολογικοί και Ψυχολογικοί Παράγοντες.....	45
α. Οικογένεια.....	47
β. Σχολείο.....	48
γ. Συνομήλικοι.....	49
δ. Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας.....	51
ε. Αθλίες Οικονομικές και Κοινωνικές Συνθήκες.....	53

ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο	55
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	55
3.1 <i>ΘΕΩΡΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ</i>	55
3.2 <i>ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΟΜΙΑΣ</i>	58
3.2.1 <i>υποπολιτισμικές θεωρίες</i>	59
3.2.2. <i>Θεωρία της πολιτισμικής σύγκρουσης</i>	59
3.3. <i>ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΗΣ</i>	60
3.4. <i>ΘΕΩΡΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ</i>	61
3.4.1 <i>θεωρία κοινωνικού δεσμού</i>	63
3.4.2 <i>θεωρία της προσκόλλησης</i>	66
3.5 <i>ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΣΤΙΓΜΑΤΙΣΜΟΥ (labeling approach)</i>	68
3.6. <i>ΝΟΜΟΙ ΤΗΣ ΜΙΜΗΣΗΣ</i>	71
ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο	72
ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	72
4.1. <i>Η ΧΑΡΑΞΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗ ΝΕΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ</i>	72
4.2. <i>ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ – ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ</i>	82
4.2.1 <i>Ανήλικα άτομα και αστυνομία</i>	92
4.2.2 <i>Επιμελητές ανηλίκων και δικαστήρια ανηλίκων</i>	94
4.3. <i>ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ (ΠΟΙΝΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΒΑΛΛΟΝΤΑΙ)</i>	96
4.3.1 <i>Επίπληξη</i>	96
4.3.2 <i>Υπεύθυνη επιμέλεια γονέων</i>	97
4.3.3 <i>Επιμέλεια υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων</i>	98
4.3.4 <i>Τοποθέτηση ανηλίκου σε κατάστημα ή ίδρυμα αγωγής</i>	99
4.3.5 <i>Επιβολή ποινής σε άτομα με μετεφηβικής ηλικίας</i>	100
4.3.6 <i>Απέγκληματοποίηση</i>	101
4.3.7 <i>Αποϊδρυματοποίηση</i>	102
4.3.8 <i>Θεραπευτικά μέτρα</i>	102
4.4. <i>Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ</i>	103
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	107
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	109

Ευχαριστίες

Ευχαριστούμε ιδιαίτερα την υπεύθυνη καθηγήτρια κ. Κλωνή Παναγιώτα, για την βοήθεια που μας προσέφερε στη διεκπεραίωση της πτυχιακής εργασίας.

Επίσης ευχαριστούμε την φίλη και δικηγόρο Συμεωνίδα Γεωργία για την παροχή πληροφοριών, νομικών εγγράφων και την βοήθεια της στην εξεύρεση βιβλιογραφικού υλικού. Καθώς και την καθηγήτρια αγγλικών-μεταφράστρια κ. Γιαννακαία Αλεξάνδρα για την πολύτιμη βοήθεια της.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία μελετά την παραβατικότητα ανηλίκων έως δεκαοχτώ ετών, τους αιτιολογικούς παράγοντες που οδηγούν σ' αυτήν και τους τρόπους αντιμετώπισής της μέσω της κοινωνικής εργασίας.

Στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στην εφηβική ηλικία. Εξετάζεται εκτενέστερα η σωματική, νοητική, σεξουαλική συναισθηματική ανάπτυξη των εφήβων καθώς και η κοινωνική.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται σύντομη αναδρομή στην νεανική παραβατικότητα, από την εποχή των teddy-boys έως σήμερα. Αναφέρονται οι κυριότερες σύγχρονες μορφές και αναλύονται οι αιτιολογικοί παράγοντες, τόσο οι ατομικοί όσο και οι κοινωνικοί.

Στο τρίτο κεφάλαιο, γίνεται καταγραφή των θεωρητικών προσεγγίσεων που έχουν διατυπωθεί για την ανάλυση της νεανικής παραβατικότητας.

Ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο, περιέχονται φορείς, υπηρεσίες, η πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας καθώς και ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας. Εμπεριέχονται δηλαδή η αστυνομία, επιμελητές και δικαστήρια ανηλίκων, το νομοθετικό πλαίσιο και ποινές που επιβάλλονται στους ανήλικους παραβάτες και τέλος ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού σε συνάρτηση με την παραβατικότητα, ο οποίος βέβαια προσαρμόζεται στα εκάστοτε δεδομένα καθώς και στην υπηρεσία όπου ανήκει.

Η πτυχιακή εργασία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση συμπερασμάτων της μελέτης καθώς και τις προτάσεις στο συγκεκριμένο θέμα.

SUMMARY

The current assignment examines juvenile delinquency up to eighteen-year-olds, the causative factors which lead to this and the ways of dealing with it through social work.

In the first chapter, a reference to adolescence takes place. It is examined the physical, mental, sexual, sentimental as well as the social development of adolescents.

In the second chapter, a brief retrospection to juvenile delinquency is held, from teddy-boys' time up to the present. The most contemporary forms are mentioned and the causative factors are probed into, so much the individual as the social.

In the third chapter, the theoretical approaches that have been formulated, as far as the analysis of juvenile delinquency is concerned, are registered.

However, in the fourth chapter, carriers, services, prevention of juvenile delinquency as well as the part of social work are included. In other words, police, prefects and juvenile courts are comprised as well as the legislative framework and the penalties that are imposed on juvenile offenders and finally, the part of the social worker in connection with delinquency, which, of course, is adapted to the facts of the given times as well as to the service it belongs to.

This written thesis is completed with the presentation of the conclusions of the study as well as the proposals on the specific issue.

Εισαγωγή

Η νεανική παραβατικότητα αποτελεί ένα πολυσύνθετο ζήτημα, η εκδήλωση του οποίου είναι συνάρτηση ενός συνόλου παραγόντων που απαιτούν άμεση διερεύνηση, ερμηνεία και αντιμετώπιση. Είναι ένα ζήτημα που δεν θεωρείται ιδιαίτερα επίκαιρο, αφού τις τελευταίες δεκαετίες, όλο και περισσότεροι ερευνητές έχουν κληθεί να το διερευνήσουν. Ωστόσο η μελέτη του προβλήματος αυτού πάντα παραμένει ένα λεπτό και ευαίσθητο θέμα, αφού μελετάται η συμπεριφορά ατόμων, τα οποία είναι ακόμη παιδιά και έφηβοι. Παρόλο που είναι ένα θέμα με πλούσια βιβλιογραφία και με αξιοσημείωτο ενδιαφέρον των ειδικών, εντούτοις παρατηρούμε ότι δεν ακολουθούνται οι σωστές τακτικές για την αντιμετώπιση και κυρίως την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων. Αξίζει να αναφερθεί ότι οι προσπάθειες για την αντιμετώπιση των παραβατικών ανηλίκων είναι ανελλιπείς, αφού δεν λαμβάνονται μέτρα πρόληψης, ικανών για τη μείωση της παραβατικότητας.

Όλες οι κοινωνίες έχουν ορίσει κάποιους κοινωνικούς κανόνες σύμφωνα με τους οποίους πρέπει να συμπεριφέρονται τα μέλη τους. Οι κανόνες αυτοί αντανakλούν τις αξίες της κοινωνίας και κάποιοι από αυτούς γίνονται νομικοί κανόνες. Οι νομικοί κανόνες αποτελούν το μέσο για την άσκηση του κοινωνικού ελέγχου στη συμπεριφορά των μελών μιας κοινωνίας. Μια ανθρώπινη πράξη χαρακτηρίζεται ως παράβαση, όταν αυτή emπίπτει και ελέγχεται από την ποινική νομοθεσία. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις κατά τις οποίες προσβάλλονται κάποιοι κοινωνικοί κανόνες, χωρίς όμως να emπίπτουν στις διατάξεις του ποινικού δικαίου, αλλά και πάλι χαρακτηρίζονται ως αποκλείσεις.

Η Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του Παιδιού, ορίζει ως παιδιά «όλα τα ανθρώπινα όντα με ηλικία μικρότερη των δεκαοχτώ ετών, εφόσον αυτά είναι ανήλικα κατά το εθνικό δίκαιο». Μετά την αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου του Δικαίου Ανηλίκων, η οποία στηρίχθηκε μεταξύ άλλων στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού καταργήθηκε η διάκριση ανάμεσα σε «παιδιά» και «εφήβους» που υπήρχε στο θεσμικό

πλαίσιο απονομής δικαιοσύνης στους ανήλικους δράστες εγκληματικών πράξεων. Η κατάργηση αυτή κρίθηκε αναγκαία αφού σύμφωνα με τις αντιλήψεις της εξελικτικής ψυχολογίας, η ωρίμανση (σωματική, ψυχική, διανοητική) είναι εξατομικευμένη διαδικασία και επομένως η εφηβεία δεν αρχίζει για όλους ανεξαιρέτως από μια συγκεκριμένη ηλικία. Ο τρόπος αντιμετώπισης των νέων από τους μεγαλύτερους είναι ένα στοιχείο που σίγουρα επηρεάζει τη συμπεριφορά τους. Ο νέος αποζητά την αποδοχή, την αναγνώριση και την υποστήριξη από το μεγαλύτερο και θα αναζητήσει τρόπους για να το πετύχει αυτό. Οι νέοι που έχουν κοινωνικοποιηθεί με σωστά πρότυπα και αξίες είναι πολύ πιθανόν να επιτύχουν αυτή την αναγνώριση με σύννομα μέσα. Ο νέος όμως που δεν είχε αυτή την κοινωνικοποίηση, αλλά έζησε σε δύσκολο κοινωνικό (οικογενειακό, σχολικό) περιβάλλον, θα αναζητήσει άλλους τρόπους για να επιτύχει την αναγνώριση, πολύ πιθανόν με παράνομα μέσα. Άλλωστε η νεανική ηλικία είναι ασθενέστερη από τις άλλες αφού διαθέτει μικρότερη δύναμη αντίστασης και περισσότερη ανεπτυγμένη τάση μίμησης.

Η εφηβεία είναι ίσως η πιο πολυσύνθετη και πολυπαραγωντική περίοδος της ανάπτυξης του ανθρώπου. Στην ηλικία αυτή προσπαθεί να διαμορφώσει μια σαφή ιδέα για το ρόλο που θα διαδραματίσει την κοινωνία. Καλείται να ιεραρχήσει τους σκοπούς και τις αξίες της ζωής και πρέπει να προβεί σε επιλογές για τις σπουδές, το επάγγελμα, τις διαπροσωπικές του σχέσεις. Στις μέρες παρατηρείται ένα μεγάλο χάσμα γενεών, αφού οι νέοι εμφανίζουν νέους τρόπους συμπεριφοράς, οι οποίοι τις περισσότερες φορές δεν είναι αποδεκτοί από τους «ώριμους» ενήλικες. Οι ενήλικες στιγματίζουν αυτές τις συμπεριφορές ως αντικοινωνικές ως αποτέλεσμα να δημιουργείται μια μεγαλύτερη απόσταση μεταξύ των δυο ηλικιακών ομάδων. Ο νέος εμφανίζεται ως επαναστάτης και αμφισβητεί κάθε αυθεντία. Στην εφηβεία θα αρνηθεί τους γονείς του, τα ιδανικά και τις αρχές του και θα αναζητήσει άλλα πρόσωπα για να ταυτιστεί μαζί τους. Εάν ο έφηβος τη στιγμή που αναζητεί αυτά τα πρόσωπα, δεν έχει λάβει επαρκείς κανόνες και αρχές από την οικογένειά του και δεν υπάρχει καλή επικοινωνία μεταξύ των μελών της, είναι πολύ εύκολο να μνηθεί σε παραβατικές συμπεριφορές.

Η βία και η επιθετικότητα είναι καταστάσεις γνώριμες στο ανθρώπινο είδος από τα πρώτα κιόλας βήματα της κοινωνικής τους ζωής. Ωστόσο η σύγχρονη έκφραση αυτής της βίας, η παραβατικότητα έχει σχέση με τις οικονομικές συνθήκες που επικρατούν, με τον τρόπο λειτουργίας των θεσμών, με την ιδεολογία που καλλιεργείται, με τις αξίες και τα ιδανικά που υιοθετεί κάθε κοινωνία και που συμβάλλουν, άλλοτε σε μεγάλο και άλλοτε σε μικρό βαθμό, στη διαμόρφωση του υψηλού δείκτη παραβατικότητας νέων.

Η λανθάνουσα μορφή βίας που κρύβει η ίδια η εποχή μας με τη μαζοποίηση στον τρόπο διαβίωσης, την εμπορευματοποίηση αλλά και τις υλιστικές και ευδαιμονιστικές αντιλήψεις που τρέφει, μαζί με τις δυσκολίες που παρουσιάζονται στη διαδικασία κοινωνικοποίησης των νέων, ωθούν τους ανήλικους σε αντικοινωνική συμπεριφορά και δημιουργούν μπροστά τους πολλά και δισεπίλυτα προβλήματα, υλικά και εσωτερικά, που συνιστούν αυτό που συνήθως αποκαλούμε «υπαρξιακό αδιέξοδο».

Η πτυχιακή εργασία που ακολουθεί θα προσεγγίσει το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας, από θεωρητικής πλευράς και με άξονα τους αιτιολογικούς παράγοντες που ευθύνονται γι' αυτό. Αναφερόμαστε σε εφήβους και συγκεκριμένα στα άτομα που στην ηλικιακή κλίμακα βρίσκονται έως το 18^ο έτος.

Καταγράφονται οι κυριότερες θεωρίες που έχουν χρησιμοποιηθεί για την κατανόηση της νεανικής παραβατικότητας όπως της κοινωνικής μάθησης, της ανομίας, υποπολιτισμικές, κοινωνικού ελέγχου κά.

Εν συνεχεία, παρουσιάζονται οι αιτιολογικοί παράγοντες της νεανικής παραβατικότητας, οι οποίοι διακρίνονται σε ατομικούς και κοινωνικούς. Στους ατομικούς συνεπάγονται οι βιολογικοί και ψυχολογικοί παράγοντες, παθολογικές, σωματικές και ψυχικές καταστάσεις, επίκτητοι, συναισθηματικοί τραυματισμοί και η προσωπικότητα. Ενώ στους κοινωνικούς παράγοντες συνεπάγονται η οικογένεια, το σχολείο, οι συνομήλικοι, τα ΜΜΕ και οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες.

Τέλος, αναφέρονται οι τρόποι αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας. Πρωταρχικό ρόλο παίζει η χάραξη πολιτικής πρόληψης

ενάντια στη νεανική παραβατικότητα που επιτυγχάνεται με την καταπολέμηση των αιτιών που γεννούν το πρόβλημα. Χρειάζεται να ληφθούν μέτρα όσον αφορά την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την κοινωνική ενσωμάτωση, την σύσταση υπηρεσιών παροχής οικογενειακής στήριξης και στήριξης νέων, προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης στον ελεύθερο χρόνο κ.ά. Ταυτόχρονα παρουσιάζονται προγράμματα που έχουν υλοποιηθεί σε διεθνές επίπεδο.

Εν κατακλείδι αναφέρονται η συσχέτιση ανήλικων ατόμων και αστυνομίας, η δράση των επιμελητών και δικαστηρίων ανηλίκων, το νομοθετικό πλαίσιο και οι ποινές που επιβάλλονται στους ανήλικων παραβάτες και ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού.

Αναγκαιότητα μελέτης

Η παραβατικότητα, και ειδικότερα η νεανική παραβατικότητα, είναι ένα κοινωνικό πρόβλημα χρόνων που όμως στη σημερινή εποχή έχει ανησυχητική αυξητική τάση. Οι νέοι έρχονται σε σύγκρουση με τις κοινωνικές νόρμες και κανόνες της κοινωνίας ενώ δεν είναι λίγες οι φορές που πρέπει να αντιμετωπίσουν τις ποινές που επιβάλλουν οι αντίστοιχοι νόμοι.

Επομένως, αναγκαίο κρίθηκε η μελέτη των αιτιών και των τρόπων αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας. Ένα από τα κύρια αίτια του προβλήματος είναι η οικογένεια. Πλέον η λειτουργία του οικογενειακού δεσμού έχει αλλάξει. Έχουν διαφοροποιηθεί οι ρόλοι και οι γονείς πλέον δεν περνούν αρκετή και ουσιαστική ώρα μαζί με τα παιδιά τους. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα η αρχική και κύρια πηγή μετάδοσης συναισθημάτων, γνώσεων και ασφάλειας να δυσλειτουργεί.

Στο παιδί, αμέσως μετά την οικογένεια, ουσιαστικό ρόλο παίζει το σχολείο και η συναναστροφή με τους συνομηλίκους. Στο σχολείο βλέπουμε να κυριαρχεί η στείρα εκπαίδευση με μόνο στόχο τη μετάδοση γνώσεων χωρίς να γίνεται εξατομίκευση στους μαθητές και να δίνεται η απαραίτητη προσοχή σε αντικοινωνικές, δύστροπες και απόμακρες συμπεριφορές. Η συναναστροφή με τους συνομηλίκους μπορεί να φανεί από εποικοδομητική έως καταστροφική. Οι άνθρωποι, κατ' επέκταση και τα παιδιά, είναι κοινωνικά όντα και έτσι έχουν την ανάγκη για συντροφικότητα, να επηρεάσουν αλλά και να επηρεαστούν από τους φίλους που έχουν επιλέξει. Άρα η παρέα που απαρτίζει τον νέο θα πρέπει να είναι επιλεγμένη με ιδιαίτερη προσοχή.

Τα ΜΜΕ επηρεάζουν πολύ την εύθραυστη αντίληψη και προσωπικότητα ενός νέου ανθρώπου. Προβάλλονται πρότυπα, ιδανικά και αξίες που όχι μόνο δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα αλλά είναι άκρως αρνητικά. Όλοι αυτοί οι αιτιολογικοί παράγοντες προκαλούν σύγχυση στον εύπλαστο νέο κάνοντάς τον να προσφεύγει σε μη αποδεκτές συμπεριφορές όπως την παραβατικότητα.

Οι τρόποι αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας δεν είναι αρκετά ενθαρρυντικοί. Το κομμάτι της πρόληψης υστερεί και οι ενέργειες, με βάση τα σημερινά δεδομένα, είναι ελάχιστες. Εκλείπουν προγράμματα και δομές και σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση που πλήττει την χώρα μας η πρόληψη βρίσκεται σαφώς σε δυσχερή θέση. Από την στιγμή που ο ανήλικος παραβεί κάποιο νόμο έρχεται αρχικά αντιμέτωπος με την αστυνομία. Εν συνεχεία σημαντικός είναι ο ρόλος των δικαστών και των επιμελητών ανηλίκων, οι οποίοι είναι αυτοί που αναλαμβάνουν με βάση τους νόμους την «συμμόρφωση» των ανήλικων παραβατών.

Σκοπός της μελέτης

Σκοπός της εργασίας είναι η μελέτη των αιτιών της νεανικής παραβατικότητας καθώς και οι τρόποι αντιμετώπισής της.

Επιμέρους στόχοι:

§ Η παρουσίαση των χαρακτηριστικών της εφηβικής ηλικίας μέσα από τους τομείς ανάπτυξης του εφήβου.

§ Ο εντοπισμός των αιτιολογικών παραγόντων της νεανικής παραβατικότητας σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο.

§ Η παρουσίαση της θεωρητικής προσέγγισης της νεανικής παραβατικότητας.

§ Η αναφορά σε φορείς και υπηρεσίες που συσχετίζονται με την πρόληψη και την αντιμετώπιση του προβλήματος.

§ Η μελέτη και παρουσίαση του ρόλου του κοινωνικού λειτουργού.

Ορισμοί όρων

- Ανήλικοι

Σύμφωνα με τον Ποινικό Κώδικα είναι εκείνοι που διατρέχουν το 7^ο έως και το 17^ο έτος της ηλικίας τους συμπληρωμένο. Όσοι έχουν ηλικία 7-12 ετών συμπληρωμένα ονομάζονται παιδιά και ηλικίες 13-17 συμπληρωμένα ονομάζονται έφηβοι. (Ποινικός Κώδικας, αριθμός 121, παράγραφος 1)

- Ανήλικοι παραβάτες- παραβατικότητα ανηλίκων

Ως ανήλικοι χαρακτηρίζονται οι ανήλικοι ηλικίας 7-17 ετών συμπληρωμένα, οι οποίοι παραβαίνουν μια οποιαδήποτε διάταξη του Ποινικού Κώδικα. Επιπλέον ανήλικοι παραβάτες θεωρούνται από τον νόμο και οι ανήλικοι που παραβαίνουν μια διάταξη του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας ή κάποιου Ειδικού Ποινικού Νόμου. (Σπινέλλη, 1985)

Όταν χρησιμοποιούμε τον όρο παραβατικότητα των ανηλίκων αναφερόμαστε στις πράξεις, συμπεριφορές και τρόπους ζωής των νέων, που έρχονται σε αντίθεση με το δίκαιο, τους νόμους και τα βασικά ήθη και έθιμα του κοινωνικού συστήματος που μέσα σε αυτόν ζουν και κινούνται. Αρκεί, δηλαδή, έστω και μια παράνομη πράξη που θα αποκαλυφθεί και θα οδηγηθεί στα δικαστήρια π.χ κλοπή αυτοκινήτου, ένοπλη ληστεία, απαγωγή, κατοχή ή χρήση ναρκωτικών. (Μεσημέρης, 1976)

Σήμερα ο όρος νεανική παράβαση χρησιμοποιείται σε όλο σχεδόν τον κόσμο αλλά δεν έχει το ίδιο περιεχόμενο. Σε ορισμένες από τις 52 νομοθεσίες των Η.Π.Α ο όρος περιλαμβάνει όχι μόνο ποινικές παραβάσεις αλλά και κάθε συμπεριφορά που μπορεί να θεωρηθεί αντικοινωνική ή και που θέτει σε κίνδυνο την ψυχική και σωματική υγεία των ανηλίκων π.χ κατανάλωση οινοπνευματοποτών, επαιτεία κ.λ.π (Σπινέλλη, 1985)

- Δίκαιο Ανηλίκων

Σύμφωνα με τον ορισμό που έχουν δώσει οι Σπινέλλη- Τραϊανού 1997 ο όρος του δικαίου ανηλίκων αναφέρεται με την στενή του έννοια, και περιλαμβάνει το σύνολο των κανόνων ουσιαστικού και δικονομικού Ποινικού Δικαίου, οι οποίοι αναφέρονται στον ανήλικο ως δράστη. Το δίκαιο ανηλίκων σύμφωνα με τον Γαρδίκια 1951 είναι ένα σύνολο κανόνων δικαίου που ρυθμίζουν τα δικαιώματα, τις υποχρεώσεις, την προστασία των ανηλίκων αλλά και της κοινωνίας γενικότερα στο μέτρο που η διατήρηση και η εξέλιξη τους συναντάται με την διαφύλαξη των νεότερων μελών της. Με αυτή την γενική του έννοια το δίκαιο ανηλίκων περιλαμβάνει κανόνες, τόσο ιδιωτικού όσο και δημοσίου δικαίου.

- Κοινωνική επανένταξη

Ο όρος κοινωνική επανένταξη αναφέρεται στην καθ' όλα ομαλή ενσωμάτωση του ανήλικου παραβάτη, με το πέρας έκτισης της ποινής του, στο κοινωνικό σύνολο.

- Παραβατική συμπεριφορά

Η συμπεριφορά που παρεκκλίνει από τους κοινωνικούς κανόνες και βλάπτει το κοινωνικό σύνολο χαρακτηρίζεται ως παραβατική. Η παραβατικότητα δηλαδή των ανηλίκων εμπεριέχει τη διάπραξη πράξεων που όπως ακριβώς χρησιμοποιείται ο όρος αυτός εμπίπτουν στα όρια του Ποινικού Νόμου.

- Παράγοντας

Η οριοθέτηση της έννοιας παράγοντας είναι αναγκαία για την ανάλυση των αιτιών και των συνθηκών μιας παραβατικής συμπεριφοράς. Όταν γίνεται λόγος για αίτια του εγκλήματος εννοούνται οι όροι ή συνθήκες που η ύπαρξή τους θεωρείται ότι παράγει το έγκλημα. Από την άλλη μεριά, όταν γίνεται λόγος για παράγοντες του εγκλήματος, εννοούνται οι όροι εκείνοι οι οποίοι με τη δράση τους διευκολύνουν σε μεγάλο βαθμό τη γένεση του

εγκλήματος. Με άλλα λόγια οι παράγοντες επιδρούν στην προσωπικότητα κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να διευκολύνουν την τροπή τους στο έγκλημα. (Chasal, 1967)

- Κοινωνική εργασία

Σύμφωνα με τον πρώτο ορισμό της κοινωνικής εργασίας που δόθηκε από την Mary Richmond το 1922, <<η κοινωνική εργασία αφορά τις διεργασίες οι οποίες οδηγούν στην ανάπτυξη της προσωπικότητας μέσω προσαρμογών που είναι απόρροια συνειδητών πράξεων από ένα άτομο σε ένα άλλο άτομο, μεταξύ ατόμων και κοινωνικού περιβάλλοντος>>. Η Διεθνής Ομοσπονδία Κοινωνικών Λειτουργιών όμως το 1985, έδωσε τον δικό της ορισμό για την κοινωνική εργασία. Έτσι λοιπόν η κοινωνική εργασία ορίζεται ως <<η εφαρμοσμένη κοινωνική επιστήμη, η οποία προήλθε από την κοινωνική πρόνοια ως ένας μηχανισμός που συστάθηκε για να διασφαλίσει την κάλυψη των βασικών βιοτικών αναγκών των αδυνάτων που δημιουργήθηκαν από την βιομηχανική ανάπτυξη και που καλείται να χειριστεί τις διαρκώς μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες και να αποτρέψει ή να βελτιώσει τα ατομικά, ομαδικά και κοινοτικά προβλήματα που προκύπτουν από την δυσλειτουργία των ατομικών αναγκών και των κοινωνικών θεσμών>> (Καλλινικάκη, 1998)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ

Η εφηβεία είναι γενικός όρος που αναφέρεται στο σύνολο των σωματικών και ψυχικών μεταβολών, που συντελούνται στη χρονική περίοδο μεταξύ παιδιού και ενήλικου. Στην πραγματικότητα, η εφηβεία δεν ταυτίζεται με το βιολογικό φαινόμενο της ήβης, δηλαδή το σύνολο των βιοσωματικών αλλαγών που συμβαίνουν μετά το 10^ο έτος της ηλικίας και οδηγούν το άτομο σταδιακά στην βιολογική ωρίμανση του ενήλικου. Μπορούμε να πούμε ότι ο ερχομός της εφηβείας προαναγγέλλεται από τις βιοσωματικές αλλαγές της ήβης που είναι ένα αναπόφευκτο βιολογικό φαινόμενο, ενώ η εφηβεία είναι ένα πολιτισμικό δημιούργημα του βιομηχανικού δυτικού κυρίως πολιτισμού, που εμποδίζει την απότομη μετάβαση του παιδιού στην ενήλικη ζωή, όπου το παιδί θα αναλάβει ρόλο και ευθύνες ενήλικου. Αντίθετα στις πρωτόγονες κοινωνίες αλλά και στις σημερινές υπανάπτυκτες χώρες, τα παιδιά μόλις φθάσουν στην ήβη, και έχουν φυσική ικανότητα για αναπαραγωγή, σε οποιαδήποτε ηλικία και αν συμβεί, παντρεύονται και αναλαμβάνουν υπευθυνότητες ενηλίκων. (Τριανταφύλλου,1998)

Κατά την εφηβεία λοιπόν, όπου πραγματοποιείται το πέρασμα του ατόμου από τον κόσμο του παιδιού, με την ανεμελιά και την πλήρη εξάρτηση, στον κόσμο του ενήλικου, με την υπευθυνότητα και την πλήρη ανεξαρτησία, είναι προφανές ότι αυξάνονται δραματικά οι κοινωνικές απαιτήσεις. Αυτές, συνδυαζόμενες με τις αλλαγές και τις κατακτήσεις στο βιοσωματικό και γνωστικό τομέα, καθορίζουν ειδικούς αναπτυξιακούς στόχους, τους οποίους πρέπει να επιδιώξει και να επιτύχει ο έφηβος, για να νιώθει ολοκληρωμένος και για να μπορέσει να ανταποκριθεί αργότερα με επιτυχία στο ρόλο του ενήλικου.

Οι στόχοι αυτοί είναι συνοπτικά οι εξής: α) Να γνωρίσει και να αποδεχθεί τη νέα μορφή που παίρνει το σώμα του και να διαχειρίζεται τις νέες σωματικές, νοητικές και ψυχικές του δυνατότητες αποτελεσματικά, β) Να αποκτήσει ψυχολογική και συναισθηματική αυτονομία από τους γονείς

και άλλους ενηλίκους, γ) Να διαμορφώσει σχέσεις αμοιβαιότητας με τους συνομηλίκους και των δύο φύλων και να διαμορφώσει μια ώριμη ετερόφυλη σχέση, δ) Να αποκτήσει ικανότητα για ενεργό συμμετοχή του στην κοινωνική και πολιτική ζωή. ε) Να εξασφαλίσει την πορεία για οικονομική ανεξαρτησία για το μέλλον με την σωστή επιλογή επαγγέλματος ζ) Να διαμορφώσει ένα αξιολογικό σύστημα, μια φιλοσοφία ζωής στην προσπάθεια να αποκτήσει αυτό που ο Erikson αποκαλεί ταυτότητα του Εγώ. (Παρασκευόπουλος, 1984)

Στο σύγχρονο κόσμο η εφηβική ηλικία διαρκεί 7-8 χρόνια. Αρχίζει από το 11 ο έως 13ο έτος της ηλικίας (νωρίτερα για τα κορίτσια) και τελειώνει από το 18ο έως το 20ό. Ακριβή όρια δεν μπορούν να τεθούν, διότι στο ίδιο στάδιο νοητικής ή σεξουαλικής ωριμότητας μπορεί ένας έφηβος να φθάσει σε ηλικία 12 χρόνων και άλλος 14. Μπορούμε να κάνουμε διάκριση ανάμεσα στην κυρίως εφηβεία (11-16 χρόνων), όπου εμφανίζονται όλες οι νέες βασικές βιοσωματικές αλλαγές της ήβης και οι νέες γνωστικές δομές που μετασχηματίζουν το παιδί σε ενήλικο και στην εφηβική νεότητα ή όψιμη εφηβεία (16-20 χρόνων), όπου ο νέος βρίσκεται πια στον προθάλαμο της κοινωνίας των ενηλίκων (Cole M. και Cole S., 2002, Herbert, 1996)

Γιατί δεν είναι απλή η ηλικιακή οριοθέτηση της εφηβείας; Τι κρύβει η ηλικιακή ιστορία; Μπορεί να έχει σχέση με το θέμα της εργασίας; Η «προστασία» αυτή της σύγχρονης κοινωνίας στους εφήβους μέχρι τα 18-20 χρόνια και η καθυστέρηση να τους εκχωρήσουν ευθύνες και υποχρεώσεις ενηλίκων κρύβουν μια υπερπροστατευτική διάθεση, αφενός των γονέων που θέλουν να διατηρήσουν τον έλεγχο στο πρόγραμμα ζωής και συμπεριφοράς των παιδιών και αφετέρου της κοινωνίας που δεν θέλει να χάσει δικαιώματα, εκχωρώντας τα στους νεότερους όσο πιο αργά γίνεται. Αυτή η συμπεριφορά όμως περιέχει και τα σπέρματα αντίδρασης και επαναστατικότητας των νέων που αιτιολογούνται συχνά με το «χάσμα των γενεών», αλλά μερικές φορές, ανάλογα με τον τρόπο επιβολής περιοριστικών της ελευθερίας μέτρων, γεννά υπεραντίδραση που φθάνει στα όρια της αντικοινωνικής συμπεριφοράς. (Παρασκευόπουλος, 1984)

1.1 Η ΨΥΧΟΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ

Για την κατανόηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι έφηβοι θα αναφερθούμε αρχικά στις βασικές παραμέτρους της ψυχοσωματικής ανάπτυξης του παιδιού με έμφαση στις ιδιαιτερότητες της εφηβικής ηλικίας, και ειδικότερα στη σωματική, νοητική, ψυχολογική, συναισθηματική και σεξουαλική ανάπτυξη. Στόχος είναι η κατανόηση της δόμησης της προσωπικότητας του εφήβου σαν ολοκληρωμένη ψυχοσωματική ενότητα. (Μάνος, 1986, Herbert M., 1996)

1.1.1 Σωματική ανάπτυξη

Ο τομέας της σωματικής ανάπτυξης είναι εκείνος, που θα επηρεάσει αποφασιστικά τις υπόλοιπες εξελίξεις της εφηβικής ηλικίας. Η ταχύτητα των επερχόμενων αλλαγών κάνει αρκετούς εφήβους να ασχολούνται υπερβολικά με την εμφάνισή τους και να επιζητούν συνεχώς την επιδοκιμασία και την επιβεβαίωση από το περιβάλλον τους σαν δείγμα αποδοχής και υποστήριξης. Η σωματική ανάπτυξη δε γίνεται όμως συγχρόνως για όλα τα όργανα. Πολλές φορές υπάρχουν δυσαναλογίες ανάπτυξης και σωματικές μειονεξίες, που μπορούν να γίνουν αιτίες αποξένωσης ή εχθρότητας προς τους «φυσιολογικούς» συνομηλίκους.

Η απότομη ανάπτυξη του αναστήματος, που ακολουθείται από την μυϊκή ανάπτυξη αλλά και την αυξημένη ανάγκη για κατανάλωση ενέργειας από τον οργανισμό έχει σαν αποτέλεσμα την εύκολη σωματική κόπωση. Η λειτουργία των ενδοκρινών αδένων συνοδεύεται από έντονες, αλλά φυσιολογικές συναισθηματικές διαταραχές που απαιτούν προσαρμογή όχι μόνο των εφήβων αλλά και εκείνων που φροντίζουν για την αγωγή και τη μόρφωση τους. Η έμμηνος ρύση για τα κορίτσια είναι ιδιαίτερα σημαντική αλλαγή και πρέπει να είναι κατάλληλα προετοιμασμένα γι' αυτή. Η λειτουργία των ενδοκρινών αδένων επίσης καθορίζουν την ανάπτυξη των πρωτευνόντων και δευτερευόντων χαρακτηριστικών του φύλου. Οι ποικίλες αλλαγές και ατομικές διαφοροποιήσεις στην ανάπτυξη των χαρακτηριστικών του φύλου είναι εξαιρετικής σημασίας από ψυχολογική άποψη. Τα πρωτεύοντα χαρακτηριστικά αναφέρονται στα έσω και έξω

γεννητικά όργανα και τα δευτερεύοντα αναφέρονται κυρίως στη διαφορική ανάπτυξη (μέγεθος, τρίχωση) των διαφόρων μερών του σώματος, την λειτουργία των αδένων του δέρματος και την οξύτητα της φωνής. Επειδή τα παραπάνω γνωρίσματα είναι εμφανή και ευδιάκριτα, αποτελούν πρόσφορο διαπροσωπικό κριτήριο για τη σεξουαλική ωρίμανση και ικανότητα και επίσης καθορίζουν το βαθμό ετερόφυλης έλξης και σεξουαλικής αποτελεσματικότητας. (Herbert M., 1996, Μάνος, 1986)

Όλες αυτές οι βιοσωματικές αλλαγές προκαλούν στον έφηβο ψυχολογικές αντιδράσεις, φόβους και ανησυχίες για την εικόνα τους, οι οποίες, αν δεν τύχουν της ορθής ψυχοπαιδαγωγικής αντιμετώπισης, μπορεί να ενταθούν και να παρεμποδίσουν την ομαλή προσαρμογή. Η κεντρική θέση, που κατέχει το σώμα στη γενικότερη εικόνα που σχηματίζουν οι έφηβοι για τον εαυτό τους, φαίνεται και από το γεγονός ότι τείνουν να αυτοαξιολογούνται κυρίως με βάση τα σωματικά τους χαρακτηριστικά. Συχνά χρησιμοποιούν ως πρότυπο, προς το οποίο συγκρίνουν τον εαυτό τους, ορισμένα κοινωνικά στερεότυπα - ινδάλματα. Κάθε εποχή και κάθε γενιά έχει το δικό της «ιδανικό» πρότυπο σωματικής κατασκευής και εμφάνισης. Το πρότυπο αυτό βρίσκει συγκεκριμένη έκφραση συνήθως στους δημοφιλείς «αστέρες» του καλλιτεχνικού κόσμου ή του αθλητισμού. Όσο πιο πολλές και πιο μεγάλες αποκλίσεις βρίσκει ο έφηβος ανάμεσα στο κυρίαρχο πρότυπο και στο δικό του σώμα τόσο πιο μεγάλος είναι ο κίνδυνος να του δημιουργηθεί άγχος, ανησυχία και απογοήτευση.

Οι φόβοι και οι ανησυχίες, που συχνά βιώνουν οι έφηβοι για τη σωματική τους ανάπτυξη, εντοπίζονται σε δύο κυρίως τομείς: α) Στη σωματική διάπλαση και εμφάνιση και β) στη σεξουαλική ικανότητα και καταλληλότητα. Ο έφηβος, ο οποίος δεν έχει ενημερωθεί για τις τεράστιες διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των ατόμων, τόσο στο χρόνο έναρξης όσο και στο ρυθμό της ανάπτυξης, διατρέχει τον κίνδυνο να θεωρεί κάθε απόκλιση, που διαπιστώνει στην ανάπτυξή του ως οριστική και όχι, όπως συνήθως συμβαίνει, ως παροδική. Γι' αυτό βασικός παράγοντας, για μια ορθή τοποθέτηση του εφήβου απέναντι στις βιοσωματικές αλλαγές της ήβης, είναι η έγκαιρη και υπεύθυνη ενημέρωση του για τη φύση των αλλαγών αυτών και το χρονοδιάγραμμα που ακολουθούν. Το σχολείο και οι

άλλοι υπεύθυνοι φορείς για την αγωγή και την καθοδήγηση του παιδιού (οικογένεια, συμβουλευτικές υπηρεσίες νεότητας) θα πρέπει, με τρόπο συστηματικό και προγραμματισμένο, να ενημερώνουν όλα τα παιδιά, από το προηβικό ακόμη στάδιο, τα βασικά δεδομένα για τη φύση και την πορεία που ακολουθούν οι ποικίλες βιοσωματικές αλλαγές της ήβης.

Κάθε πραγματική οργανική σωματική ανωμαλία ή πρόβλημα υγείας είναι πιθανό να παρεμποδίζει την ομαλή εκπαιδευτική και κοινωνική ανάπτυξη του εφήβου και έχει συχνά αντίκτυπο στις επιδόσεις του στα μαθήματα και στον αθλητισμό. Συμπτώματα ανώμαλων μεταβολών στους ενδοκρινείς αδένες με αντίκτυπο στο φαινότυπο των χαρακτηριστικών του φύλου δεν είναι σπάνια και πρέπει να αναγνωρίζονται εγκαίρως από τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς, ώστε να δίνεται η κατάλληλη καθοδήγηση και θεραπεία από ειδικούς, όταν είναι απαραίτητη. Οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι προσεκτικοί και να προσπαθούν να προλαβαίνουν κάθε έμφαση που δίνεται σε οποιαδήποτε τυχόν φυσιολογική ή παθολογική σωματική μειονεξία του εφήβου κατά την ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων με τους συνομηλίκους του, ώστε να μην διαταράσσεται η εικόνα του εφήβου για τον εαυτό του. (Παρασκευόπουλος, 1984, Τριανταφύλλου, 1998)

1.1.2 Νοητική ανάπτυξη

Η εξέλιξη της νοητικής ικανότητας είναι σημαντική μεταξύ των 12 και 18 χρόνων. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την αφηρημένη σκέψη, σε αντίθεση με το παιδί του Δημοτικού Σχολείου που έχει συγκεκριμένη σκέψη, σύμφωνα με τα στάδια νοητικής ανάπτυξης των παιδιών και των εφήβων κατά τον J. Piaget. Στην τυπική, αφηρημένη σκέψη του εφήβου, δομικό στοιχείο της σκέψης είναι: α) οι προτάσεις, η αλήθεια των οποίων κρίνεται με βάση τη λογική τους δομή και όχι κατ' ανάγκη με βάση πραγματικό, συγκεκριμένο, «χειροπιαστό» περιεχόμενο και β) η συνεχής και εντατική χρήση, αφηρημένων εννοιών και συμβόλων. Οι έφηβοι εφαρμόζουν την αφηρημένη σκέψη σε όλους τους τομείς της ζωής τους, με όλο και μεγαλύτερη επιτυχία, όσο μεγαλώνουν, αλλά και όσο περισσότερο ασκούνται στη χρήση της. Διευκολύνονται από την συνεχή γλωσσική ανάπτυξη, από την παράλληλη εξέλιξη της προσωπικότητάς τους με

προσωπικές καθημερινές κατακτήσεις σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο, καθώς και από την συνεχή αύξηση της νοημοσύνης τους, που διευκολύνεται και επαυξάνεται από τις υγιείς επιδράσεις του περιβάλλοντος, δηλαδή από την αγωγή και την σχολική εκπαίδευση. (Παρασκευόπουλος,1984)

Οι νοητικές αλλαγές έχουν όμως και προεκτάσεις που δεν είναι πάντα επιθυμητές. Ο έφηβος έχει την τάση να μην ικανοποιείται με την κατάσταση γύρω του και να αναζητά συνεχώς τρόπους αλλαγής. Συχνά αναπτύσσεται η δημιουργική φαντασία, που δίνει τροφή σ' όλες τις τάσεις της ηλικίας αυτής. Ο έφηβος αρέσκεται να πλάθει όνειρα, εκδηλώνει επιθυμία φυγής, θέληση να δημιουργήσει κάτι καινούργιο από αντίδραση προς ό,τι ισχύει και την ανάγκη να επιβεβαιώσει την προσωπικότητά του με την πρωτοτυπία και την αυθεντικότητα..

Η κατάσταση αυτή συχνά γεννά νοητική αντιπαλότητα προς τους γονείς του, τους οποίους χαρακτηρίζει οπισθοδρομικούς. Αισθάνεται τον εαυτό του ανώτερο, γιατί δεν παρεμποδίζεται από τον κόσμο της συμβατικότητας και της ρουτίνας, όπως εκείνοι. Συχνά όμως κάποιои, ακόμη και νοητικά ευφυείς έφηβοι αποβαίνουν θύματα φιλοδοξιών των γονέων τους ή των καθηγητών τους, που παραγνωρίζουν τις ιδιαίτερες ανάγκες και κλίσεις τους και τους ενθαρρύνουν σε ένα άκρατο ανταγωνισμό με τους συνομηλίκους τους με δυσμενή επίδραση στην υγεία τους και στην όλη ψυχική τους διάθεση, αλλά και στην ομαλή τους πορεία προς τη ενηλικίωση. (Herbert M., 1996, Μάνος, 1986)

1.1.3 Σεξουαλική ανάπτυξη

Κατά την εφηβεία επέρχεται φυσιολογικά η ολοκλήρωση της σεξουαλικής ανάπτυξης και αρχίζει ζωνρό ενδιαφέρον για το άλλο φύλο. Οι νέες ορμόνες που εκκρίνονται, μαζί με την αλματώδη νοητική και συναισθηματική ανάπτυξη επενεργούν στη συμπεριφορά, συντελώντας στη δημιουργία ειδικών ορμών, ενδιαφερόντων και συναισθημάτων που συνιστούν την ετερόφυλη σεξουαλική έλξη, δηλαδή μια κατάσταση ετοιμότητας και διεγερσιμότητας για ορισμένα ειδικά ερεθίσματα που μέχρι τότε ήταν ουδέτερα. Το αίτιο που ωθεί τους νέους σε σχέσεις διαφορετικές από την απλή παρέα είναι το ερωτικό συναίσθημα. Αυτό περιλαμβάνει

ψυχική και σωματική έλξη και είναι η βιολογική ορμή για την διαιώνιση του είδους. Στο ζωικό βασίλειο έχει ενστικτώδη χαρακτήρα, αλλά στον άνθρωπο η σεξουαλική ορμή εξυψώνεται σε βασική συνισταμένη της ζωής και συσχετίζεται με την ολοκλήρωση του ατόμου και την αρμονική ενσωμάτωση του στην κοινωνία. Η σεξουαλική ολοκλήρωση (ψυχικά και βιολογικά) είναι απαραίτητη για την ομαλή εξέλιξη του εφήβου και συχνά προβληματικές ψυχοπαθολογικές καταστάσεις είναι συνδεδεμένες με την αποτυχία της σεξουαλικής ζωής. Η βιολογική ολοκλήρωση της σεξουαλικής πράξης έρχεται φυσιολογικά μετά την ολοκληρωμένη και αρμονική ψυχική επαφή, συνήθως κατά την χρονική περίοδο της όψιμης εφηβείας και αργότερα, ενώ κάθε άλλη σεξουαλική αναζήτηση δεν προωθεί την συναισθηματική ατομική ολοκλήρωση και δημιουργεί ψυχολογικά προβλήματα. Οι κίνδυνοι όμως εκτός από ψυχικοί είναι σήμερα και καθαρά βιολογικής αιτιολογίας. Πολλοί έφηβοι έχουν την πρώτη τους σεξουαλική εμπειρία πριν από την ηλικία των δεκαέξι και λόγω κυρίως της ανεπαρκούς σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης αυξάνονται οι περιπτώσεις ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης και οι κίνδυνοι προσβολής από σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα (αφροδίσια νοσήματα, ηπατίτιδα Β και C, A.I.D.S. κ.ά.). Λίγοι έφηβοι βιώνουν και ομοσεξουαλικές σχέσεις (συχνά σαν θύματα σεξουαλικής βίας) και σε ορισμένους γεννιούνται ερωτήματα αν είναι ετερο- ή ομοφυλόφιλοι. Όπως είναι φυσικό λοιπόν, η ενημέρωση και η αποτελεσματική καθοδήγηση σε θέματα που έχουν σχέση με το σεξ από όλους τους αρμόδιους φορείς παίζει καταλυτικό ρόλο στην ομαλή ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των εφήβων. (Μιχαηλίδης - Νουάρου, 1987, Μάνος, 1986)

1.1.4 Ψυχολογική και Συναισθηματική ανάπτυξη

Οι δραματικές μεταβολές στους ενδοκρινείς αδένες κατά την εφηβεία ευθύνονται σε μεγάλο βαθμό για την συναισθηματική αστάθεια που επηρεάζει την όλη ψυχική διάθεση και συναισθηματική συμπεριφορά των εφήβων. Οι νέες ορμόνες, που εκκρίνονται επενεργούν στη συμπεριφορά αλλάζοντας την ένταση και τον τόνο των συναισθημάτων και καθιστούν το άτομο γενικώς πιο ευσυγκίνητο. Σε επίδραση των ορμονών πρέπει να αποδοθεί και η γενική αλλαγή της διάθεσης του εφήβου, η υπερευαισθησία

του, η νευρικότητά του, η συναισθηματική υπερένταση, η νωθρότητα, η κακοκεφιά κ.ά. Σε συνδυασμό με τις αλλαγές στο γνωστικό πεδίο προκαλούνται ποικίλες ψυχολογικές και συναισθηματικές αντιδράσεις, που όταν είναι ιδιαίτερα έντονες οδηγούν σε παθολογικές διαταραχές συμπεριφοράς. (Μάνος, 1986)

Οι πιο συνήθεις ψυχολογικές συναισθηματικές αντιδράσεις του εφήβου στις αλλαγές της ήβης είναι οι εξής: Έχει επιθυμία να απομονώνεται, αποφεύγει τις ομαδικές δραστηριότητες των συνομηλίκων αλλά και της οικογένειάς του (εορτές, εκδρομές, διακοπές κ.ά.). Αρχίζει να περνάει τις ώρες του μόνος στο δωμάτιο του. Δείχνει αποστροφή προς την εργασία. Συχνά δείχνει κουρασμένος και απρόθυμος να εκτελέσει τις υποχρεώσεις του τόσο στο σχολείο όσο και στο σπίτι με αποτέλεσμα συχνά τη σχολική αποτυχία. Η απροθυμία αυτή για εργασία είναι άμεσο επακόλουθο της ταχείας βιοσωματικής ανάπτυξης, η οποία απορροφά μεγάλο μέρος της διαθέσιμης ενεργητικότητας. Συχνά νιώθει πλήξη και αδιαφορία για παιχνίδια και εργασίες που πριν απολάμβανε. Έχει μεγάλη νευρικότητα και ανησυχία. Βρίσκεται διαρκώς σε υπερένταση, έχει μια υπερκινητικότητα και δεν μπορεί να συγκεντρώσει την προσοχή του σε ένα έργο. Έχει αυξημένη ευσυγκινησία. Είναι κακόκεφος, απογοητεύεται εύκολα και κλαίει με την παραμικρή αφορμή. Δείχνει αντιδραστική και εχθρική στάση προς τους άλλους. Προβάλλει αντιρρήσεις, συνεχώς διαφωνεί και προκαλεί αντιδικίες και καβγάδες για εντελώς ασήμαντα θέματα, δείχνει ζηλοτυπία προς τα αδέλφια του και επικρίνει αδιάκριτα όλους. Εναντιώνεται προς κάθε μορφή εξουσίας (γονεϊκή, σχολική, πολιτική κ.λπ.). Δείχνει υπεραπασχόληση με σεξουαλικά θέματα (παρακολούθηση ακατάλληλων ταινιών, βίντεο κ.λπ.) κυρίως όμως λόγω της ανάγκης να γνωρίσει το σώμα του. Άλλες φορές δείχνει υπέρμετρη αιδώ σαν επακόλουθο των απότομων αλλαγών που συμβαίνουν στο εφηβικό σώμα και τις οποίες προσπαθεί να αποκρύψει, για να αποφύγει τυχόν αρνητικά σχόλια. Συχνά έχει έλλειψη αυτοπεποίθησης και συναίσθημα αβεβαιότητας και ανασφάλειας, ιδίως όταν λείπει η αποδοχή και κοινωνική στήριξη από γονείς, συνομηλίκους και εκπαιδευτικούς. (Herbert M., 1996)

Συχνά ο έφηβος, λόγω των παραπάνω ψυχολογικών συναισθηματικών αντιδράσεων εμπλέκεται σε ποικίλες συγκρούσεις και στρεσογόνες καταστάσεις, οπότε προσπαθεί ασυνείδητα να προφυλαχθεί και να ξεφύγει τον «κίνδυνο» ενεργοποιώντας τους μηχανισμούς άμυνας του Εγώ. Με την ενεργοποίησή τους, εξομαλύνεται το άγχος του, μειώνεται η ένταση και διατηρείται η εσωτερική του συνοχή. Ας δούμε μερικούς από τους ψυχολογικούς αυτούς μηχανισμούς, Μπορεί να βοηθήσουν στην κατανόηση της συμπεριφοράς εφήβου, και αρκετές από τις παραπάνω αναφερθείσες ψυχολογικές και συναισθηματικές αντιδράσεις.

1. Συναισθηματική απομόνωση: Ο έφηβος μειώνει τις εντάσεις και το άγχος με το να παραμένει συναισθηματικά αμέτοχος και απόμακρος. Η απάθεια και η απόσυρση μπορεί να αποτελέσουν ακραίες αντιδράσεις του στο χρόνιο στρες και στη χρόνια απογοήτευση.
2. Φυγή (άρνηση της πραγματικότητας): Ο έφηβος αποφεύγει δυσάρεστες καταστάσεις που απαιτούν ανταγωνισμό και από καταστάσεις όπου μειονεκτεί και η αποτυχία είναι πολύ πιθανή (π.χ. αρρωσταίνει στις εξετάσεις του σχολείου).
3. Ονειροπόληση: Είναι ένα μέσο για τον έφηβο να δώσει διέξοδο στον έντονο συναισθηματισμό του και μια προσπάθεια να ξεφύγει από αβάσταχτες πραγματικές καταστάσεις. Δημιουργεί έναν ιδανικό φανταστικό κόσμο στον οποίο θα ήθελε να ζει, αλλά έχει επίσης την ευκαιρία να δοκιμάσει στη φαντασία του διάφορες λύσεις για τα προβλήματά του χωρίς να διακινδυνεύει τις συνέπειες που θα είχαν αν τις δοκίμαζε στην πραγματικότητα. Η ονειροπόληση σε ένα βαθμό λοιπόν μπορεί να είναι ωφέλιμη, όμως μερικές φορές απομονώνει τον έφηβο από την πραγματικότητα και δυσχεραίνει την κοινωνική του προσαρμογή.
4. Εκλογίκευση: Η εκλογίκευση βοηθά τον έφηβο να δικαιολογήσει τις πράξεις του και συμβάλλει στη μείωση της ασυμφωνίας ανάμεσα στη συμπερ. Ο έφηβος εφευρίσκει ορθολογικές επινοήσεις για μη αποδεκτές κοινωνικά πράξεις του ή για να δικαιολογήσει τη σχολική ή άλλη αποτυχία του και τις αιτιολογεί με τρόπο πειστικό για τον εαυτό

του και τους άλλους, ώστε να διατηρήσει την κοινωνική αποδοχή και ένα ικανοποιητικό επίπεδο αυτοεκτίμησης.

5. . Προβολή: Με την προβολή ο έφηβος προβάλλει, αναγνωρίζει σε άλλους (πρόσωπα ή αντικείμενα) συναισθήματα, σκέψεις, αντιδράσεις, κίνητρα και άλλα δικά του στοιχεία, για να αποφύγει τις συγκρούσεις που αυτά του προκαλούν. Ένα κορίτσι που αισθάνεται ζήλια κι εχθρότητα για κάποια συμμαθήτριά της, μπορεί να αρνηθεί ότι αισθάνεται έτσι και να παραπονεθεί έντονα ότι η συμμαθήτριά της την αντιπαθεί και ότι είναι δυσάρεστη στην παρέα, διαβάλλοντας την αδίκως στα άλλα παιδιά.
6. Μετάθεση - Μετατόπιση: Η μετάθεση συνεπάγεται μετατόπιση συναισθημάτων ή προσχεδιασμένων ενεργειών από το άτομο, προς το οποίο είχαν αρχικά σχεδιαστεί να στραφούν, σε κάποιο άλλο άτομο ή αντικείμενο. Ένας έφηβος σπάει ένα θρανίο αντί να χειροδικήσει προς ένα καθηγητή που αντιπαθεί ή προς ένα γονέα του που είναι τύραννος, αυταρχικός και βάνανσος.

Η χρήση των μηχανισμών άμυνας του Εγώ προσφέρει στον έφηβο αναμφίβολη βοήθεια στη μείωση αγχογόνων καταστάσεων. Αναφέρθηκαν όμως ήδη λίγα παραδείγματα που δείχνουν ότι, όταν υπάρχει υπερβολή στη χρήση τους, οι μηχανισμοί άμυνας μετατρέπονται από απλά αντιαγχογόνα βοηθήματα σε παθολογικές μορφές προσαρμογής και συντελούν στην δημιουργία αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Η αναζήτηση λοιπόν πίσω από κάθε ανεξήγητη προβληματική συμπεριφορά των εφήβων κάποιους μηχανισμούς άμυνας του Εγώ που μπορεί να χρησιμοποιεί, μπορεί να μας βοηθήσει στον εντοπισμό της αιτίας της συμπεριφοράς αυτής, ώστε να την αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικότερα. (Καλούρη-Αντωνοπούλου, 2001)

1.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ

Οι νέοι αναπτυξιακοί στόχοι της εφηβείας απαιτούν αλλαγές και αναδιοργάνωση στην προσωπικότητα του εφήβου. Σημαντικές αλλαγές πραγματοποιούνται επίσης στις σχέσεις του με τους ενηλίκους και συνομηλίκους, αλλά και με την κοινωνία γενικότερα.

Οι έφηβοι παρουσιάζουν έντονη κριτική διάθεση και αμφισβήτηση για τα κοινωνικά πράγματα, ριζοσπαστικότητα και μεταρρυθμιστικές ανησυχίες. Συχνά επιδίδονται στην εκπόνηση νέων θεωρητικών μοντέλων ζωής και στην επινόηση νέων εναλλακτικών λύσεων για τα κοινωνικά, πολιτικά και ατομικά προβλήματα. Τα νέα γνωστικά επιτεύγματα του εφήβου είναι κυρίως υπεύθυνα για τον τρόπο, που αντιλαμβάνεται ο έφηβος τον εαυτό του και τον κόσμο γύρω του και ειδικότερα η νέα ικανότητα του να χρησιμοποιεί αφηρημένα συνδυαστικά σχήματα και να διατυπώνει υποθέσεις που μπορούν να αντίκεινται προς την πραγματικότητα. Στην εφηβική σκέψη κυριαρχεί η αίσθηση ότι υπάρχει μεγάλη απόσταση ανάμεσα στον πραγματικό και στον ιδανικό κόσμο. Οι συγκρίσεις αυτές κάνουν τον έφηβο να νιώθει κατάθλιψη και απογοήτευση ή να γίνεται επαναστάτης και να τάσσεται μαχητικά υπέρ ανθρωπιστικών σκοπών και να υποστηρίζει έμπρακτα κάθε κίνηση για κοινωνική αλλαγή. (Παρασκευόπουλος, 1984)

1.2.1 Γονείς

Σε αντίθεση με το παιδί της προεφηβικής ηλικίας που βρίσκεται σε μια συμβιωτική εξάρτηση με τους γονείς, οι έφηβοι εκδηλώνουν προς αυτούς έντονη αμφισβήτηση και εναντίωση, όπως και προς κάθε άλλη μορφή αυθεντίας. Σαν απόρροια των νέων δομών της τυπικής σκέψης πάντα διαπιστώνουν έντονες ασυμφωνίες με τα δικά τους ιδεαλιστικά σχήματα και με ευκολία αντιπροτείνουν στις συμβουλές και στις προτροπές των γονέων νέες εναλλακτικές λύσεις. Επίσης συχνά ενοχλούνται και κατηγορούν τους γονείς για υποκριτική στάση, όταν διαπιστώνουν διαφορές ανάμεσα στις αξίες που αυτοί πρεσβεύουν και στις καθημερινές τους πράξεις.

Παρά όμως τις όποιες διαφορές και εναντιώσεις των εφήβων και τις προσπάθειες ανεξαρτητοποίησης από την οικογένεια, αυτή εξακολουθεί να

συμβάλλει θετικά στην αγωγή και την κοινωνικοποίηση του παιδιού κατά την εφηβεία, παρόλο που την περίοδο αυτή αυξάνεται η επίδραση του σχολείου, της ομάδας των συνομηλίκων και άλλων κοινωνικών ομάδων. Αυτό συμβαίνει γιατί κατά την περίοδο της φοίτησης του εφήβου στο Γυμνάσιο και το Λύκειο, αυτός συνεχίζει να ζει στο σπίτι και να παραμένει συναισθηματικά, κοινωνικά και οικονομικά εξαρτημένος από την οικογένεια. Και ενώ οι προσπάθειες του σχολείου συγκλίνουν κυρίως στην ικανοποίηση των πνευματικών αναγκών του παιδιού, στην οικογένεια προέχει η ικανοποίηση των βασικών βιοτικών αναγκών του καθώς και των αναγκών του για αγάπη, ασφάλεια, αποδοχή, αναγνώριση και ολοκλήρωση. Ως κοινωνική ομάδα, η οικογένεια παρουσιάζει ορισμένα εντελώς ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως η προσωποκεντρικότητα, η αμεσότητα, η συχνότητα και η διάρκεια των επαφών και σχέσεων, το ομαδικό πνεύμα των μελών της κ.λπ. Αποτελεί μέχρι την ενηλικίωση ασφαλές φυσικό και συναισθηματικό καταφύγιο, αλλά αποτελεί και πολύτιμο αρωγό σε κάθε συμβουλευτική παρέμβαση στους εφήβους για ψυχοπαθολογικά προβλήματα. (Καψάλης, 2003)

1.2.2 Συνομήλικοι

Στο σχολείο, με τις σχέσεις του με τους συμμαθητές του και με τους εκπαιδευτικούς, καθώς και με τη συμμετοχή του σε διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις, ο έφηβος αναπτύσσει την αίσθηση ότι αποτελεί σημαντικό μέλος ομάδας, αναπτύσσει το πνεύμα της συνεργασίας και την κοινωνική συνείδηση. Η ομάδα των συνομηλίκων, συμμαθητών ή μη, παίζει ολοένα και αυξανόμενο ρόλο στη ζωή των εφήβων σαν παράγοντας κοινωνικοποίησης. Μέσα στην ομάδα αυτή οι έφηβοι ασκούνται στην κατάκτηση της ανεξαρτησίας τους από τους ενηλίκους. Επιζητώντας και βρίσκοντας επιδοκιμασία και αναγνώριση, καταφέρνουν να απαγκιστρωθούν από την εξάρτηση από τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς. Μια βασική επίσης δυνατότητα που προσφέρει η ομάδα των συνομηλίκων είναι η φυσιολογική αλληλεπίδραση των δύο φύλων. Στην πρώτη περίοδο της εφηβικής ηλικίας υπάρχει χαρακτηριστικά μέσα στην ομάδα αυστηρός διαχωρισμός των δυο φύλων, ενώ από την ηλικία 14

έως 15 χρόνων αρχίζει η διαπροσωπική σύνδεση που θα οδηγήσει σιγά-σιγά στην οικοδόμηση ετερόφυλων σχέσεων. (Καψάλης, 2003)

Μια υπόθεση για την ερμηνεία της σημαντικότητας της ομάδας των συνομηλίκων είναι ότι αυτή συμπληρώνει τα κενά που αφήνει συχνά η οικογένεια, στις περιπτώσεις που οι γονείς αποτυχαίνουν στους ρόλο που τους ανήκει, της ικανοποίησης δηλαδή των βασικών βιοτικών, ψυχολογικών και κοινωνικών αναγκών των παιδιών τους.

Σύμφωνα με μια άλλη υπόθεση οι γονείς και οι συνομήλικοι επηρεάζουν διαφορετικές περιοχές της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς των νέων. Οι συνομήλικοι τους επηρεάζουν κυρίως σε ζητήματα της καθημερινής πραγματικότητας (ενδυμασία, κόμμωση, διαμόρφωση ελεύθερου χρόνου κ.λπ.), ενώ οι γονείς σε αποφάσεις που σχετίζονται με το μέλλον τους. Είναι βέβαιο όμως ότι οι γονείς γίνονται λιγότερο σημαντικοί στα μάτια των εφήβων όσο περνάνε τα χρόνια και η σχέση τους με τους συνομηλίκους είναι εκείνη που πλέον δεσπόζει στην ζωή τους σε αυτή την ηλικία, στην πορεία της κοινωνικοποίησής τους και στην αναζήτηση της προσωπικής τους ταυτότητας του Εγώ. Διευκολύνεται με τη σχέση αυτή και η διοχέτευση της περισσής ενεργητικότητας τους σε δραστηριότητες και εκδηλώσεις ομαδικής ζωής, όπως είναι ο αθλητισμός, η μουσική, η ενασχόληση με τα κοινά κ.λπ. που είναι αναγκαίες για την ομαλή κοινωνικοποίησή τους. (Μακρή-Μπότσαρη, 2001, Τριανταφύλλου, 1998)

1.2.3 Ποιοι είναι οι κυριότεροι παράγοντες κοινωνικοποίησης;

Ο βαθμός σημαντικότητας μιας ομάδας στην κοινωνικοποίηση των εφήβων καθορίζεται κυρίως με κριτήριο την κοινωνική στήριξη που τους παρέχει. Η κοινωνική στήριξη αναφέρεται στην αποδοχή, το ενδιαφέρον και τη βοήθεια που προσφέρονται στους εφήβους, που είναι αναγκαία για την δημιουργία θετικής αυτοεικόνας και αύξηση της αυτοεκτίμησής τους ώστε να μπορέσουν να αναπτυχθούν φυσιολογικά, με ασφάλεια και αυτοπεποίθηση, ώστε να δομήσουν φυσιολογικές διαπροσωπικές κοινωνικές σχέσεις. Όσοι προσφέρουν στους εφήβους ικανοποιητική κοινωνική στήριξη περιγράφονται με τον όρο «σημαντικοί άλλοι». Για τους εφήβους εντάσσονται στην κατηγορία των «σημαντικών άλλων», οι γονείς,

οι εκπαιδευτικοί και οι συνομήλικοι. Οι γονείς με την αγάπη, προστασία και λοιπά οικογενειακά χαρακτηριστικά στα οποία αναφερθήκαμε παίζουν σοβαρό κοινωνικοποιητικό ρόλο. Αν όμως αποτύχουν στο ρόλο αυτό, οι έφηβοι δυσκολεύονται να διαμορφώσουν θετική αυτοεικόνα και να αναπτύξουν εποικοδομητικές διαπροσωπικές σχέσεις. Αν μάλιστα βιώσουν απόρριψη, παραμέληση και εχθρότητα από τους γονείς αυξάνονται οι πιθανότητες να εκδηλώσουν ποικίλες ψυχοπαθολογικές διαταραχές με πιθανό επακόλουθο αντικοινωνική συμπεριφορά. Ο ρόλος της στήριξης των εφήβων από τους εκπαιδευτικούς είναι επίσης σημαντικός και αναπληρώνει συχνά τα κενά στις σχέσεις του εφήβου με την οικογένεια του. Όταν ο εκπαιδευτικός αποδέχεται τον έφηβο μαθητή, κατανοεί τα προβλήματά του, τον ενθαρρύνει να ανακαλύψει από μόνος του τις δυνατότητες του, να θέσει τους στόχους του, να πάρει κάποιες αποφάσεις και να κατευθύνει τη ζωή του, τότε συμβάλλει στη βελτίωση του επιπέδου της αυτοεκτίμησης του, στη σχολική επιτυχία αλλά και τον βοηθάει στην αντιμετώπιση των προβλημάτων του. Όσον αφορά τη στήριξη από τους συνομηλίκους, έχει αποδειχθεί θετική συσχέτιση ανάμεσα στην κοινωνική στήριξη από τους συνομηλίκους και στο ψυχολογικό ευ ζην των εφήβων. Οι υποστηρικτικές σχέσεις μεταξύ των εφήβων συνδέονται με υψηλότερη αυτοεκτίμηση, θετικότερες αυτοαντιλήψεις, χαμηλότερα επίπεδα κατάθλιψης και καλύτερη προσαρμογή στο σχολικό περιβάλλον. Έρευνες έχουν αποκαλύψει ότι κάποια από τα παιδιά που μεγαλώνουν σε δυσμενές περιβάλλον, σε περιβάλλον φτώχειας, απόρριψης, κακοποίησης ή αδιαφορίας από τους γονείς, κατορθώνουν να προχωρήσουν ομαλά προς την ενηλικίωση, βοηθούμενα από τις καλές διαπροσωπικές σχέσεις με τους συνομηλίκους τους. Άλλες φορές όμως η ένταξη ενός εφήβου σε ομάδες συνομηλίκων, που εκδηλώνουν παραβατική ή επιθετική συμπεριφορά και κάνουν χρήση ναρκωτικών ουσιών, σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με ανάπτυξη αντικοινωνικής συμπεριφοράς. (Μακρή-Μπότσαρη, 2001)

Αλλά τελικά ποιοι είναι οι πιο «σημαντικοί άλλοι» για τους εφήβους; Το ερώτημα είναι δύσκολο να απαντηθεί, αλλά μεγαλύτερη σημασία έχει η κατανόηση ότι όσο περισσότεροι υποστηρικτικοί παράγοντες συνυπάρχουν,

τόσο μειώνονται οι πιθανότητες ανάπτυξης κατάλληλου υποστρώματος για εμφάνιση προβλημάτων συμπεριφοράς.

1.2.4 Η «ταυτότητα του Εγώ»

Όλοι οι παραπάνω αναφερθέντες παράγοντες επίδρασης στην πορεία του εφήβου προς τη ενηλικίωση συναρτούν ένα παζλ που πρέπει με επιτυχία να συμπληρωθεί για να αποκτηθεί η ταυτότητα του Εγώ, που αποτελεί την βασικότερη αναπτυξιακή απαίτηση στον τομέα της προσωπικότητας κατά την εφηβεία. Η ανάπτυξη της ταυτότητας του ΕΓΩ αναφέρεται στον πυρήνα του χαρακτήρα ή της προσωπικότητας του και θεωρείται ουσιώδης προϋπόθεση για να μπορέσει το άτομο στη συνέχεια να διαμορφώσει ουσιαστικές και σε βάθος διαπροσωπικές σχέσεις. (Παρασκευόπουλος, 1984)

Ο έφηβος αποκτά αυτογνωσία με μια συνεχή δυναμική και ενεργητική προσπάθεια να γνωρίσει όλες τις πτυχές του χαρακτήρα του. Η διαδικασία περιλαμβάνει αμφισβήτηση του μέχρι τότε εαυτού του και αυτοκριτική με βάση την αυτοαντίληψή του, δηλαδή την εικόνα που έχει ο ίδιος για τον εαυτό του αλλά και την εικόνα που έχουν γι' αυτόν οι «σημαντικοί άλλοι».

Αναλυτικότερα, ο έφηβος θα πρέπει να συνενώσει τους διάφορους ρόλους, σχέσεις, ενδιαφέροντα, στάσεις και εμπειρίες του παρελθόντος που βίωσε μαζί με γονείς, εκπαιδευτικούς, συνομηλίκους ή και μόνος του, σε μια ενιαία λειτουργική εικόνα. Θα προσπαθήσει να δώσει μια απάντηση στα ερωτήματα: «Ποιος είμαι;», «Από πού έρχομαι;» και «Πού πηγαίνω;». Θα πρέπει να αποκτήσει μια σαφή ιδέα για το ρόλο που θα διαδραματίσει μέσα στην κοινωνία, να διαμορφώσει μια φιλοσοφία της ζωής και να αποσαφηνίσει ένα πρόγραμμα δράσης για μια σειρά σημαντικών επιλογών (εκπαιδευτικών, επαγγελματικών, σχέσεως, ηθικής, ιδεολογίας).

Συχνά όμως στην παραπάνω ενεργητική πορεία προς την αυτογνωσία, υπάρχει σύγκρουση μεταξύ αυτού που ο έφηβος θεωρεί ιδανικό εαυτό και του πραγματικού εαυτού του, που μπορεί να οδηγήσει σε ποικίλες συναισθηματικές διαταραχές. Όταν η σύγκρουση είναι μεγάλη, η ανάγκη για αποδοχή και επιδοκιμασία των «σημαντικών άλλων» τον οδηγεί στην δημιουργία συχνά εκτός του αληθινού, και ενός «ψεύτικου» εαυτού, ή και

μερικές φορές πολλαπλών και αντιφατικών μεταξύ τους εαυτών. Όσο μικρότερη είναι η σύγκρουση, τόσο η αυτοεκτίμηση μεγαλώνει και η εσωτερική του συνοχή ισχυροποιείται, συντελώντας σε μια επιτυχημένη πορεία κατά την εφηβεία. Αποτέλεσμα της παραπάνω πολύπλοκης διαδικασίας είναι η ανάπτυξη της ταυτότητας του Εγώ που θα καθορίζει στο εξής τη συμπεριφορά που υιοθετεί ο έφηβος απέναντι στον εαυτό του, αλλά και στις διάφορες κοινωνικές καταστάσεις. (Herbert M., 1996)

Οι παράγοντες διαμόρφωσης της ταυτότητας του Εγώ, είναι ατομικοί και κοινωνικοί. Κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζουν οι εμπειρίες και τα βιώματα της παιδικής ηλικίας (οικογένεια, σχολείο, συνομήλικοι) αλλά και το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο καλείται ο έφηβος να ζήσει στο άμεσο μέλλον. Ειδικά στις κοινωνίες που έχουν ταχύτατους ρυθμούς κοινωνικής αλλαγής όπως είναι οι σύγχρονες δυτικές κοινωνίες, οι ρόλοι των ενηλίκων είναι πολύπλοκοι, τα παρεχόμενα πρότυπα ασαφή και αμφιβόλου ποιότητας, οι εναλλακτικές λύσεις για όλους τους τομείς της ζωής είναι πολλές και μη ασφαλείς και η προετοιμασία για επαγγελματική σταδιοδρομία και οικονομική αυτάρκεια είναι ανεπαρκής. Στο περιβάλλον αυτό η ιεράρχηση αξιών και σκοπών και ο καθορισμός ενός συνεπούς σχεδίου δράσης για τη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης και σταθερής προσωπικότητας γίνεται έργο δύσκολο και χρονοβόρο και χρειάζεται τη βοήθεια και υποστήριξη από όλους τους κοινωνικοποιητικούς φορείς. Από την επίτευξη του αναπτυξιακού στόχου της εφηβείας για την κατάκτηση μιας σταθερής και δυναμικής ταυτότητας του Εγώ εξαρτάται και η επίτευξη ψυχικής ισορροπίας, ενώ η αποτυχία μπορεί να οδηγήσει στην εκδήλωση εσωτερικών εντάσεων και συγκρούσεων, απώλεια της εσωτερικής συνοχής, συναισθηματικής αστάθειας και ποικίλων ψυχοπαθολογικών προβλημάτων. (Herbert M, 1996, Cole M. και Cole S., 2002)

ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΝΕΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

2.1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Ιστορικά, το κοινωνικό περιθώριο, αποτελούμενο από κοινωνικές δυνάμεις, δεν έλειψε από καμία κοινωνία. Από την εποχή που ήκμαζαν ακόμη οι αρχαίες κοινωνίες, υπήρχε το φαινόμενο της οικονομικό-πολιτιστικής περιθωριοποίησης σημαντικών κοινωνικών δυνάμεων που διαβίωναν κάτω από άθλιες συνθήκες αποτελώντας το τελευταίο σκαλοπάτι της κοινωνικής διάρθρωσης.

Τα αποτελέσματα της περιθωριοποίησης ιδιαίτερος της νεολαίας, φάνηκαν άμεσα τόσο σε ατομικό όσο και σε ομαδικό επίπεδο. Η εμφάνιση της «αλλοτρίωσης» είναι το στοιχείο που φαίνεται να συμπληρώνει το κενό που δημιούργησε η έλλειψη ενδιαφέροντος για τα κοινά, η συλλογική προσπάθεια, η αγάπη για τη ζωή. Αλλοτρίωση, σύμφωνα με τον Μιχαήλ, περιγράφεται ως η απώλεια κάθε δεσμού και συγγένειας του ανθρώπου με το περιβάλλον του, τη θεώρηση της κοινωνίας σαν εχθρικής ή αδιάφορης για την ύπαρξη και τα προϊόντα της εργασίας του, καθώς και τη βαθμιαία απόκτηση της πεποίθησης πως ότι κι αν πει ή πράξει επηρεάζει τον κοινωνικό του περίγυρο. Αυτόματα ο δρόμος είναι ανοικτός σε ακραίες συναισθηματικές αντιδράσεις ή στην πλήρη αδιαφορία. Στην αναζήτηση δρόμων φυγής από το κοινωνικό αδιέξοδο μέσω των οιοπνευματωδών, ναρκωτικών ή αυτοκτονίας στη στροφή προς το έγκλημα, την αλητεία, την πορνεία και κάποιες φορές στην επαναστατική σύγκρουση.

Η πρώτη μορφή οργανωμένης ομαδικής νεανικής εγκληματικότητας εμφανίστηκε στην Αγγλία το 1949 με το κίνημα των teddy-boys που γρήγορα εξαπλώθηκε και σε άλλες χώρες. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του teddy-boy εκτός του νεαρού της ηλικίας του (14 - 20 ετών περίπου), είναι η εξωτερική του εμφάνιση (μαύρο δερμάτινο σακάκι και μπλου-τζην παντελόνι) και το φύλο του (δεν αναφέρθηκαν ποτέ γυναίκες). Οι επιδεικτικές και θορυβώδεις εκδηλώσεις τους, με τις οποίες προσπάθησαν να δείξουν την αντίθεση τους σε κάποια κοινωνικά στερεότυπα

συμπεριφοράς και διαβίωσης, σύντομα κατέληξαν σε μια ιδιόμορφη εγκληματική συμπεριφορά, που μπορεί να μην κατέχουν πρωτεύουσα θέση από άποψη ποινικής αξιολόγησης, αλλά αποδείχθηκε ιδιαίτερα ενοχλητική για το κοινωνικό σύνολο,

Ο «τεντιμποϊόμος» εμφανίστηκε στην Ελλάδα τη δεκαετία του '50 με πιο ήπια μορφή. Η έντονη αντίδραση όμως της κοινής γνώμης έκανε την πολιτεία να μην περιοριστεί στην αντιμετώπιση των λίγων teddy boy μέσω της σκληρής αστυνομική πρακτικής (ατιμωτικό κούρεμα, διαπόμπευση κλπ) αλλά να προχωρήσει το 1959 στη θέσπιση του Ν.Δ, 4000 το οποίο περιείχε πολλές ατέλειες και αποτυχημένες από άποψη αντεγκληματικής πολιτικής, λύσεις.

Τελείως διαφορετικό παρουσιάστηκε στη δεκαετία του '60 το κίνημα των hippys. Τα αποκαλούμενα «παιδιά των λουλουδιών» είχαν διαμορφώσει μια πιο ολοκληρωμένη και ώριμη ιδεολογία με έντονα ειρηνιστικά στοιχεία απορρίπτοντας παράλληλα, την πολιτική ως μέσο κοινωνικής παρέμβασης. Το ενδιαφέρον που παρουσιάζουν από άποψη εγκληματικότητας, είναι μάλλον ανύπαρκτο αν εξαιρέσει κανείς την κατοχή και χρήση ναρκωτικών ουσιών, που χρησιμοποιήθηκαν κατά κόρον στα πλαίσια της ψυχοδελικής αναζήτησης.

Ιδιαίτερα σοβαρή από εγκληματική άποψη εμφανίζεται η ύπαρξη συμμοριών από νέους στις μεγαλουπόλεις κυρίως της Αμερικής και της Ευρώπης

Στα μέσα της δεκαετίας του '70 στην Αγγλία εμφανίστηκε το κίνημα των punk (punk = αλήτης) που συνδέθηκε μ' ένα ιδιαίτερο είδος μουσικής. Το κίνημα αυτό δεν παρουσίασε ιδιαίτερη τυπική εγκληματικότητα και έγινε γρήγορα πασίγνωστο χάρη στον αυτοσαρκασμό του, την άγρια απελπισία του στίχου και της μουσικής του και τη διακωμώδηση έως και εξειχλιισμό του αστικού τρόπου εμφάνισης με εκκεντρικά ρούχα και χτενίσματα.

Παραπλήσιο είναι το φαινόμενο των λεγόμενων «ροκάδων» όπως έχει διαπλαστεί σήμερα η έννοια, Η μόνη διαφορά είναι ότι κάποια παρεμφερή φαινόμενα υπάρχουν ήδη από τη δεκαετία του '60, ενώ η σχετική εγκληματικότητα παραμένει από τότε αμετάβλητη, περιλαμβάνοντας

βασικά φθορές ξένης ιδιοκτησίας και σωματικές βλάβες σε βάρος τρίτων ή αστυνομικών οργάνων, τελουμένων κυρίως μετά από μουσικές συναυλίες.

Την ίδια εποχή εμφανίστηκε στην Αγγλία το φαινόμενο του «χουλιγκανισμού», δηλαδή το φαινόμενο της βίας γήπεδα.

Τέλος καυτό και σχεδόν πάντα επίκαιρο παρουσιάζεται το πρόβλημα της σύγκρουσης αναρχικών νέων με την έννομη τάξη. Έχοντας ένα ιδεολογικό πλαίσιο πιο σαφές από άλλες ομάδες που πιθανόν χρησιμοποιούν τα ίδια μέσα οι ομάδες αναρχικών αμφισβητούν σε κάθε ευκαιρία κατεστημένες πολιτικές και κοινωνικές αξίες χρησιμοποιώντας μια μάλλον βίαιη μεθοδολογία διαιρώντας την κοινή γνώμη. Ο έντονα πολιτικός χαρακτήρας των πράξεων τους αποτελεί ένα επιπλέον πρόβλημα καθώς φέρνει πολλές φορές εμπόδια στην πλήρη εφαρμογή του γράμματος του νόμου, ενώ παράλληλα να οδηγεί σε αδιέξοδη πορεία, τουλάχιστον με βάση τις σημερινές οικονομικές πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες.

2.2. ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ας δούμε αναλυτικότερα μερικές σημαντικές εκφάνσεις αντικοινωνικής συμπεριφοράς των εφήβων, που αφορούν γενικότερα προβλήματα με το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο ζουν και ειδικότερα προβλήματα με το σχολείο, τους συνομηλίκους κ.ά.

2.2.1 Επιθετική συμπεριφορά

Δεδομένου ότι η επιθετικότητα είναι ένα τόσο ετερογενές φαινόμενο και καλύπτει μια πολύ ευρεία ποικιλία συμπεριφορών έχουν γίνει προσπάθειες ταξινόμησης της, ώστε να υπάρχουν σχετικά ασφαλή κριτήρια πιθανολόγησης μιας ψυχοπαθολογικής διαταραχής. Μια κλασική διάκριση από τον C. Quay (1986) είναι αυτή μεταξύ φανεράς και συγκαλυμμένης επιθετικότητας. (Connor, D., 2002) Η φανερή επιθετικότητα ορίζεται ως μια σαφής αντιπαραθετική πράξη φυσικής επιθετικότητας. Τα παραδείγματα περιλαμβάνουν τη φυσική πάλη, τον εκφοβισμό, τη χρήση όπλων για απειλή και την ανοικτή περιφρόνηση των κανόνων και των νόμων. Η συγκαλυμμένη επιθετικότητα ορίζεται ως οποιαδήποτε παραβατική πράξη όπου γίνεται προσπάθεια απόκρυψης και αποφυγής της σύλληψης. Παραδείγματα είναι η κλοπή, ο εμπρησμός, το σκασιαρχείο από το σχολείο, η φυγή από το σπίτι, η χρήση ναρκωτικών κ.ά.

Μια ακόμη πιο λεπτομερής αλλά και βοηθητική διαγνωστικά κατηγοριοποίηση είναι των J. Frick και συνεργατών του (1993), που πραγματοποίησαν μια μετα-ανάλυση δεδομένων από 60 έρευνες που συμπεριλάμβαναν πάνω από 28.000 παιδιά. Σύμφωνα με αυτή, η επιθετική συμπεριφορά των παιδιών μπορεί να αναλυθεί με βάση δύο διαστάσεις. Η πρώτη διάσταση κάνει τη διάκριση μεταξύ καταστροφικής και μη καταστροφικής επιθετικής συμπεριφοράς ενώ η δεύτερη κάνει τη διάκριση μεταξύ φανεράς και συγκαλυμμένης επιθετικής συμπεριφοράς. Με βάση αυτές τις δύο διαστάσεις, οι ερευνητές διέκριναν τέσσερις κατηγορίες παιδιών με προβλήματα συμπεριφοράς: α) παιδιά με φανερή μη καταστροφική επιθετική συμπεριφορά (π.χ. πείσμα, απειθαρχία, ανυπακοή, απήφηση κινδύνου, αντιδραστικότητα, λεκτικοί διαπληκτισμοί), β) παιδιά με φανερή καταστροφική συμπεριφορά (άσκηση σωματικής βίας,

εκφοβισμό, χρήση όπλων, τραμπουκισμοί, τρομοκρατικές ενέργειες), γ) παιδιά με συγκαλυμμένη καταστροφική συμπεριφορά (π.χ. κλοπές, ψεύδη, βανδαλισμοί, εμπρησμοί) και δ) παιδιά με συγκαλυμμένη μη καταστροφική συμπεριφορά (π.χ. χρήση ουσιών, μικροαπάτες, σκασιαρχείο από σχολείο, φυγή από σπίτι). Τα παιδιά που ανήκουν στην τρεις τελευταίες κατηγορίες είναι αυτά στα οποία διερευνάται και η πιθανότητα ψυχιατρικού τύπου διαταραχών διαγωγής. (Κάκουρος και Μανιαδάκη, 2004) Άλλες κατηγοριοποιήσεις που διευκολύνουν την περιγραφή αλλά και την αξιολόγηση της επιθετικότητας και την πιθανή συσχέτιση της με κάποια ψυχοπαθολογική κατάσταση αναφέρονται στη συνέχεια. Η παραδοσιακή διάκριση μεταξύ των «αντιδραστικών» και «δυναμικών» μορφών επιθετικότητας υπογραμμίζει δύο ευρείς τύπους επιθετικών συμπεριφορών. Οι δυναμικές μορφές είναι οι αναίτιες βίαιες συμπεριφορές ή αυτές που έχουν στόχο την επείγουσα απόκτηση τροφής, χρημάτων (κλοπή), κοινωνικής υπεροχής και επικράτησης σε ένα χώρο κ.λπ. Οι αντιδραστικές μορφές είναι η απάντηση σε επιθέσεις για λόγους άμυνας ή προστασίας της περιουσίας, και συχνά παρατηρείται μεταξύ μαθητών στα σχολεία. Αυτός ο τύπος επιθετικότητας σε ένα βαθμό θεωρείται δικαιολογημένος, αλλά όταν εκδηλώνεται σε υπερβολικό βαθμό πλησιάζει σε σημασία την δυναμική επιθετικότητα. Οι δυναμικές μορφές έχουν συχνότερα ψυχοπαθολογικό υπόστρωμα. Έχει προταθεί και η διάκριση μεταξύ: α) επιθετικότητας και βίαιης συμπεριφοράς με στόχο κάποιο υλικό κέρδος ή πλεονέκτημα θέσης για τον επιτιθέμενο και β) μεταξύ της εχθρικής μορφής επιθετικότητας με στόχο πρόκληση σωματικής βλάβης ή πόνου στο θύμα, χωρίς φανερό κέρδος. Δεν έχει τεκμηριωθεί με μελέτες η χρησιμότητά της διάκρισης αυτής για πιθανολόγηση ψυχικής διαταραχής, αλλά η εχθρικής μορφής επιθετικότητα θυμίζει την έντονη παρορμητικότητα που εμφανίζεται σε αρκετές περιπτώσεις ψυχικών διαταραχών και επειδή έχει συνήθως πιο οδυνηρές για το θύμα συνέπειες, αποτελεί πιο επείγουσα κατάσταση προς αντιμετώπιση. (Connor D., 2002)

Μια διάκριση με περιγραφικά χαρακτηριστικά παρόμοια με εκείνα της αντιδραστικής και δυναμικής επιθετικότητας είναι αυτή μεταξύ της ελεγχόμενης επιθετικότητας, όπου ο δράστης κρύβεται, είναι προσεκτικός,

προσχεδιάζει τις κινήσεις του, αυτοπροστατεύεται για να κάνει π.χ. μια κλοπή και της εκρηκτικής, παρορμητικής επιθετικότητας, όπου ο δράστης είναι εκτός εαυτού, καταστρέφει και δικά του πράγματα, εκτίθεται και σε ίδιο κίνδυνο, αδιαφορεί για τις συνέπειες, ποτέ δεν προσχεδιάζει, η συμπεριφορά του είναι απρόβλεπτη, ξαφνική και εξαιρετικά βίαιη. Η πρώτη μορφή συσχετίστηκε συχνά με χρήση αλκοόλ ή ναρκωτικών ενώ η δεύτερη έχει συχνότερα οργανικό υπόστρωμα και πιθανά χρειάζεται πιο συχνά ψυχιατρική φαρμακευτική θεραπεία. (Connor D., 2002)

Μια τελευταία διάκριση είναι η διάκριση αν ο θύτης και το θύμα είναι διαφορετικό ή το ίδιο πρόσωπο. Έχει αναφερθεί παραπάνω ότι αντικοινωνική συμπεριφορά θεωρείται και η περίπτωση εκδήλωσης επιθετικότητας του εφήβου εναντίον του ίδιου του εαυτού του (ο θύτης είναι ταυτόχρονα και θύμα) και με αυτή την έννοια μπορεί να περιληφθεί στην αντικοινωνική συμπεριφορά και η αυτοκτονική συμπεριφορά, ο αυτοτραυματισμός, η χρήση ουσιών που προκαλούν οργανικές βλάβες αλλά και η απόσυρση και αποχή από το σχολείο και άλλες κοινωνικές δραστηριότητες.

Οι προσπάθειες για ακριβή κατηγοριοποίηση των μορφών επιθετικότητας μπορεί να αποβούν χρήσιμες στην πιθανολόγηση συγκεκριμένων ψυχολογικών διαταραχών και στη σχεδίαση των θεραπευτικών παρεμβάσεων από τους κατάλληλους φορείς. Μια σημαντική δυσκολία είναι ότι οι έννοιες και οι ορισμοί τέτοιων συμπεριφορών αγνοούν συχνά το περιβαλλοντικό πλαίσιο στο οποίο αυτές εμφανίζονται. Η ίδια επιθετική συμπεριφορά μπορεί να είναι αιτιολογημένη ή αδικαιολόγητη λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο στο οποίο εμφανίζεται (π.χ. ύβρεις στο σχολείο την ώρα του μαθήματος ή στο γήπεδο όπου η συναισθηματική φόρτιση επιτρέπει κάποιες υπερβολές). Επίσης προσοχή χρειάζεται στην ηλικία του εφήβου που εκδηλώνει μια μορφή αντικοινωνικής συμπεριφοράς, για να κατανοηθεί αυτή σε σχέση με το αναπτυξιακό στάδιο που αυτός βρίσκεται. Δεν μπορεί να κριθεί μια συμπεριφορά με ίδια κριτήρια αν εκδηλώθηκε από ένα μαθητή 13 ή από έναν που είναι 18 ετών. Το επίπεδο ανάπτυξης ηθικής σκέψης που αναλύθηκε παραπάνω, είναι

σημαντικό στοιχείο για την αξιολόγηση της πράξης και της ερμηνείας της και διαφέρει πολύ ακόμη και μεταξύ εφήβων παρόμοιας ηλικίας.

2.2.2 Προβλήματα με το σχολείο

Τα προβλήματα με το σχολείο όπως είναι φυσικό δεσπόζουν στην εφηβική ηλικία και χρειάζονται ειδική ανάλυση. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια αυξανόμενη τάση σχετικά με τη βία και τις διαταραχές συμπεριφοράς στα σχολεία. Έχει σημασία να ορισθεί η διαταρακτική αυτή συμπεριφορά με τρόπο αντικειμενικό, κατά το δυνατόν, γιατί οι απόψεις των εκπαιδευτικών διαφέρουν πάρα πολύ μεταξύ τους. Αυτό που οι εκπαιδευτικοί χαρακτηρίζουν διαταρακτική και προβληματική συμπεριφορά εξαρτάται από την άποψη που έχουν για τη φύση του παιδιού γενικά και του μαθητή ειδικότερα και τις προσδοκίες που έχουν από αυτόν. Στο ένα άκρο βρίσκεται η εικόνα του «καλού» μαθητή, που δείχνει σεβασμό και υπακούει πειθήνια τον αλάθητο καθηγητή - αυθεντία, δεν φέρνει αντιρρήσεις, κάνει ησυχία στην τάξη, αποδέχεται παθητικά το περιεχόμενο του μαθήματος που του προσφέρεται και δεν επιχειρεί να διαταράξει την «τάξη». Στο άλλο άκρο ο μαθητής θεωρείται ως ένας ενεργητικός συνεργάτης στη διαδικασία της μάθησης, που μαθαίνει ενεργητικά, όχι από την αποστήθιση της διδακτέας ύλης, αλλά από την ενεργό συμμετοχή του που συνήθως περιέχει αμφισβήτηση και κριτική, διακόπτει τον καθηγητή και αρνείται να τον θεωρούν ένα «άγραφο χαρτί» που θα γεμίσει ο καθηγητής με την κατεστημένη γνώση. Σ' αυτή την παιδο-κεντρική προσέγγιση, ο μαθητής μπορεί, αν είναι παθητικός δέκτης, να θεωρηθεί αποκλίνων, ενώ σύμφωνα με την πρώτη δασκαλο-κεντρική άποψη η παθητικότητα είναι το στοιχείο που χαρακτηρίζει τον καλό μαθητή και η διατάραξη της ηρεμίας θεωρείται προβληματική συμπεριφορά. Βέβαια τα παραδείγματα είναι απλουστευτικά και δεν αφορούν σοβαρή παραβατική συμπεριφορά εφήβων, αλλά τηρουμένων των αναλογιών μπορούν να επεκταθούν και σε άλλες θεωρήσεις προβληματικών συμπεριφορών.

Μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε την πραγματικά προβληματική συμπεριφορά για την οποία δεν υπάρχουν αμφισβητήσεις, με βάση την πολύχρονη εμπειρία στα σχολεία μέχρι σήμερα. Διαταρακτική ή παραβατική συμπεριφορά εμφανίζεται μεταξύ:

- μαθητή και εξουσίας, δηλαδή των κανόνων του εκπαιδευτικού συστήματος (αργοπορίες, απουσίες, σκασιαρχείο, ανυπακοή),
- μαθητή και διδακτικού αντικειμένου (επανειλημμένη ελλιπής προετοιμασία των μαθημάτων, άρνηση συμμετοχής σε γραπτές εξετάσεις, αντίδραση σε προγραμματισμένες εργασίες),
- μαθητή και εκπαιδευτικού (χρήση ύβρεων και γενικά ανάρμοστης γλώσσας, επανειλημμένες διακοπές όταν μιλάει ο καθηγητής, άρνηση υπακοής σε οδηγίες, διατάραξη του μαθήματος στην τάξη),
- μαθητή και μαθητή (καβγάδες, απειλές, εκφοβισμοί, βίαιη επίθεση, εκβιασμοί, κλοπές),
- μαθητή και ιδιοκτησίας (έλλειψη φροντίδας για τα βιβλία και τα όργανα του σχολείου, καταστροφή επίπλων, βανδαλισμοί),
- μαθητή και κοινωνίας (καταστροφή της ιδιοκτησίας των άλλων ή και της κρατικής περιουσίας, π.χ. πινακίδων και μέσω μαζικής μεταφοράς). (Herbert, 1996)

2.2.3 Ελλιπής σχολική φοίτηση

Η ελλιπής σχολική φοίτηση είναι από τα σημαντικότερα προβλήματα γιατί δημιουργεί διαταράσσει την ομαλή κοινωνικοποίηση των εφήβων, αλλά συσχετίζεται επίσης με σχεδόν όλα τα είδη αντικοινωνικής συμπεριφοράς τους. Η σχολική φοίτηση μπορεί να είναι ελλιπής λόγω πλήρους διακοπής σε οποιοδήποτε στάδιο της εκπαίδευσης πριν τελειώσει το Γυμνάσιο ή αμέσως μετά το τέλος του Γυμνασίου που είναι το όριο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και συμπίπτει με την ηλικία των 15 χρόνων. Βέβαια και αργότερα εμφανίζονται περιπτώσεις διακοπής της φοίτησης συνήθως στο τέλος της Α' ή Β' τάξης του Λυκείου.

Συνηθέστερα είναι ελλιπής λόγω του «σκασιαρχείου» που είναι εξαιρετικά δημοφιλές μεταξύ των εφήβων. Το σκασιαρχείο μπορεί να είναι: α) «ημινόμιμο», όταν ο έφηβος λείπει εν γνώσει των γονέων του (ασχέτως των αντιδράσεων που εκείνοι μπορεί να προβάλλουν) και μένει στο σπίτι

αρνούμενος τη σχολική φοίτηση ή β) «παράνομο» όταν λείπει και από το σχολείο και από το σπίτι, χωρίς να το γνωρίζουν οι γονείς ή και αν το γνωρίζουν αδιαφορούν ή το επικροτούν.

Στην πρώτη περίπτωση, η άρνηση στη σχολική φοίτηση συνοδεύεται συχνά από συμπτώματα υπερβολικού στρες και άγχους που συχνά σωματοποιείται με αποτέλεσμα τελικά την αποφυγή του σχολείου. Οι έφηβοι μπορεί να είναι χλωμοί, να τρέμουν, να εμφανίζουν σωματική αδιαθεσία, πόνους στην κοιλιά, πονοκεφάλους, να απέχουν από το φαγητό, να νιώθουν ναυτία ή και να κάνουν εμέτους. Προφανώς οι γονείς θα πρέπει να ελέγχουν τα σωματικά συμπτώματα με τη βοήθεια του γιατρού, αλλά συνήθως αποδεικνύεται ότι αυτά δεν έχουν οργανική βάση. Αυτά τα συμπτώματα έχουν την τάση να υποχωρούν τα Σαββατοκύριακα και κατά τη διάρκεια των σχολικών διακοπών, ή ακόμα και αμέσως μετά την συγκατάθεση των γονιών να μείνει ο μαθητής στο σπίτι.

Η σχολική άρνηση γίνεται συχνότερη μετά από μια δικαιολογημένη απουσία από το σχολείο, οπότε η απώλεια της συνέχειας της ύλης, δυσκολεύει την κατανόηση των παρακάτω μαθημάτων. Ο μαθητής νιώθει άσχημα όταν δεν κατανοεί το μάθημα (συχνότερα τα μαθηματικά) και αυτό γίνεται σταθερή πηγή άγχους και αίτια πολλών απουσιών, που εντείνουν το πρόβλημα. Παρακάτω θα δούμε και σημαντικότερες αιτίες αποχής από το σχολείο, όπως ο εκφοβισμός και η θυματοποίηση από άλλους εφήβους, που συνήθως όμως οδηγούν σε παράνομο σκασιαρχείο, χωρίς να το γνωρίζουν οι γονείς. (Herbert M., 1996)

Το σκασιαρχείο αποτελεί τρόπο ζωής για ένα συνεχώς αυξανόμενο αριθμό μαθητών. Οι μαθητές, παριστάνουν ότι πηγαίνουν στο σχολείο αλλά στην πορεία διαφεύγουν και περνούν αλλού τις ώρες τους. Τα αγόρια «το σκάνε» συχνότερα από τα κορίτσια. Το σκασιαρχείο είναι ένα πρόβλημα η συχνότητά του οποίου αυξάνεται σταθερά καθώς αυξάνεται η ηλικία των παιδιών. Όταν βέβαια είναι πολύ συχνό συντελεί στην απώλεια πολλών μαθημάτων και στη σχολική αποτυχία, με παραπέρα επιδράσεις στη συναισθηματική, κοινωνική και αργότερα επαγγελματική προσαρμογή.

Επίσης, όταν το σκασιαρχείο παγιώνεται σαν συνήθης συμπεριφορά των εφήβων, εμφανίζονται συχνά δευτερεύοντα προβλήματα, όπως ψευδολογία,

μικροκλοπές και επιθετικότητα σε εξωσχολικούς κυρίως χώρους, αλλά και όταν βρίσκονται μέσα στο - μη οικείο πλέον γι' αυτούς - περιβάλλον του σχολείου.

Πώς συνδέεται το σκασιαρχείο με την αντικοινωνική συμπεριφορά; Ως αντικοινωνική συμπεριφορά δεν μπορεί να θεωρηθεί η περιστασιακή βίαιη συμπεριφορά των εφήβων αυτών, οι συχνοί καβγάδες τους με ενήλικους και συμμαθητές τους, η παρενόχληση των μαθητών και καθηγητών, το κάπνισμα, η υπερβολική αταξία μέσα στην τάξη και η αγενής λεκτική συμπεριφορά, όπως βρίσιμο, αγένεια κ.λπ. Για τους μαθητές που απέχουν από το σχολείο, πραγματική αντικοινωνική συμπεριφορά αποτελεί η επίθεση σε ανθρώπους και ζώα, η κατάληψη και χρήση ιδιωτικών ή δημόσιων χώρων χωρίς άδεια, ο εμπρησμός, η καταστροφή περιουσίας (βανδαλισμοί), η κλοπή, η παραβίαση του κώδικα οδικής κυκλοφορίας και άλλων νόμων ή κανονισμών, η πρόκληση σωματικής ή ηθικής βλάβης, ο εκφοβισμός, ο ρατσισμός, η σεξουαλική παρενόχληση, ο βιασμός κ.λπ. Όταν ένα παιδί το σκάει από το σχολείο συνεχώς, μπορεί να οδηγηθεί στο δικαστήριο για όλα τα παραπάνω που εμπίπτουν στην κατηγορία αδικημάτων του κοινού ποινικού δικαίου. Συνήθως πρόκειται για αγόρια, και συχνότερα συμβαίνει σε περιπτώσεις όπου οι γονείς δεν ενοχλούνται ιδιαίτερα από αυτή τη συμπεριφορά. Σε μελέτες που έγιναν παρατηρήθηκε ότι αυτοί οι μαθητές δεν υστερούν σε βαθμό σημαντικό σε νοημοσύνη, αλλά συχνά ο δείκτης ευφυΐας τους είναι κατά μέσο όρο λίγες μονάδες μικρότερος από άλλους συνομηλίκους τους μαθητές. Όταν παρακολουθούν το σχολείο, δεν τα καταφέρνουν καλά στα μαθήματα και παρουσιάζουν χαμηλό επίπεδο αυτοεκτίμησης. Έχει επίσης παρατηρηθεί ότι συνήθως αυτό το είδος αντικοινωνικής συμπεριφοράς είναι περιστασιακό, εξασθενεί κατά την ενηλικίωση και μετά τις πρώτες συγκρούσεις με το νόμο, παραμένουν όμως ορισμένα χαρακτηριστικά όπως η επιθετικότητα, η αδιαλλαξία, η αδιαφορία για τη νομιμότητα κ.ά. που δυνητικά μπορεί να οδηγήσουν σε μελλοντικές υποτροπές κατά την ενήλικη πια ζωή. (Herbert M., 1996)

Σε μελέτες που έγιναν στις Ηνωμένες Πολιτείες βρέθηκε ότι η αντικοινωνική αυτή συμπεριφορά συμβαίνει περίπου στο 5% των εφήβων, αλλά ευθύνεται περίπου για τα μισά ποινικά αδικήματα στο σύνολο. Σε

εξαιρετικά σπάνιες περιπτώσεις η συμπεριφορά αυτή μπορεί να αποδοθεί σε μια πραγματική νοητική ασθένεια ψυχιατρικής φύσης, που είναι πολύ σημαντικό να διαγνωσθεί εγκαίρως για να γίνει η κατάλληλη θεραπευτική παρέμβαση. (Connor D., 2002)

2.2.4 Η επιθετικότητα μέσα στο σχολείο

Όπως προαναφέρθηκε, ένας σημαντικός επίσης λόγος που δύσκολα αποκαλύπτεται είναι ότι κάποιοι έφηβοι αποφεύγουν να πάνε στο σχολείο γιατί είναι θύματα της επιθετικότητας των άλλων μαθητών, με συχνότερες μορφές της τον εκφοβισμό, τη λεκτική ή/και τη σωματική βία. Η διαδικασία αυτή λέγεται «θυματοποίηση» και αποτελεί κατάφωρη παραβίαση του βασικού δικαιώματος όλων των μαθητών (ανεξάρτητα από την ηλικία το φύλο, την εθνική τους ταυτότητα, τη θρησκεία κ.ά.) να πηγαίνουν σχολείο χωρίς να φοβούνται ότι κάποιος συμμαθητής τους θα προσπαθήσει να τους εξευτελίσει, να τους επιβληθεί με τη βία, να τους ταπεινώσει. Κατά τη θυματοποίηση, μεταξύ θύτη και θύματος υπάρχει ανισορροπία συναισθηματικών, σωματικών ή/και γνωστικών ικανοτήτων. Το θύμα είναι συνήθως αδύναμο και δεν μπορεί να προστατεύσει τον εαυτό του ενώ ο θύτης είναι πιο ισχυρός και προσπαθεί να φέρει το θύμα σε δύσκολη θέση, να το κάνει να υποφέρει σωματικά ή/και ψυχικά. (Χηνάς και Χρυσαιφίδης,2000)

Ειδικότερα η θυματοποίηση διακρίνεται σε άμεση και έμμεση. Η άμεση θυματοποίηση περιλαμβάνει: Όλες τις μορφές σωματικής βίας. Κλοπή και κα του θύματος. Λεκτικές συμπεριφορές όπως κοροϊδία, παρατσούκλια, βρίσιμο. Υποβάθμιση των ικανοτήτων του μαθητή-θύματος ή των επιτευγμάτων του. Κοροϊδία της θρησκείας, της εθνικής προέλευσης, της κοινωνικής καταγωγής, της εμφάνισης, της οικονομικής κατάστασης, του τρόπου ντυσίματος, και των πιθανών σωματικών μειονεξιών του.

Η έμμεση θυματοποίηση περιλαμβάνει: Σκόπιμο αποκλεισμό από ομαδικές δραστηριότητες (αθλητικές, παιχνίδια, πάρτι κ.λπ.). Διάδοση φημών (κουτσομπολιά) έναντι του ίδιου του θύματος ή της οικογένειας του και επηρεασμός αρνητικά των άλλων εναντίον του. Απομόνωση στην τάξη και στο διάλειμμα και αποφυγή συναναστροφής και έξω από το σχολείο. Τα

αγόρια είναι συχνότερα θύτες αλλά και θύματα. Τα αγόρια χρησιμοποιούν συχνότερα άμεσο ενώ τα κορίτσια έμμεσο εκφοβισμό. (Πετρόπουλος, Παπαστυλιανού, 2001)

Ο μαθητής-θύτης από την πλευρά του μένει ψυχρός. Δεν εκδηλώνει τα αισθήματά του, αδιαφορεί για το θύμα, πιστεύει ότι το ίδιο το θύμα ευθύνεται για την επίθεση και ότι του αξίζει να υποφέρει. Νιώθει δικαιωμένος για ό,τι κάνει και θέλει σε όλες τις περιπτώσεις να είναι κερδισμένος, κάτι για το οποίο έχει και τη συμπαράσταση των φίλων του, συνήθως μιας κλίκας με παρόμοια συμπεριφορά. Για το θύμα υπάρχουν δυστυχώς μακροχρόνιες συνέπειες της επανειλημμένης επιθετικότητας στην ψυχική του υγεία. Οι πιο σημαντικές είναι : Χαμηλή αυτοεκτίμηση, που μπορεί βέβαια να προϋπήρχε και να ενθάρρυνε τη θυματοποίηση, αλλά η αδυναμία αντιμετώπισης του προβλήματος την εντείνει ακόμη περισσότερο. Σε αρκετές περιπτώσεις φθάνει σε σημείο να πάθει κατάθλιψη, να κλαίει, να αποσύρεται στον εαυτό του και να απουσιάζει από το σχολείο. Η κοινωνική αυτή απομόνωση αφορά και τους φίλους, χάνοντας την μόνη ίσως ελπίδα κοινωνικής του στήριξης. Δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι καμιά φορά τα παιδιά αυτά διαλέγουν ένα άλλο παιδί στόχο, πιο αδύναμο και κάνουν σ' αυτό ότι υπέστησαν από τους θύτες-συμμαθητές τους, σε μια προσπάθεια ανάκαμψης της αυτοπεποίθησής τους, αδιαφορώντας για τις συνέπειες. (Πετρόπουλος, Παπαστυλιανού, 2001, Μόττη-Στεφανίδη και Τσέργας, 2000)

2.2.5. Χρήση εθιστικών ουσιών

Η χρήση ουσιών είναι πια αρκετά διαδεδομένη ανάμεσα στους εφήβους και η κατάχρησή τους αποτελεί ένα συνεχώς οξυνόμενο πρόβλημα. Οι ουσίες που ενδιαφέρουν κυρίως είναι το αλκοόλ και τα ναρκωτικά, των οποίων η χρήση και κυρίως η κατάχρηση επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό αρνητικά την ποιότητα ζωής των χρηστών. Το κάπνισμα είναι τόσο διαδεδομένο μεταξύ των εφήβων, ώστε η εξάρτηση από τη νικοτίνη δεν μπορεί να θεωρηθεί προδιαθεσικός παράγοντας για συγκεκριμένες συμπεριφορές.

Οι έφηβοι μεγαλώνουν σε μια κοινωνία, όπου το αλκοόλ και τα ναρκωτικά βρίσκονται εύκολα και παντού. Η σημασία των προτύπων στη δημιουργία συμπεριφορών σε σχέση με τη χρήση των ουσιών αυτών είναι πολύ μεγάλη. Οι έφηβοι βλέπουν ότι οι ενήλικοι συχνά στρέφονται στο αλκοόλ και αρκετοί και σε φαρμακευτικές ουσίες (όπως υπνωτικά, ηρεμιστικά και αντικαταθλιπτικά) για να τους βοηθήσουν να μειώσουν την ένταση και να ξεχάσουν τα καθημερινά προβλήματα. Παραξενεύονται όταν οι γονείς τους που καπνίζουν, πίνουν και χρησιμοποιούν ουσίες τους κάνουν ηθικοπλαστικά κηρύγματα εναντίον της χρήσης τους, ενώ η φυσική περιέργεια τους κάνει να θέλουν να τα δοκιμάσουν. Αυτό δε σημαίνει ότι θα γίνουν ναρκομανείς και αλκοολικοί αλλά αναπόφευκτα ορισμένοι θα εκτεθούν στον κίνδυνο.

2.2.6 Χρήση αλκοόλ

Το ζήτημα της υπερκατανάλωσης αλκοόλ λαμβάνει ολοένα και μεγαλύτερες διαστάσεις στους εφήβους στην εποχή μας. Το πρόβλημα αυτό αποδίδεται στο σύγχρονο τρόπο ζωής που ο δυτικός πολιτισμός έχει διαμορφώσει, κατά τον οποίο τα μπαρ ελκύουν τους νέους όλο και περισσότερο σαν τόποι διασκέδασης.

Συχνά, παρατηρείται το φαινόμενο της έναρξης κατανάλωσης αλκοόλ σε πολύ νεαρή ηλικία, ακόμη και από 12 χρόνων, και βέβαια αυξάνεται με την πρόοδο της ηλικίας μέχρι τα 20 χρόνια (Grant B., Dawson D.A, 1997). Επιπλέον, παρατηρείται αύξηση της ποσότητας που καταναλίσκεται και της συχνότητας της κατανάλωσης.

Η κατανάλωση αλκοόλ σε πολλές περιπτώσεις είναι υπερβολική και φθάνει στο επίπεδο της καθημερινής χρήσης. Αυτό συμβαίνει γιατί οι έφηβοι δεν μπορούν να κάνουν διάκριση (και είναι φυσικό λόγω άγνοιας) ανάμεσα στη μέτρια χρήση αλκοόλ που χρησιμοποιούν οι γονείς τους που διευκολύνει τις κοινωνικές σχέσεις, μειώνει την ένταση και δημιουργεί κέφι και στην κατάχρηση ή τη χρήση σε μικρότερη και πιο ευαίσθητη ηλικία. Θεωρούν ότι η κατάχρηση προσφέρει μια απόδραση από τη δυσάρεστη πραγματικότητα, μειώνει τη στεναχώρια και κάνει τον άνθρωπο ευτυχισμένο «ως δια μαγείας». Οι έφηβοι αγνοούν ότι ειδικά σ' αυτούς η

κατάχρηση, επειδή ο οργανισμός τους δεν είναι συνηθισμένος στην κατανάλωση αλκοολούχων ποτών, μπορεί να προξενήσει πολλά προβλήματα. Η συχνή και η υπερβολική κατανάλωση αλκοόλ στις νεαρές ηλικίες σχετίζεται με την εμφάνιση κατάθλιψης, μαθησιακών δυσκολιών, αγχώδους συμπεριφοράς, αντικοινωνικής και βίαιης προσωπικότητας και μπορούν υπό την επήρεια του να εκτελέσουν αξιόποινες πράξεις (επιθετικότητα, βίαιη συμπεριφορά, παραβάσεις Κ.Ο.Κ. και πρόκληση θανατηφόρων τροχαίων ατυχημάτων κ.ά.). Επίσης μπορεί να καταστούν πραγματικά αλκοολικοί και να χρειασθούν ψυχιατρική υποστήριξη και θεραπεία.

Αλλά και με την περιστασιακή χρήση, λόγω της επήρειας στο κεντρικό νευρικό σύστημα δημιουργούν ποικίλα προβλήματα στο σχολείο, στην τοπική κοινωνία και στις διαπροσωπικές τους σχέσεις με τους γονείς και τους συνομηλίκους τους. (Herbert M., 1996)

Η έναρξη της κατανάλωσης αλκοόλ σε μικρές ηλικίες σχετίζεται άμεσα με μεγαλύτερη πιθανότητα τακτικής και αυξημένης κατανάλωσης αργότερα κατά την ενήλικη ζωή, καθώς και με την αυξημένη εμφάνιση προβλημάτων υγείας που σχετίζονται με τη συνήθεια της υπερκατανάλωσης αλκοόλ (υπέρταση, εγκεφαλικά επεισόδια, καρδιοαγγειακές νόσους, κίρρωση του ήπατος αλλά και ψυχοπαθολογικά προβλήματα). (Θανασά, και Παλληκαρώνα, 2005)

2.2.7 Χρήση ναρκωτικών

Η σοβαρότερη όμως μορφή χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών από τους εφήβους αφορά τη χρήση ψυχοδραστικών ουσιών και είναι από τα πιο δύσκολα προβλήματα της σύγχρονης κοινωνίας. Ο όρος «ψυχοδραστικές ουσίες» που υιοθέτησαν ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας και η Αμερικανική Ψυχιατρική Εταιρεία περιλαμβάνει ουσίες που έχουν κοινό γνώρισμα τη διαταραχή της λειτουργίας του Νευρικού Συστήματος με αποτέλεσμα τη σωματική και ψυχολογική εξάρτηση. Εξάρτηση είναι η παθολογική κατάσταση ενός εθισμένου ατόμου κατά την οποία οι συνήθειες ή αυξημένες δόσεις μια ουσίας είναι απαραίτητες για να εμποδιστεί η εκδήλωση ψυχολογικών και σωματικών συμπτωμάτων στέρησης της

ουσίας. Πολλές από αυτές τις ουσίες έχουν την ιδιότητα να προκαλούν ανοχή, δηλαδή ανάγκη του οργανισμού για συνεχή αύξηση της δόσης για να υπάρξει το ίδιο αποτέλεσμα, με αποτέλεσμα να οδηγείται ο χρήστης σε κατάχρηση, δηλαδή συχνότερη λήψη σε μεγαλύτερες ποσότητες.

Τα ναρκωτικά είναι μια ομάδα από αυτές τις ουσίες που προκαλούν καταστολή στη λειτουργία του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος. Ορισμένες από αυτές τις ουσίες είναι φαρμακευτικές και η πώλησή τους είναι παράνομη χωρίς ιατρική συνταγή. Αυτές περιλαμβάνουν τα ηρεμιστικά και τα υπνωτικά (βαρβιτουρικά), τα ανορεξιογόνα, την κωδεΐνη (αντιβηχικό), τη μορφίνη και την πεθιδίνη (αναλγητικά), τη φεντανύλη (αναισθητικό) κ.ά. Άλλες ουσίες, που είναι κυρίως τα παράγωγα του οπίου (ηρωίνη κ.ά.) δεν χρησιμοποιούνται στην ιατρική και παρασκευάζονται παράνομα.

Ο όρος ναρκωτικά, έτσι όπως χρησιμοποιείται στην καθημερινή μας ζωή, δεν αναφέρεται μόνο στις παραπάνω εξαρτησιογόνες ουσίες, αλλά και σε όλες τις παράνομες ψυχοδραστικές ουσίες, ακόμα και σ' αυτές που προκαλούν διέγερση στο κεντρικό νευρικό σύστημα (π.χ. κοκαΐνη και αμφεταμίνες), καθώς και στις ψευδαισθησιογόνες ουσίες (π.χ. L.S.D., χασίς).

Η κατάχρηση ψυχοδραστικών εξαρτησιογόνων ουσιών εκφράζεται με τον όρο τοξικομανία», ανεξάρτητα αν αυτές κυκλοφορούν παράνομα ή νόμιμα. (Λεβέντης,, Παπαστεφάνου, Παπαδάμου, Χατζητοφή και Κωνσταντινίδου, 1999)

2.2.8 Συνέπειες της χρήσης των ψυχοδραστικών ουσιών

Οι συνέπειες της χρήσης των ψυχοδραστικών εξαρτησιογόνων ουσιών αγγίζουν όλες τις πτυχές της ζωής των χρηστών και απειλούν συχνά και την ίδια τους τη ζωή. Μερικοί κίνδυνοι είναι άμεσοι, αλλά υπάρχουν και επακόλουθα που εμφανίζονται με την πάροδο του χρόνου.

Ειδικά συμπτώματα παρουσιάζονται κατά τη χρήση συγκεκριμένων ειδών ουσιών. Οι έφηβοι που παίρνουν διεγερτικά χάπια, όπως είναι οι αμφεταμίνες, έχουν την εντύπωση ότι αυτό τους βοηθά να μαθαίνουν ευκολότερα, που είναι λανθασμένη άποψη. Όταν όμως πάρουν μεγάλες

ποσότητες, γίνονται ευερέθιστοι, ανήσυχοι, έχουν αϋπνίες και σε ακραίες περιπτώσεις εμφανίζουν σοβαρές διανοητικές διαταραχές, με φαντασιώσεις καταδίωξης και τρομακτικές παραισθήσεις. Άλλα παραισθησιογόνα χάπια («Έκσταση» κ.ά.) ή βαρβιτουρικά, συνδυαζόμενα με αλκοόλ, συσχετίζονται με διαταραχές συμπεριφοράς, ατυχήματα κατά την οδήγηση ή καρδιακή ανακοπή. Η κάνναβη (χασίς, μαριχουάνα) είναι ένα «μαλακό» παραισθησιογόνο ναρκωτικό, το οποίο μπορεί να καλλιεργηθεί σχεδόν οπουδήποτε. Είναι ουσιαστικά η δεύτερη μετά το αλκοόλ, πιο διαδεδομένη ψυχοδραστική ουσία στον κόσμο. Καπνίζεται συχνά για να κάνει ακόμη πιο ευχάριστες ήδη απολαυστικές δραστηριότητες, όπως τα πάρτι, τα φεστιβάλ ποπ και ροκ μουσικής, καθώς και τις σεξουαλικές δραστηριότητες και δημιουργεί στο χρήστη μια χαλάρωση και ένα αίσθημα ευεξίας που του δίνει την εντύπωση ότι «πετάει». Αν και οι καπνιστές κάνναβης υποστηρίζουν ότι δεν υπάρχει βλαπτικό στοιχείο σ' αυτή τους τη συνήθεια, εντούτοις όλα τα στοιχεία δείχνουν ότι η κάνναβη είναι υψηλού κινδύνου ναρκωτικό για συγκεκριμένους χρήστες, όπως εγκύους, μητέρες που θηλάζουν, άτομα με αναπνευστικά ή καρδιακά προβλήματα, επιληπτικούς και (αυτό είναι το πιο ανησυχητικό) εφήβους. Η κάνναβη δημιουργεί ψυχολογική εξάρτηση και είναι συχνά το πρώτο βήμα της εισόδου στον κόσμο των «σκληρών» ναρκωτικών.

Το L.S.D. (διαιθυλαμίδιο του d-λυσεργικού οξέος) προκαλεί παρόμοιες αντιδράσεις με εκείνες της κάνναβης, μόνο που εδώ οι αντιδράσεις είναι πιο έντονες. Η ηρωίνη ανήκει στην κατηγορία των οπιοειδών, όπως και η μορφίνη και προκαλεί σε μεγάλο βαθμό εθισμό. Η κύρια ικανοποίηση που φέρνει η ένεση ηρωίνης είναι η ανακούφιση από την απελπισμένη ανάγκη για αυτήν λόγω της εξάρτησης. Κίνδυνος θανάτου υπάρχει από αυτοκτονία, υπερβολική δόση και μόλυνση από μη αποστειρωμένες σύριγγες. Η κοκαΐνη (κόκα) προκαλεί ψυχολογική εξάρτηση και θεωρείται πολύ επικίνδυνο ναρκωτικό. Είναι διεγερτικό, το οποίο δρα με γρήγορο ρυθμό στο κεντρικό νευρικό σύστημα και η καθημερινή χρήση της, όπως και των περισσότερων ναρκωτικών, κοστίζει πάρα πολλά χρήματα και οδηγεί σε ανησυχία, ευερεθιστότητα, εκνευρισμό καθώς και μερικές φορές σε εμφάνιση παρανοϊκών συμπτωμάτων (ακραία καχυποψία, αισθήματα καταδίωξης).

Υπάρχουν αντίστοιχοι κίνδυνοι για την υγεία με τα πιο βαριά ναρκωτικά, που αναφέρθηκαν προηγουμένως. (Λεβέντης, Παπαστεφάνου, Παπαδάμου, Χατζητοφή και Κωνσταντινίδου, 1999)

Εκτός από τα ειδικά συμπτώματα που αναφέρθηκαν, υπάρχουν κοινές επιπτώσεις σοβαρότατες από τη χρήση οποιουδήποτε σχεδόν ναρκωτικού, που βέβαια αγνοούνται από τους εφήβους χρήστες. Η λήψη υπερβολικής δόσης ή νοθευμένων ουσιών ή η ταυτόχρονη χρήση με αλκοόλ μπορεί να προκαλέσει συμπτώματα ψύχωσης, σπασμούς, καρδιακή μαρμαρυγή, αναπνευστική καταστολή, ασφυξία, κόμα ή/και θάνατο. Αναφέρθηκε ήδη ότι η συνεχής χρήση ψυχοδραστικών εξαρτησιογόνων ουσιών πιθανόν να οδηγήσει σε ψυχολογική ή και σωματική εξάρτηση για την εν λόγω ουσία με αποτέλεσμα η διακοπή να προκαλεί σωματικά συμπτώματα στέρησης. Πιθανές επιπτώσεις είναι διάφορες οργανικές βλάβες (ήπατος, εγκεφάλου, νεφρών, μυελού των οστών κ.ά.), ψυχική ασθένεια, συναισθηματικές διαταραχές (άγχος, κατάθλιψη), υποσιτισμός και θάνατος. Ο κίνδυνος αυτοκτονίας αυξάνεται με κάθε μορφή εξάρτησης λόγω των συναισθηματικών διαταραχών. Επίσης σε περίπτωση που η λήψη της ουσίας γίνεται ενδοφλεβίως, υπάρχει και αυξημένος κίνδυνος να προσβληθεί ο χρήστης από σοβαρές ασθένειες, όπως το A.I.D.S. και η ηπατίτιδα Β και C. Η λήψη ψυχοδραστικών ουσιών μειώνει τον αυτοέλεγχο του ατόμου και αυξάνει τις πιθανότητες κάποιου δυστυχήματος (π.χ. κατά την οδήγηση). Τα παραισθησιογόνα επίσης μπορεί να προκαλέσουν πανικό στο χρήστη, κάνοντάς τον να γίνει εξαιρετικά βίαιος και επιθετικός. (Πετρόπουλος, Παπαστυλιανού, 2001)

Η χρήση παρανόμων ψυχοδραστικών ουσιών υπόκειται σε ποινική δίωξη με συνέπειες ανάλογες με τη σοβαρότητα της περίπτωσης και που πιθανόν να οδηγήσουν το χρήστη σε φυλάκιση. Αφορμή για τη σύλληψη είναι συχνά κάποια μορφή παραβατικής συμπεριφοράς που εκδηλώθηκε στα πλαίσια της επήρειας των ουσιών. Πολύ συχνές είναι η κλοπές γιατί η συνεχής χρήση ουσιών είναι εξαιρετικά δαπανηρή συνήθεια. Κατά τη χρήση ουσιών επίσης παρουσιάζονται πολλά προβλήματα στις διαπροσωπικές σχέσεις των εφήβων με τους γονείς, καθηγητές και συνομηλίκους, εμφανίζεται απόσυρση ή ένταξη σε παραβατικές ομάδες (κλίκες) και δημιουργούνται

σχέσεις με ανθρώπους του υποκόσμου. Η κατάχρηση ουσιών από μαθητές σχεδόν πάντα συσχετίζεται με αντικοινωνική συμπεριφορά, όπως βίαιη συμπεριφορά προς τους συμμαθητές τους, κλοπές, βανδαλισμοί, παραβάσεις κανόνων, αδικαιολόγητες απουσίες ή και εγκατάλειψη του σχολείου και ποικίλες άλλες εκδηλώσεις. (Gossop M., και Grant M., 1994)

2.3. ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Στην προσπάθεια της εγκληματολογικής επιστήμης να εξηγήσει γιατί και ποιοι παράγοντες οδηγούν στο έγκλημα, αναπτύχθηκαν διάφορες θεωρητικές τάσεις, οι οποίες μπορούν να καταταγούν σε τρεις ομάδες.

Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν εκείνες οι θεωρίες που αποδίδουν το έγκλημα στην οργανική ιδιοσυγκρασία και προδιάθεση του ατόμου, σε βιολογικούς δηλαδή παράγοντες γι' αυτό και ονομάζονται και οργανικές θεωρίες.

Στη δεύτερη ομάδα, ανήκουν οι θεωρίες εκείνες που δίνουν το βάρος στο ψυχολογικό υπόβαθρο του ατόμου και ονομάζονται ψυχολογικές ή φυλογενετικές θεωρίες. Αυτές αποδίδουν το έγκλημα σε ανωμαλίες της διανοητικής ανάπτυξης και της διαμόρφωσης της προσωπικότητας.

Στην Τρίτη ομάδα ανήκουν οι καθαρά κοινωνιολογικές θεωρίες. Εκείνες δηλαδή που αποδίδουν το έγκλημα αποκλειστικά σε κοινωνικούς παράγοντες. Η απόδοση του εγκλήματος σε κοινωνικούς παράγοντες συναντά πολλούς υποστηρικτές στους Αμερικανούς κυρίως και τους Άγγλους, κοινωνιολόγους (Ericson, Becker, Linn, Stast, Cooper). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτές οι θεωρίες οι τελευταίες δηλαδή που αποδίδουν το έγκλημα σε κοινωνικούς παράγοντες, είναι στο προσκήνιο της επιστημονικής επικαιρότητας, ενώ οι άλλες δύο κατηγορίες έχουν περάσει σε δεύτερη θέση.

Στη συνέχεια θα γίνει ιδιαίτερη αναφορά στους γενεσιουργούς παράγοντες της αντικοινωνικής συμπεριφοράς, οι οποίοι διακρίνονται σε ατομικούς και κοινωνικούς.

2.4. ΑΤΟΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

2.4.1 Βιολογικοί και Ψυχολογικοί Παράγοντες

Η ηλικία κάθε ατόμου παίζει ένα σπουδαίο ρόλο στην διαμόρφωση του χαρακτήρα και αν υπάρξουν κι άλλες δυσμενείς προϋποθέσεις μπορεί να οδηγήσουν εύκολα το άτομο στο έγκλημα. Το πέρασμα από την παιδική στην εφηβική ηλικία συνοδεύεται από πάμπολλες ψυχικές και βιολογικές μεταβολές.

Τους νέους τους διακρίνει ασθενής θέληση (έλλειψη ισχυρής βούλησης), μιμητισμός, παρορμητικότητα, αντιδραστικότητα, έντονο θυμικό και οξυθυμία, ευσυγκινησία, άρνηση προσαρμογής σε παρεδεδειγμένους κοινωνικούς κανόνες και εκδηλώσεις αντίθεσης στα πρότυπα ομαλότητας. Έτσι οι έφηβοι χαρακτηρίζονται από ραγδαίες και εμφανείς μεταβολές, πνευματικές μεταλλαγές και ψυχικούς κλονισμούς.

Όσον αφορά τις σωματικές τους επιθυμίες, οδηγούνται πολλές φορές σ' αυτές από τη σεξουαλική τους ορμή που βρίσκεται σε μεγάλη έκταση σ' αυτή την ηλικία, ενώ δεν έχουν να αντιτάξουν σ' αυτή την ορμή την ανάλογη πνευματική ωριμότητα. Επίσης είναι θερμοί από τη φύση τους κι έτσι αγαπούν και μισούν πολύ και δύσκολα ανέχονται την περιφρόνηση των άλλων, διότι ο εγωκεντρισμός τους κυριαρχεί σε τέτοιο βαθμό που τους κάνει εύκολα να χάνουν την αυτοκυριαρχία τους, να οργίζονται και να παραφέρονται. Στο στάδιο αυτά της ηλικίας σπάνια συναντούμε κακοήθεια, αλλά ευκολοπιστία απέναντι στα απατηλά κηρύγματα ηθικά διεφθαρμένων ατόμων. Βέβαια ο νεαρός αντάρτης δεν είναι πάντοτε και ο νεαρός παραβάτης. Αναμφιβόλως όμως το άτομο της ηλικίας αυτής κινδυνεύει να φτάσει στην αντικοινωνική συμπεριφορά, αν η πολιτεία, η κοινωνία και η οικογένεια όπου ζει δε λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για την αποτροπή του αποτελέσματος αυτού. (Φρατζεσκάκης, 1987)

β. Παθολογικές Σωματικές και Ψυχικές Καταστάσεις

Οι παθολογικοί βιολογικοί και ψυχικοί παράγοντες, όπως λ.χ. οι ανωμαλίες των αδένων, οι διάφορες ψυχικές ασθένειες και ανωμαλίες, επιδρούν δυσμενώς στο χαρακτήρα και στη συμπεριφορά των ατόμων και

κυρίως εκείνων που διανύουν το στάδιο της νεαρής ηλικίας, που δεν έχουν την πνευματική ωριμότητα των ενηλίκων οι παράγοντες αυτοί σε συνδυασμό με άλλες δυσμενείς για το άτομο εξωτερικές συνθήκες ζωής γίνονται έμμεσα γενεσιουργοί λόγοι αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Η άποψη αυτή υποστηρίζεται από τους Γάλλους εγκληματολόγους Voïn και Leaute στο βιβλίο τους Droit Penal – Griminologie. (Φρατζεσκάκης, 1987)

γ. Επίκτητοι Συναισθηματικοί Τραυματισμοί

Οι τραυματισμοί αυτοί όταν συμβούν κατά το στάδιο της νηπιακής και παιδικής ηλικίας, αφήνουν βαθιά τα ίχνη τους στην ψυχή των ατόμων και εκδηλώνονται με δυστροπία και με τάσεις επιθετικότητας και απόδρασης. Τα άτομα αυτά διαφεύγουν συνήθως από την επίβλεψη των γονέων και κηδεμόνων τους και όταν αυτοί ακόμη επιδεικνύουν υπομονή, προσοχή και διορατικότητα κατά την επίβλεψη των νεαρών αυτών ατόμων που τελούν υπό την προστασία τους. (Φρατζεσκάκης, 1987)

δ. Προσωπικότητα

Προσωπικότητα είναι η οργάνωση στάσεων που αναπτύσσονται και χρησιμοποιούνται από ένα συγκεκριμένο πρόσωπο στη συναλλαγή με το περιβάλλον του και ιδιαίτερα σε σχέση με διαπροσωπικές σχέσεις και με το «χειρισμό των δικών του εσωτερικών εντάσεων ή πιέσεων».

Σε ορισμένες περιπτώσεις οι ανώτερες λειτουργίες ελέγχου (συνείδηση των καταστάσεων, βουλευτικές ικανότητες) είναι ελαττωματικές ατελείς, αποναρκωμένες, ακαλλιέργητες ή συναντούν εμπόδια. Σε άλλες πάλι περιπτώσεις η απουσία ελέγχου προέρχεται από κακή διάρθρωση ή έλλειψη επεξεργασίας των ηθικών αξιών,

Η πραγμάτωση του «εγώ» συνδέεται με μια φάση αυτονόμησης του νέου και πολλές φορές το πέραςμα στην αντικοινωνική πράξη αποτελεί έναν ηθικό «επιδειξισμό» που στοχεύει στην αναγνώριση - από τρίτους - της ύπαρξής του. Το έγκλημα «μεταφράζεται» σε μια κοινωνική πράξη που αντιστράφηκε λόγω της αποτυχίας να δημιουργηθούν θετικές σχέσεις. Ο παραβάτης (= παιδί) μη έχοντας ακόμα πλήρη συνείδηση του «καλού» και του «κακού» υιοθετεί μια προσωπική «κοινωνική συμπεριφορά» χωρίς να μπορεί να ελέγξει την ηθική της βάση. Ο εγωκεντρισμός ή ο ναρκισσισμός

της ηλικίας αποτρέπουν κάθε προσφυγή σε ηθικές αναστολές. Η επιθυμία αποκτά απόλυτη κυριαρχία και η αυτοκριτική είναι αδύνατη.

Η αλήθεια του δράστη είναι καταχωνιασμένη στο βάθος της συναισθηματικής του ιστορίας. Το έγκλημα αποτελεί και για τον ίδιο μια αποκάλυψη. Είναι ταυτόχρονα και η αντικειμενική πραγματικότητα αλλά και το ζωντανό σύμβολο της προσωπικότητας του. (Φρατζεσκάκης, 1987)

B. Κοινωνικοί Παράγοντες Παραβατικής Συμπεριφοράς

α. Οικογένεια

Η οικογένεια αποτελεί το σημαντικότερο παράγοντα στον καθορισμό της συμπεριφοράς των παιδιών. Είναι η πρωταρχική μονάδα δομής της Ελληνικής κοινωνίας και επομένως ως θεμελιώδης κοινωνικός συντελεστής παίζει ουσιαστικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση του παιδιού το οποίο σύμφωνα με τους νόμους της ψυχοκινητικής μίμησης θα καταλάβει τις συναισθηματικές του προσπάθειες στην επιθυμία του να μιμηθεί το πρότυπο του. Σ' αυτήν θα αναζητήσει την παιδαγωγική του επάρκεια και τη συναισθηματική του κάλυψη η οποία του ανέπτυξε ισχυρούς δεσμούς ανάμεσα στο ίδιο και τους γονείς του.

Για να περάσει το παιδί από την αδύναμη βρεθική ηλικία στην ώριμη ενηλικίωση πρέπει να καλυφθούν από την αρχή κιόλας της ζωής του, τέσσερις βασικές συναισθηματικές ανάγκες; η ανάγκη για αγάπη και ασφάλεια, για νέες εμπειρίες, για έπαινο και αναγνώριση και για υπευθυνότητα. Αν κάποια από τις ανάγκες αυτές δεν καλυφθεί ή καλυφθεί ανεπαρκώς τότε η ανάπτυξη μπορεί να αποκοπεί ή να διαταραχθεί με συνέπειες καταστροφικές, τόσο για το ίδιο το άτομο, όσο και για την κοινωνία. (Καλατζή, Αζίζι, Παρίσης, 1990)

Πέρα από τη συναισθηματική κάλυψη του παιδιού σημαντικός είναι ο τρόπος που ασκείται η παιδαγωγική λειτουργία της οικογένειας. Οι γονείς αποτελούν για τα παιδιά τους πρότυπα μίμησης και ταύτισης. Έτσι το παιδί που μεγαλώνει σε περιβάλλον συγκρούσεων και διαφωνιών έχει την τάση να γίνει αντικοινωνικό ή να παρουσιάσει συναισθηματικές διαταραχές.

β. Σχολείο

Το σχολείο, θεωρείται ένας σημαντικός στίβος όπου κερδίζει κανείς το «κοινωνικό status» και την επιτυχία. Οι νέοι που αποτυγχάνουν να το κερδίσουν προσπαθούν να βρουν άλλους τρόπους «επιτυχίας».

Στα σχολεία πολύ συχνά οι μαθητές κρίνονται και κατατάσσονται με κριτήρια όπως η εξωτερική εμφάνιση, η ευχέρεια λόγου και οι κρίσεις των προηγούμενων δασκάλων τους. Το αποτέλεσμα είναι να γίνεται η κατάταξη των μαθητών σε μια από τις δύο κατηγορίες εκπαίδευσης που μπορούν να περιγραφούν ως εξής:

α, Καλή σχολική επίδοση - επιτυχία - υψηλό κύρος - προετοιμασία για Ανώτερες - Ανώτατες σπουδές - προσανατολισμός προς επιστημονική απασχόληση.

β. Χαμηλή σχολική επίδοση - αποτυχία - χαμηλό κύρος - μη προετοιμασία για Ανώτερες σπουδές - προσανατολισμός προς εργατική απασχόληση.

Δηλαδή το σχολείο είναι οργανωμένο κατά τέτοιο τρόπο ώστε να εμποδίζει τους μαθητές που ανήκουν στη δεύτερη κατηγορία δηλαδή στη «χαμηλή τροχιά» να έχουν τις ίδιες δυνατότητες εκπαίδευσης με τους μαθητές που βρίσκονται στην «υψηλή τροχιά».

Ασφαλώς υπάρχουν παραβατικοί νέοι που δεν πετυχαίνουν στο σχολείο γιατί από την αρχή δεν έδειξαν κανένα ενδιαφέρον να πετύχουν σ' αυτό. Η απουσία ενδιαφέροντος είναι σε γενικές γραμμές απότοκος της επίδρασης οικογενειακών παραγόντων. Οι έρευνες δείχνουν πως η οικογένεια παίζει σημαντικό ρόλο στη γέννηση της σχολικής απροσαρμοστικότητας. Είναι άρρηκτη η σχέση μεταξύ συνδέσμου γονέων - παιδιού και σχολικής επίδοσης, όπως και οικογενειακής δυσλειτουργικότητας και σχολικής αποτυχίας. Άλλα πορίσματα δείχνουν πως οι περισσότεροι από τους γονείς των παραβατικών ανηλικών επιδείκνυαν μια στάση αδιάφορη έως αντίθετη για το σχολείο. (Μανουδάκη, 1999)

Πέρα απ' όλα αυτά στην παραβατικότητα των ανηλικών επιδρούν και οι εγγενείς σχολικοί παράγοντες, σε συνάρτηση με άλλους εξωγενείς. Ο αυταρχισμός, η έλλειψη συμμετοχής των μαθητών στη λήξη αποφάσεων

που τους αφορούν, η παιδαγωγική που χρησιμοποιείται, η ανυπαρξία σχέσης σχολείου και κοινότητας, το ανταγωνιστικό σύστημα, η κακή προετοιμασία για την αγορά εργασίας, η έλλειψη υπηρεσιών επαγγελματικού προσανατολισμού κλπ είναι μερικά από τα χαρακτηριστικά του σχολείου για τα οποία ασκείται έντονη κριτική.

Σύμφωνα με τον Gisson (1981), το σχολείο είναι το αντίθετο απ' ότι ενδιαφέρει τον παραβατικό ανήλικο κρίνοντας τους στόχους που επιδιώκει. Αγαπά τη δράση, βρίσκει την παθητικότητα, αγαπά την διέγερση, βρίσκει τη ρουτίνα. Αγαπά το παιχνίδι, βρίσκει τη δουλειά. Αυτή η ατμόσφαιρα του σχολείου δημιουργεί σε όλα τα παιδιά μια πίεση και όλα θέλουν να ξεφύγουν από αυτή τη δυσάρεστη εμπειρία. Εδώ βρίσκεται το σημείο ευθύνης του σχολείου. Η τιμωρία με αποβολές και απορρίψεις είναι, δυστυχώς, η συνηθισμένη αντίδραση. (Χήνας και Χρυσσαφίδης, 2000)

Είναι σαφές ότι το σχολείο αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη διαμόρφωση της ταυτότητας του μαθητή. Το είδος του ανθρώπου και οι ικανότητες που αυτός αποκτά είναι απόρροια του τύπου της εκπαίδευσης που δημιουργεί το σχολείο.

γ. Συνομηλικοί

Η επίδραση των συνομηλίκων θεωρήθηκε μεταβλητή ιδιαίτερα σημαντική, εφ' όσον γίνεται λόγος για νεαρά άτομα που διανύουν την εφηβεία τους και μέσα από τις παρέες των συνομηλίκων αναζητούν την ταυτότητα τους και προσπαθούν να στηρίζουν και να ανυψώσουν την αυτοεικόνα τους.

Το παιδί «κολυμπάει» σ' ένα περιβάλλον οικογενειακό, περιβάλλον συντροφικό, ομάδες νέων, συμμορίες. Μοιράζεται μαζί με άλλα πρόσωπα διάφορες συγκινήσεις συμμερίζεται ανάγκες και ιδέες και καταστρώνει σχέδια. Η επικοινωνία και η συμμετοχή διαποτίζουν τον ανήλικο από το περιβάλλον σε εξαιρετικό βαθμό και ο τρόπος της ζωής του αφομοιώνει προοδευτικό το «ύφος» του περιβάλλοντος. Η ενδεχόμενη εξωκοινωνικότητα ή αντικοινωνικότητα του περιβάλλοντος επιδρά κι αυτή πάνω στο παιδί. (Γκότοβος, 1996)

Συχνά οι μηχανισμοί αυτοί «διαπότισης» ενισχύονται από καινούργιους μηχανισμούς εξομοίωσης, αντλώντας δυνάμεις από την ίδια τη ζωή της

ομάδας, εξομοίωση λ.χ. των μελών μιας συμμορίας με το δυνατότερο ή πονηρότερο απ' όλους ή ακόμα και μ' όποιον έχει το χάρισμα της «επιβολής».

Οι συμμορίες αυτές σχηματίζονται από αγόρια που μέσα στη συνένωση και τη συντροφικότητα ζητούν να βρουν αντιστάθμισμα για τις ελλείψεις του οικογενειακού περιβάλλοντος και τις στερήσεις της φτώχειας. Η συμμορία αντιπροσωπεύει γι' αυτά την ισχύ και τη δύναμη, ικανοποιώντας ταυτόχρονα την ανάγκη τους για ασφάλεια και αυτοπεποίθηση. Νιώθουν να συνδέονται ο ένας με τον άλλο, αποτελώντας τα στοιχεία ενός συνόλου. Γίνονται τολμηρότερα μέσα σε μια εξωκοινωνικότητα που επιδεινώνει η ανάγκη της άμιλλας και το αίσθημα ότι ανήκαν στη συμμορία, κάνει να ατονούν τα συναισθήματα ενοχής, οι ανησυχίες και οι ηθικοί δισταγμοί. Μέσα στις περιπέτειες βρίσκει καθένας τους την ευκαιρία να νοιώσει την δύναμη ενός εγώ που το στηρίζει το συλλογικό εγώ της συμμορίας. Και είναι ασφαλείς επειδή οι έφηβοι αυτοί συσπειρώνονται για να ικανοποιήσουν ανάγκες που καταπολεμήθηκαν και καταπνίγηκαν και επινοούν γρήγορα «ηθικούς κανόνες» της συμμορίας που διαμορφώνουν μια ορισμένη έννοια της τιμής. (Γκότοβος, 1996)

Οι νεανικές συμμορίες συσχετίζονται με τη βία και την αντικοινωνική συμπεριφορά. Εδώ λειτουργεί ένα στερεότυπο. Οι συμμορίες κατώτερης τάξης τείνουν να χαρακτηρίζονται ως παραβατικές λόγω του στυλ συμπεριφοράς τους. Ανάλογες πράξεις από ομάδες μέσης ή ανώτερης τάξης δεν χαρακτηρίζονται ως παραβατικές. Βέβαια η βία που εκφράζουν οι ομάδες αυτές, δεν ξεκινά συνήθως, από συνθήκες φτώχειας, όσο από την προσπάθεια να κερδίσουν σεβασμό, να επιβεβαιωθούν.

Σύμφωνα με πολλούς θεωρητικούς και ερευνητές, τα παιδιά επηρεάζονται πιο πολύ από τους παραβάτες φίλους τους, όταν υπάρχει χαλαρός δεσμός με τους γονείς, όταν το παιδί έχει μικρότερη τάση για συμμόρφωση, όταν η άσκηση της γονεϊκής πειθαρχίας γίνεται χωρίς συνέπεια. Ωστόσο οι συνομήλικοι, επιδρούν περισσότερο στη συμπεριφορά του ατόμου, όταν η γονεϊκή υποστήριξη είναι αδύναμη. Ειδικότερα ανήλικοι με ελλιπή γονεϊκή υποστήριξη είναι πιο επιδεικτικοί σε επιδράσεις των φίλων τους απ' ότι αυτοί με δυνατή γονεϊκή υποστήριξη. Επιπρόσθετα όσο περισσότερο

εκτίθεται ο ανήλικος στην επίδραση των συνομηλίκων, τόσο μεγαλύτερη διαφορά υπάρχει στην παραβατική συμπεριφορά ανάμεσα στους ανηλίκους με ελλιπή και σ' αυτούς με ικανοποιητική υποστήριξη. Η οικογενειακή υποστήριξη παρεμποδίζει την παραβατική συμπεριφορά, γιατί το παιδί δεν θέλει να διακινδυνεύσει την καλή σχέση με τους γονείς του. Κατά συνέπεια θα αποφύγει τους φίλους που είναι αναμεμιγμένοι σε παραβατικές δραστηριότητες.

δ. Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας

Ο τύπος, η ραδιοφωνία, η τηλεόραση, ο κινηματογράφος και όλα τα σημερινά μέσα μαζικής επικοινωνίας, όταν δεν ελέγχονται επαρκώς μπορεί να δώσουν στους νέους επιβλαβή πνευματική τροφή και με τη δύναμη υποβολής που ασκούν στις ευάλωτες συνειδήσεις των νέων ατόμων, είναι πολύ εύκολο να τις αλώσουν και να προβούν στη διαστροφή του χαρακτήρα τους σε τέτοιο σημείο που να τους οδηγήσουν ακόμα και στο έγκλημα.

Δύο είναι οι επικρατέστερες θεωρίες όσον αφορά την επίδραση του θεάματος στην εγκληματικότητα:

Η θεωρία του παραδείγματος, σύμφωνα με την οποία η εικόνα λειτουργεί σαν ερέθισμα στο νέο θεατή και τον οδηγεί σε ανάλογη συμπεριφορά μ' αυτή που βλέπει.

Από το αρχείο της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Υπηρεσιών προκύπτει ότι οι ανήλικοι 16 -21 ετών που φέρουν ότι τέλεσαν σοβαρές εγκληματικές πράξεις, δηλαδή κλοπές, διαρρήξεις, ληστείες, άδικες επιθέσεις, είχαν μιμηθεί παρόμοιας φύσης που είχαν προηγουμένως παρακολουθήσει στην οθόνη.

Η θεωρία της κάθαρσης, που δέχεται ότι οι ταινίες αντικοινωνικής συμπεριφοράς ασκούν μια εκτονωτική επίδραση επιτρέποντας στον ανήλικο θεατή να λυτρωθεί μέσα από ένα συμβολισμό από τις υποσυνείδητες παρορμήσεις του η οργανωμένη κοινωνική ζωή του έχει απωθήσει. (Νεράτζης, 1986)

Η πιο αρνητική ίσως επίδραση της τηλεόρασης και του κινηματογράφου, συνίσταται στο ότι δίνουν μια ψεύτικη εικόνα της κοινωνικής πραγματικότητας και της καθημερινής ζωής προβάλλοντας film βίας,

της «εύκολης ζωής» μέσω της πορνείας, της εμπορίας ναρκωτικών και της ληστείας. Η αρνητική επίδραση της τηλεόρασης, με film ανάλογου περιεχομένου, στον ψυχισμό του παιδιού, είναι μεγάλη, αφού αφενός του διοχετεύει πρότυπα ηρώων - είδωλα, αφετέρου παρεμποδίζει την ανάπτυξη της κριτικής του αντίληψης. Η απόκρυψη δε της κοινωνικής πραγματικότητας, έχει σαν αποτέλεσμα την επιβράδυνση της ομαλής ένταξης του ανηλίκου στις κοινωνικές διαδικασίες, με όλα τα προβλήματα που αυτή συνεπάγεται. Οι ιστορίες βίας στρέφουν τον παιδικό ενθουσιασμό στη βία, ενώ θα μπορούσε να μεταστραφεί σε δημιουργικές ενέργειες. Τα εγκλήματα τηλεοπτικής μίμησης που ανακύπτουν καθημερινά μας επιτρέπουν να χαρακτηρίσουμε την τηλεόραση κατά τον Γάλλο Andre Malteau σαν το «όπιο των ανηλίκων».

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι γονείς βρίσκουν σαν μέσο απασχόλησης των παιδιών τη τηλεόραση χωρίς να γίνεται επιλογή των κατάλληλων προγραμμάτων. Τα παιδιά αφήνονται ανεξέλεγκτα και χωρίς βοήθεια στην παρακολούθηση αυτών των προγραμμάτων, τα οποία δρουν καταλυτικά στη συνείδηση του.

Η μελέτη της προβολής της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων και από τον Τύπο, είναι απαραίτητη, αφού ο Τύπος συμβάλλει στη διαμόρφωση της κοινωνικής συνείδησης. Το φαινόμενο της θεαματοποίησης και του γιγαντισμού των εγκληματικών ενεργειών, που χαρακτηρίζεται από την υπερβολική έκταση που καταλαμβάνουν στο σύνολο της ειδησεογραφίας, συχνά δημιουργεί σύγχυση, διότι ο αναγνώστης, και ιδίως ο νεαρός, σχηματίζει μια εικόνα για το κοινωνικό περιβάλλον που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Η λεπτομερής περιγραφή του τρόπου εκτέλεσης εγκλημάτων οδηγούν στη μυθοποίηση και την ηρωοποίηση του δράστη. Λειτουργούν μάλιστα καταλυτικά στη συνείδηση του νεαρού αναγνώστη, που τείνει να μιμηθεί το προβαλλόμενο μοντέλο συμπεριφοράς. Ασφαλώς η συνεχής επανάληψη ειδήσεων η εμφορική καταγραφή αυταπόδεικτων λεπτομερειών, αρχικά δημιουργεί εξαρτημένο αντανάκλαστικά φόβου και στη συνέχεια εξοικείωση, εθισμό και απάθεια.

Ένα αρνητικό γεγονός, βέβαια αποτελεί είδηση και δεν πρέπει να αποκρύπτεται από τα νεαρά άτομα. Το φαινόμενο όμως της θεαματοποίησης

των εγκληματικών ενεργειών, που δημοσιεύονται με πομπώδεις τίτλους, δε διαφέρει σε τίποτα από τους ηθικούς αυτουργούς των εγκλημάτων. Διότι με την εμφατική προβολή τους οδηγεί στη λογική του φαύλου κύκλου βία - καταπίεση - βία και στη διερεύνηση των εξουσιαστικών δομών της κοινωνίας. Στην αναίρεση αυτής της προοπτικής και στην ελαχιστοποίηση των αιτίων αναπαραγωγής της βίας, χωρίς να περιοριστεί η ελεύθερη διακίνηση των ειδήσεων, οφείλουν να προσανατολιστούν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας όσο και κάθε σκεπτόμενος πολίτης. Αν τούτο δεν αναγνωριστεί κυρίως από τις παλαιότερες γενιές είναι βέβαιο ότι οι εκκλήσεις και οι ηθικολογίες τους στοχεύουν στην κοινωνική αποδιοπόμπευση των νέων και στον εφησυχασμό μιας τυφλής «καθώς πρέπει» κοινωνίας. Συνεπώς μόνο μια θετική προσέγγιση της συμπεριφοράς των νέων από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας θα συμβάλλει στην άμβλωση των κοινωνικών αντιθέσεων και στο περιορισμό της παραβατικότητας. (Νεράντζης, 1987)

ε. Άθλιες Οικονομικές και Κοινωνικές Συνθήκες

Άποψη της κοινωνιολογίας είναι ότι οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της ζωής κάθε ατόμου ασκούν ουσιαστική επιρροή στη διαμόρφωση της ανθρώπινης προσωπικότητας. Ο Ι. Φραντζεσκάκης, στο βιβλίο του «Αντικοινωνική Συμπεριφορά των Νέων» (σελ 53 -54) δεν αποδέχεται τη θεωρία που υποστηρίζουν ορισμένοι επιστήμονες, κατά την οποία αποκλειστικά και μόνο οι δυσμενέστατοι για το άτομο κοινωνικοί και οικονομικοί όροι κατέχουν τη μοναδική σχεδόν θέση ως προς την αντικοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων αυτών. Απεναντίας δεν παραγνωρίζουμε το γεγονός, ότι η σωματική και ψυχική ιδιοσυστασία κάθε ατόμου, οι λεγόμενοι δηλαδή ατομικοί παράγοντες θα παίξουν το ρόλο τους στη δημιουργία της συμπεριφορά αυτής. Συγκεκριμένα οι άθλιες κοινωνικές, οικονομικές και οικογενειακές συνθήκες διαβίωσης των ατόμων τότε μόνο θα γίνουν εγκληματογόνοι παράγοντες εάν υπάρχει στο άτομο η κατάλληλη προδιάθεση προς το έγκλημα, που στηρίζεται σε λόγους που ανάγονται στους ατομικούς παράγοντες. Η άποψη αυτή μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο εάν υποτεθεί ότι τρία άτομα που ζουν όλα κάτω από άθλιες κοινωνικές, οικονομικές και οικογενειακές συνθήκες αλλά έχουν ξεχωριστή ο καθένας τους σωματική και ψυχική ιδιοσυστασία.

Τα άτομα αυτά θα αντιδράσουν κατά τρόπο διάφορο στις άθλιες συνθήκες διαβίωσης, τους. Το ένα απ' αυτά που έχει ανώμαλη ψυχική και σωματική ιδιοσυστασία για να μπορέσει να ανταπεξέλθει στο δύσκολο αγώνα και να εξασφαλίσει την επιβίωση του θα εγκλιματίσει, το άλλο με το δυνατό χαρακτήρα του θα παλέψει και με την τίμια ευσυνείδητη εργασία του θα αντιταχθεί στις άθλιες συνθήκες διαβίωσης και το τρίτο με τον αδύνατο χαρακτήρα θα σηκώσει τα χέρια του ψηλά στον αγώνα για επιβίωση και μπορεί να φτάσει μέχρι και στην αυτοκτονία, διότι δεν μπορεί να ζήσει κάτω απ' αυτές τις άθλιες συνθήκες.

ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Για την εξήγηση και την κατανόηση της νεανικής παραβατικότητας αναπτύχθηκαν θεωρίες, οι οποίες στηρίζονται σε βιολογικά, ψυχολογικά και κοινωνιολογικά χαρακτηριστικά .

Οι θεωρίες που στηρίζονται στη βιολογική προσέγγιση αναφέρονται στους παράγοντες που έχουν σχέση με τον οργανισμό του ατόμου (γενετικοί παράγοντες), ενώ οι ψυχολογικές θεωρίες στηρίζονται στο στοιχείο ότι η παραβατικότητα οφείλεται σε εσωτερικές ψυχολογικές καταστάσεις που θεωρούνται δυσπροσαρμοστικές ή παθολογικές.

Η προσέγγιση μας στην εργασία αυτή στηρίζεται κυρίως στις κοινωνιολογικές θεωρίες, οι οποίες καλύπτουν ένα ευρύτερο φάσμα θεωριών. (Φαρσεδάκης, 1985)

3.1ΘΕΩΡΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ

Σύμφωνα με τους *Wolfgang M. & Ferracuti F.*, (1995) «η διαδικασία της κοινωνικής μάθησης, διαμέσου ενός αριθμού μηχανισμών κυμαινόμενων από κατ' επανάληψη επαφές στις μορφές της μίμησης και ταύτισης, περιέχει την εκμάθηση και κτήση του συστήματος των αξιών στην παιδική ηλικία και την ολοκλήρωση τους σε μια σύνθετη προσωπικότητα.>> .

Οι θεωρίες κοινωνικής μάθησης εξετάζουν τη διαδικασία που περιλαμβάνει την εκμάθηση της παραβατικής, αλλά και της μη παραβατικής συμπεριφοράς. Δηλαδή το έγκλημα εξετάζεται ως ένα φαινόμενο, το οποίο «μαθαίνεται» μέσα από την παρακολούθηση και την υιοθέτηση παρεκκλινόντων κανόνων και αξιών. Κυριότερος εκπρόσωπος της θεωρίας αυτής ήταν ο *Edwin Sutherland*, ο οποίος υποστηρίζει ότι «η συστηματική εγκληματική συμπεριφορά (η οποία είναι εντελώς φυσιολογική και αποτελεί τρόπο ζωής) οφείλεται άμεσα στο διαφορικό συγχρωτισμό, σε καταστάσεις όπου επικρατεί μια «πολιτισμική σύγκρουση» και τελικά στην

«κοινωνική αποδιοργάνωση» που υπάρχει στις καταστάσεις αυτές». (Χαΐδου, 1996)

Ένας άλλος σημαντικός εκπρόσωπος της θεωρίας κοινωνικής μάθησης είναι ο Sears (1953), ο οποίος υποστήριξε ότι η διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου αποτελεί προϊόν των εμπειριών της μάθησης. Στο ερευνητικό του έργο ενισχύει την πεποίθηση ότι τα παιδιά αφομοιώνουν τις αξίες, τις στάσεις και τις συμπεριφορές του στενού τους οικογενειακού περιβάλλοντος. Με βάση τα χαρακτηριστικά της γονεϊκής συμπεριφοράς, το παιδί βιώνει μια επιτυχή ή όχι κοινωνικοποίηση.

(Κατσιγαράκη, 2004)

Κατά τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης, μια εγκληματική συμπεριφορά δεν είναι αποτέλεσμα κληρονομικότητας ή κάποιας οργανικής δυσλειτουργίας. Η εγκληματική συμπεριφορά μαθαίνεται σε αλληλεπίδραση με άλλα άτομα μέσα από μια διαδικασία επικοινωνίας και λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο στενών προσωπικών ομάδων, των οποίων τα μέλη συνδέονται με προσωπικούς δεσμούς. Ένα άτομο θα υιοθετήσει μια παραβατική συμπεριφορά όταν υπερτερούν χαρακτηρισμοί που είναι ευνοϊκοί προς την παραβίαση και ανάλογα με τη συχνότητα, τη διάρκεια, την ένταση και τη συνέπεια των επαφών που έχει με εγκληματικές και μη εγκληματικές ομάδες. (Χαΐδου, 1996)

Υποστηρικτής της θεωρίας της κοινωνικής μάθησης ήταν και ο Albert Bandura, ο οποίος αναφέρει ότι τα άτομα συμμετέχουν ενεργά στην απόκτηση και διατήρηση κάποιων συμπεριφορών, που χαρακτηρίζουν στη συνέχεια την προσωπικότητα τους και δεν κατευθύνονται από περιβαλλοντικές επιδράσεις. Τα παιδιά κυρίως κατά την παιδική τους ηλικία παρατηρούν τη συμπεριφορά ατόμων του περιβάλλοντος τους, την οποία στη συνέχεια μιμούνται. (Βουγιούκας, 2003)

Άρα υπάρχουν πολλές πιθανότητες τα παιδιά να μιμηθούν συμπεριφορές των γονιών ή των δασκάλων τους, αφού για το παιδί αποτελούν τους σημαντικούς άλλους. Επομένως είναι πολύ πιθανή η ταύτιση με ένα παραβατικό γονεϊκό πρότυπο και η εκμάθηση των παραβατικών συμπεριφορών.

Παιδιά τα οποία έχουν στενή σχέση με τους γονείς τους, οι οποίοι δεν προβαίνουν σε επιθετικές ή βίαιες συμπεριφορές, επιλέγουν πιο σπάνια την επιθετική συμπεριφορά από εκείνα που δεν έχουν αυτό το σύνδεσμο.(Κατσιγαράκη,2004)

Σημαντικές για την μάθηση της παραβατικής συμπεριφοράς θεωρούνται η επίδραση των ομάδων συνομηλίκων και η τηλεόραση. Τα παιδιά είναι πιθανόν παρακολουθώντας κάποιες συμπεριφορές στην τηλεόραση να τις υιοθετήσουν. Εκπομπές με βίαιο περιεχόμενο παροχετεύουν στους θεατές και κυρίως στα παιδιά βίαια πρότυπα συμπεριφοράς, τα οποία είναι δυνατόν κάποια στιγμή να ενεργοποιηθούν.

Σε πείραμα που διεξήγαγε ο Bandura, για την επιβράβευση του προτύπου κατά την επίδειξη επιθετικής συμπεριφοράς, διαπίστωσε ότι τα παιδιά που παρακολούθησαν μια ταινία στην οποία επιβραβεύεται η επιθετική συμπεριφορά του προτύπου, την μιμήθηκαν περισσότερο σε σχέση με αυτή που παρατήρησαν να τιμωρείται το πρότυπο. Φυσικά είναι πιθανόν αυτή η συμπεριφορά, ακόμη και μετά την εκμάθηση της να μην εκδηλωθεί ποτέ. (Λαμπροπούλου, 1999)

Η κριτική που δέχτηκε η θεωρία αυτή αφορά κυρίως το στοιχείο ότι αποκλείει οποιαδήποτε επιρροή της ελεύθερης βούλησης του ατόμου, αφού παραβλέπει το γεγονός ότι άτομα που «έμαθαν» την εγκληματική συμπεριφορά δεν την υιοθέτησαν αναγκαστικά. Επιπλέον παραβλέπει εξολοκλήρου τους βιολογικούς και ψυχολογικούς παράγοντες. Η θεωρία αυτή χρησιμοποιήθηκε κυρίως για να εξηγήσει την επίδραση που έχει η εγκληματικότητα των γονέων στην υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς από τα παιδιά, αλλά παραμένει επίκαιρη και στη σωφρονιστική πρακτική, αφού ο εγκλεισμός παραβατών για μικροαδικήματα μαζί με κατάδικους για σοβαρές εγκληματικές πράξεις, μπορεί να οδηγήσει τους πρώτους στην εκμάθηση πολυπλοκότερων και τελειότερων εγκληματικών τεχνικών. Γι' αυτό το λόγο είναι αναγκαίος όσον αφορά κυρίως τους ανηλίκους, ο διαχωρισμός των εγκλείστων κατά κατηγορίες και η ξεχωριστή διαμονή από ενήλικους κρατουμένους. (Χάιδου, 2003)

3.2 ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΟΜΙΑΣ

Η πατρότητα της θεωρίας της ανομίας αποδίδεται στον Durkheim, ο οποίος αναφέρει ότι στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες υπάρχει σημαντικός καταμερισμός εργασίας που συντελεί στην εξάλειψη των συλλογικών συνειδήσεων, οι οποίες απέναντι στις ατομικές αξίες υπαναχωρούν. Ο υψηλός βαθμός κοινωνικού καταμερισμού εργασίας οδηγεί σε αποσύνθεση της κοινωνίας, δηλαδή οδηγεί σε ανομία. Η ανομία επακολουθεί όταν ένα άτομο δεν μπορεί πλέον να ταυτιστεί με τα κανονιστικά πρότυπα συμπεριφοράς ή με τα πιστεύω και οδηγείται στην παραβατική συμπεριφορά. Ο κοινωνιολόγος Robert Merton, στηριζόμενος στη θεωρία της ανομίας, υποστηρίζει ότι η παραβατική συμπεριφορά δημιουργείται από το χάσμα μεταξύ πολιτιστικών στόχων και διαθέσιμων μέσων για την επίτευξη των στόχων. Δηλαδή αναγνωρίζει ότι ορισμένες ομάδες του πληθυσμού δεν έχουν στη διάθεση τους τα νόμιμα μέσα για την επίτευξη των στόχων τους. Επομένως η φτώχεια δεν οφείλεται στο ότι τα άτομα δεν προσπαθούν σκληρά, αλλά προκαλείται λόγω του συστήματος το οποίο αρνείται τη δυνατότητα για ίσες ευκαιρίες σε όλους τους πολίτες. Η πρόσβαση στα νόμιμα μέσα και τις νόμιμες ευκαιρίες για την επίτευξη των στόχων της υλικής ευημερίας βρίσκονται συγκεντρωμένες στις ανώτερες τάξεις και απουσιάζουν στις κατώτερες. Έτσι τα άτομα των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων στρέφονται συχνότερα στην εγκληματική συμπεριφορά. (Χαΐδου, 1996)

Όσον αφορά τη νεανική παραβατικότητα, υποστηρίζεται ότι οι νέοι οι οποίοι έχουν πρόσβαση στα διαθέσιμα νόμιμα μέσα και τα χρησιμοποιούν είναι πολύ πιθανόν να επιτύχουν. Όσοι δεν έχουν πρόσβαση σ' αυτά και εμποδίζεται η ευκαιρία συμμετοχής τους στα αποτελέσματα οικονομικής επιτυχίας, είναι πιθανόν να χρησιμοποιήσουν παράνομα, με αποτέλεσμα να βρεθούν στο περιθώριο ή να αντιδράσουν απορρίπτοντας τους πολιτιστικούς στόχους ή τα νόμιμα μέσα. (Κουράκης, 1999)

Η κριτική που δέχθηκε η θεωρία της ανομίας στηριζόταν κυρίως στο στοιχείο ότι δεν ασχολείται διεξοδικά με τα αίτια της εγκληματικότητας. Ο

ίδιος ο Merton υποστηρίζει ότι η θεωρία της ανομίας είναι φτιαγμένη για να εξηγήσει μόνο ορισμένες μορφές παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς και όχι όλες. Επίσης η θεωρία αυτή τονίζει τον ταξικό της χαρακτήρα αφού δεν εξετάζονται οι αντίστοιχες μορφές εγκληματικότητας των ανώτερων κοινωνικοοικονομικών τάξεων και προϋποθέτει ότι η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά είναι συχνότερη στην κατώτερη κοινωνικοοικονομική τάξη. Ένα τρίτο σημείο στο οποίο δέχτηκε κριτική είναι το γεγονός ότι αγνοεί το ρόλο των οργάνων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου που καθορίζουν τι είναι παρέκκλιση κάθε φορά. (Χάιδου, 1996)

3.2.1 υποπολιτισμικές θεωρίες

Η θεωρία του Merton αποτέλεσε το έναυσμα για κάποια νέα θεωρητικά σχήματα, τις *υποπολιτισμικές θεωρίες*, με βάση τις οποίες εξηγήθηκε το φαινόμενο των συμμοριών ανηλίκων. Στην περίπτωση αυτή η παραβατικότητα προβάλλει ως το αποτέλεσμα μιας κοινωνικοποίησης η οποία αποκλίνει από τους κοινωνικούς κανόνες και τις αξίες που θεωρούνται σωστοί για την κοινωνία και η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα της συμμετοχής του ατόμου σε κάποια υποπολιτισμική ομάδα.

3.2.2. Θεωρία της πολιτισμικής σύγκρουσης

Μια άλλη θεωρία είναι αυτή της *πολιτισμικής σύγκρουσης*, η οποία διατυπώθηκε από τον Th. Sellin, κατά την οποία το έγκλημα αποδίδεται στις συγκρούσεις που προκαλούνται από το γεγονός ότι διάφορες κοινωνικές ομάδες, στις οποίες συμμετέχει το άτομο διεκδικούν για τις ίδιες περιστάσεις την τήρηση διαφορετικών κανόνων συμπεριφοράς. Έτσι εμφανίζεται η πολιτισμική σύγκρουση. Το κάθε άτομο το οποίο είναι μέλος πολλών κοινωνικών ομάδων, δέχεται από την κάθε μία τους δικούς της κανόνες συμπεριφοράς, οι οποίοι συνήθως δεν ταυτίζονται. Η θεωρία αυτή χρησιμοποιήθηκε για να εξηγήσει την εγκληματικότητα των μεταναστών και των παιδιών τους, οι οποίοι φτάνοντας σε μια νέα χώρα έχουν να αντιμετωπίσουν διαφορετικές αρχές και αξίες, από αυτές με τις οποίες κοινωνικοποιήθηκαν στη χώρα τους. (Χάιδου, 2003)

3.3. ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΗΣ

Σύμφωνα με τη θεωρία του David Matza, οι εγκληματίες δεν εξαναγκάζονται από κάποιους παράγοντες, για να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά, αλλά δεν την επιλέγουν ούτε τελείως ελεύθερα. Εάν ο ανήλικος θα ακολουθήσει μια σύννομη ή μια παράνομη συμπεριφορά, είναι τυχαίο και απρόβλεπτο γεγονός, το οποίο εξαρτάται και από την ικανότητα του να «εξουδετερώνει» ή να «ουδετεροποιεί» αρχές και αξίες, μέσα από μια σειρά περιστάσεων. Ο ίδιος θεωρεί τον εαυτό του ανεύθυνο και αισθάνεται θύμα των περιστάσεων. Οι τεχνικές εξουδετέρωσης τις οποίες έχει αναπτύξει, παύουν τον μηχανισμό του κοινωνικού ελέγχου της συμπεριφοράς του και ο ίδιος πιστεύει ότι εξακολουθεί να αποδέχεται τους κανόνες της συμβατικής κοινωνίας. Η τακτική του αυτή τον κάνει να αισθάνεται ότι αυτός είναι το θύμα και ότι είναι αθώος και όχι ότι αδικεί κάποιον άλλο.

Οι τεχνικές εξουδετέρωσης, σύμφωνα με τους Sykes και Matz/a. είναι η *άρνηση της ευθύνης*, κατά την οποία ο δράστης αρνείται την ύπαρξη ευθύνης για την παράνομη ενέργεια και ισχυρίζεται ότι ο ίδιος δεν είχε πρόθεση να προβεί σε αυτή, η *άρνηση της βλάβης*, όπου ο δράστης εκλαμβάνει τις παράνομες πράξεις ως άλλες δραστηριότητες και τους δίνει διαφορετική ερμηνεία προσπαθώντας να τις εκλογικεύσει. Η τρίτη κατηγορία των τεχνικών εξουδετέρωσης είναι η *άρνηση του θύματος* στην οποία ο δράστης εμφανίζεται ως «θύμα» ή πιστεύει ότι το θύμα «έπαθε αυτό που του άξιζε». Τέταρτη είναι η *κατηγορία κατά των κατηγορών*. Εδώ ο δράστης ενοχοποιεί αυτούς που τον κατηγορούν ή ρίχνει την ευθύνη στα όργανα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Τέλος, η *επίκληση ανώτερων αξιών*, στην οποία γίνεται αναφορά στις αξίες των μελών της ομάδας στην οποία ανήκει ο δράστης. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι διέπραξε την παράνομη πράξη για χάρη κάποιου μέλους, ως υπακοή σε επιταγή τους. Η θεωρία αυτή μπορεί να ερμηνεύσει την εγκληματογένεση, αφού παρουσιάζει μηχανισμούς ελέγχου, οι οποίοι επηρεάζουν τη συνείδηση του αποκλίνοντος ατόμου, όπως επίσης μπορεί να εξηγήσει τις ευκαιριακές ή λιγότερο σοβαρές παραβάσεις (ένα στοιχείο σημαντικό για την εξήγηση της νεανικής παραβατικότητας). Συγχρόνως μέσω της θεωρίας αυτής γίνεται πιο

κατανοητή η επίδραση της παρέας των φίλων και των συνομηλίκων, αφού η επίδραση των παραβατικών συντρόφων και των αξιών τους είναι καθοριστική. Η κριτική που δέχτηκε οφείλεται στο ότι δεν μπορεί να εξηγήσει γιατί κάτω από τις ίδιες κοινωνικές παραμέτρους, κάποια άτομα κάνουν χρήση των τεχνικών εξουδετέρωσης και κάποια άλλα όχι. (Γεωργούλας, 2000)

3.4. ΘΕΩΡΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ

Οι θεωρίες κοινωνικού ελέγχου υποστηρίζουν ότι όλοι οι άνθρωποι από τη φύση τους είναι ικανοί να διαπράξουν εγκλήματα, επομένως και ο ανήλικος έχει μια προδιάθεση να γίνει παραβατικός. Δεν αναζητούν τις ιδιαιτερότητες στο πρόσωπο του δράστη ή κάποιους συγκεκριμένους εγκληματογενείς παράγοντες, αλλά προσπαθούν να ερμηνεύσουν γιατί κάποια στοιχεία συγκρατούν το άτομο από την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά και γιατί όταν μειωθούν ή εξαφανιστούν αυτές οι δυνάμεις που συγκρατούν το άτομο από τη διάπραξη μιας παραβατικής συμπεριφοράς, εμφανίζεται μια εγκληματική ενέργεια. Οι θεωρίες κοινωνικού ελέγχου μπορούν να επαληθευθούν εμπειρικά και γι' αυτό επιλέγονται συχνά από τους εγκληματολόγους. Επίσης σε αντίθεση με άλλες θεωρίες υπερέχουν ως προς την ευρύτητα τους και την ερμηνεία της εγκληματικής συμπεριφοράς, αφού μπορούν να εφαρμοστούν και στα τρία επίπεδα πρόληψης (πρωτογενή, δευτερογενή, τριτογενή) . (Χάιδου, 1996)

Στις θεωρίες κοινωνικού ελέγχου βασικό ρόλο διαδραματίζουν ο άτυπος (οικογένεια, σχολείο, φίλοι, ευρύτερη κοινωνία) και ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος (νομοθεσία) για την εκμάθηση της σύννομης συμπεριφοράς. Επομένως μια ακατάλληλη κοινωνικοποίηση αποκλείει την ανάπτυξη αυτοελέγχου και αυτοσυγκράτησης που θα μπορούσαν να αποτρέψουν μια παραβατική συμπεριφορά. Για την πρόληψη της παραβατικότητας είναι πολύ βασικό να αναπτυχθούν δεσμοί με άλλους ανθρώπους που εμπλέκονται σε συμβατικές δραστηριότητες, όπως και η σύνδεση με την ευρύτερη οργανωμένη κοινωνία και η πίστη σε ένα κοινό σύστημα αξιών .(Φαρσεδάκης, 1985)

Οι βάσεις για τη δημιουργία της Σχολής του Κοινωνικού Ελέγχου τέθηκαν από τους A. Reiss και J. Toby, ενώ κύριοι ιδρυτές της θεωρούνται οι I. Nye, W. Reckless και T. Hirschi. Το 1958, ο I. Nye, αναγνωρίζει ως κυριότερη πηγή άσκησης κοινωνικού ελέγχου την οικογένεια και υποστηρίζει ότι για την εμφάνιση της εγκληματικότητας καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει η έλλειψη ή η ανεπάρκεια του κοινωνικού ελέγχου.

Ο ίδιος αναφέρεται στον άμεσο κοινωνικό έλεγχο μέσω μηχανισμών καταστολής από το οικογενειακό περιβάλλον, στον έμμεσο που είναι οι στοργικές και φιλικές σχέσεις με τους γονείς και με μη εγκληματικά άτομα, στην επίτευξη των στόχων με νόμιμα μέσα και στον εσωτερικό έλεγχο που ασκείται μέσω της συνειδήσεως.

Το 1961, ο W. Reckless αναφέρει ότι για την εμφάνιση της εγκληματικότητας αποφασιστική επίδραση στο άτομο έχουν οι βιολογικές ή ψυχολογικές πιέσεις, αλλά και διάφορες ωθητικές και απωθητικές δυνάμεις. Στις ωθητικές δυνάμεις συγκαταλέγονται οι «κοινωνικές πιέσεις», δηλαδή τα κοινωνικά προβλήματα που χαρακτηρίζουν τα άτομα των χαμηλών κοινωνικοοικονομικών τάξεων (άσχημες συνθήκες διαβίωσης, έλλειψη οικονομικών πόρων) και οι «κοινωνικές έλξεις», οι δυνάμεις που αποτρέπουν το άτομο από την κομφορμιστική συμπεριφορά (συναναστροφή με παρεκκλίνοντα άτομα στο πλαίσιο υποπολιτισμικών ομάδων, επιρροή από παρέες συνομηλίκων). Το άτομο μέσω της κοινωνικοποίησης εσωτερικεύει διάφορα προσωπικά στοιχεία, τα οποία έχουν σχέση με την εικόνα και την αντίληψη που σχηματίζει ο ίδιος για τον εαυτό του, στοιχεία που τον οδηγούν στην «εξωτερική» και «εσωτερική» αυτοσυγκράτηση. Στοιχεία της εξωτερικής αυτοσυγκράτησης αποτελούν η συνοχή της ομάδας, το αίσθημα της ομοιογένειας και υπαγωγής, όπως και η ταύτιση με άλλα άτομα της ομάδας. Όσον αφορά την εσωτερική αυτοσυγκράτηση, καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει ο αυτοέλεγχος, το ισχυρό Εγώ και Υπερεγώ και η θετική εικόνα που έχει σχηματίσει το άτομο για τον εαυτό του.

Η εξωτερική και εσωτερική αυτοσυγκράτηση αλληλοσυμπληρώνονται, έτσι ώστε η εσωτερική να δυναμώνει όταν αδυνατίζει η εξωτερική, για την αποτροπή εγκληματογόνων επιδράσεων, αφού η εσωτερική παρουσιάζεται

σημαντικότερη για την αυτοσυγκράτηση του ατόμου από την παρέκκλιση και το έγκλημα. Όσον αφορά την παραβατικότητα των ανηλίκων εμφανίζεται όταν οι εσωτερικευμένοι κανόνες απουσιάζουν, άρα ο ανήλικος δεν έχει θετική εικόνα για τον εαυτό του. Επιπλέον οι εξωτερικοί κανόνες, οι οποίοι συνδέονται με την επαπειλή ποινικής κύρωσης φαίνεται ότι δεν έχουν την επαρκή δύναμη να αντικαταστήσουν την ανύπαρκτη εσωτερική αυτοσυγκράτηση. (Ζαραφονίτου, 1995)

Ο W. Reckless επικρίθηκε για τη μεθοδολογία που ακολούθησε στις μελέτες του και ως προς το αν η εικόνα του εαυτού οδηγεί στο έγκλημα ή αν αυτή είναι το αποτέλεσμα της παραβατικής πράξης. Ακόμη υπήρξε αμφισβήτηση για την ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της αντίληψης του εαυτού και της παράβασης. (Χάιδου, 1996)

3.4.1 θεωρία κοινωνικού δεσμού

Ο T. Hirschi (1969) στηριζόμενος στην άποψη του Nye ότι το άτομο διακατέχεται από μια έμφυτη τάση να συμπεριφέρεται ενστικτωδώς, παραβιάζοντας τους κανόνες και τις αξίες που επικρατούν στην κοινωνία, προσπαθεί να εξηγήσει γιατί ορισμένα και όχι όλα τα μέλη μιας κοινωνίας υιοθετούν παραβατικές συμπεριφορές.

Στην ερμηνευτική του προσέγγιση χρησιμοποιεί ως μεθοδολογικό εργαλείο την έννοια του «δεσμού» και υποστηρίζει ότι ο συναισθηματικός δεσμός είναι ο κυριότερος παράγοντας στην αποτροπή του εγκλήματος για τα μη παραβατικά άτομα. Τα στοιχεία του κοινωνικού δεσμού που συνδέουν το άτομο με την κοινωνία είναι η προσκόλληση, η δέσμευση, η εμπλοκή και η πίστη. Οι πιθανότητες για να παρασυρθεί το άτομο στην υιοθέτηση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς μειώνονται, εάν αυτά τα στοιχεία είναι ισχυρά και όσο πιο ισχυρός είναι αυτός ο δεσμός, τόσο περισσότερες είναι οι πιθανότητες το άτομο να τον λάβει υπόψη του στην περίπτωση που υπάρχει πρόθεση για την τέλεση μιας παραβατικής πράξης. (Κατσιγαράκη, 2004)

Η «προσκόλληση» (attachment) είναι το στοιχείο του δεσμού το οποίο συνδέει τις γονικές πρακτικές ανατροφής με τη νεανική παραβατικότητα. Η προσκόλληση με στοργή, ευαισθησία και ενδιαφέρον για τα άλλα άτομα,

συμβάλλει στην εσωτερίκευση των κοινωνικών κανόνων. Οι δεσμοί αυτοί όσον αφορά τις σχέσεις γονιών και παιδιών αποτελούν έναν κατασταλτικό παράγοντα για εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Όταν δεν υπάρχει αυτό το στοιχείο είναι πολύ πιθανόν να οδηγηθούν στην αποξένωση και την έλλειψη αυτοπεποίθησης, με αποτέλεσμα να μην καταφέρουν να υιοθετήσουν τους ηθικούς κανόνες και να αναπτύξουν μια ισχυρή συνείδηση. (Νέστορος, 1999)

Σύμφωνα με τον Hirschi, όταν το παιδί είναι προσκολλημένο στους γονείς του αισθάνεται είτε με άμεσο, είτε με έμμεσο τρόπο, αισθητή την παρουσία των γονέων του, άρα έχει λιγότερες πιθανότητες να εμπλακεί σε παραβατικές καταστάσεις. Μεγαλύτερη σημασία δίνει στον έμμεσο γονεϊκό έλεγχο, αφού αυτό που είναι πιο σημαντικό είναι η ψυχολογική παρουσία του γονέα, όταν θα εμφανιστεί ο πειρασμός. Εάν το παιδί δεν αισθάνεται την ψυχολογική παρουσία του γονιού, τότε θα αισθανθεί ελεύθερο να τελέσει οποιαδήποτε πράξη. Επίσης θεωρεί πολύ σημαντικό σε αυτή τη διαδικασία το χρόνο που αφιερώνουν οι γονείς στα παιδιά τους. (Κατσιγαράκη, 2004)

Με τον ίδιο τρόπο λειτουργεί και στις υπόλοιπες κοινωνικές του σχέσεις. Όταν το παιδί αισθάνεται ασφάλεια μέσα από τη σχέση που έχει αναπτύξει με τους σημαντικούς άλλους, έχει μεγαλύτερη ικανότητα να δημιουργήσει φιλίες, έχει μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση και παρουσιάζεται πιο αγαπητό στους συνομήλικους του. Παράλληλα όταν νιώθει συναισθηματική κάλυψη από τη σχέση του με τους άλλους και πίστη προς τους κοινωνικούς κανόνες, μπορεί να συμμορφώνεται πιο εύκολα με τους όρους της κοινωνικής συμβίωσης. Όταν όμως υπάρχει έλλειψη στοργής και επίβλεψης από το οικογενειακό περιβάλλον και ταυτόχρονα μια αποτυχία στο σχολείο είναι δύσκολο να δημιουργήσει δεσμούς με την κοινωνία και έτσι είναι πιθανόν να οδηγηθεί στην παραβατικότητα ή στην εχθρική συμπεριφορά¹. Επίσης στην παραβατική συμπεριφορά μπορεί να το οδηγήσει η προσκόλληση σε λανθασμένα πρότυπα ή σε παραβατικά άτομα.

Η «δέσμευση» (commitment) επικεντρώνεται στην έκταση και την ένταση των κοινωνικών ανταμοιβών που απορρέουν από την συμμόρφωση του ατόμου με το νομοθετικό πλαίσιο της κοινωνίας. Η απουσία της δέσμευσης αυξάνει τις πιθανότητες ροπής του ατόμου σε παραβατικές ενέργειες. Το άτομο γνωρίζει ότι σε περίπτωση που υιοθετήσει μια τέτοια συμπεριφορά, διακινδυνεύει να μειώσει τις ευκαιρίες επιτυχίας του και να χάσει όσα κέρδισε μέχρι στιγμής.

Σύμφωνα με την «εμπλοκή» (involvement), η συμμετοχή στους κοινωνικούς θεσμούς αποτρέπει από ευκαιρίες για παράνομες δραστηριότητες. Ο άνθρωπος απασχολείται πολλές ώρες και μειώνεται ο ελεύθερος του χρόνος, με αποτέλεσμα να περιορίζονται τόσο οι πιθανότητες, όσο και οι δυνατότητες του για εμπλοκή σε παράνομες πράξεις, αφού δεν μπαίνει ούτε στη διαδικασία να σκεφτεί κάτι τέτοιο. Δηλαδή δεν έχει τις ευκαιρίες να διαπράξει εγκληματική δραστηριότητα.

Όσον αφορά τους ανήλικους, όταν αυτοί απασχολούνται σε συμβατικές δραστηριότητες (π.χ. αθλητισμός) για μεγάλο μέρος της ημέρας, μειώνονται σε σημαντικό βαθμό οι πιθανότητες εκδήλωσης από μέρους τους παραβατικών δραστηριοτήτων. Αντίθετα όταν ο ελεύθερος τους χρόνος δεν είναι σωστά δομημένος, τότε μειώνονται οι πιθανότητες να κρατηθούν μακριά από τέτοιες ενέργειες. (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2007)

Η «πίστη» (belief) που αποτελεί το τέταρτο στοιχείο του δεσμού, αναφέρεται στην πίστη στις κοινωνικές αντιλήψεις και τους κοινωνικούς κανόνες, η οποία αποτρέπει την παραβατική συμπεριφορά. Τα μη νομοταγή άτομα, αποδέχονται την ύπαρξη των κανόνων τυπικά, χωρίς να αποδέχονται την ισχύ για τον εαυτό τους. Η επαλήθευση της θεωρίας του Hirschi έγινε από τον ίδιο σε δείγμα μαθητών της Καλιφόρνιας. Σύμφωνα με εμπειρική έρευνα που διεξήγαγε οι στενοί δεσμοί των γονιών με τα παιδιά, η επιτυχία στο σχολείο, η σωστή οργάνωση του ελεύθερου χρόνου, η ενασχόληση με παραγωγικές δραστηριότητες και η πίστη στην υπακοή των κανόνων, αποτρέπουν τους ανήλικους από παραβατικές δραστηριότητες και τους οδηγούν σε συμβατικές δραστηριότητες. (Κατσιγαράκη, 2004)

3.4.2 θεωρία της προσκόλλησης

Στο σημείο αυτό θα επανέλθουμε στη *θεωρία της προσκόλλησης* και θα εξετάσουμε τις θέσεις του Bowlby. Γι' αυτόν ο συναισθηματικός δεσμός βασίζεται στην έλξη που νιώθει κάποιος για κάποιον άλλο.

Ο δεσμός που έχει τη μεγαλύτερη διάρκεια και ένταση είναι αυτός που αναπτύσσεται ανάμεσα στη μητέρα και το παιδί, αφού υπάρχει ακόμη και στην ενήλικη ζωή.

Στην έννοια του δεσμού περιλαμβάνεται κάθε τύπος συμπεριφοράς που συμβάλλει στο να διατηρεί ένα άτομο με ένα άλλο αμεσότητα. Συνήθως το άτομο αυτό το επιλέγει γιατί το θεωρεί ισχυρότερο ή σοφότερο. Όταν υπάρξει απώλεια αυτού του ατόμου και κυρίως απώλεια της μητέρας, οι επιπτώσεις στον ψυχισμό του παιδιού είναι ισχυρές. Μετά από μια μητρική απώλεια ακολουθεί μια φάση διαμαρτυρίας, όπου το παιδί προσπαθεί να επανακτήσει το χαμένο πρόσωπο το οποίο κατηγορεί για εγκατάλειψη. Έπειτα ακολουθεί η φάση της διαμαρτυρίας και η φάση της απόγνωσης, στις οποίες το παιδί βιώνει αμφιθυμικά συναισθήματα. Είναι πιθανόν να περάσει από την ελπίδα και την απαίτηση για επιστροφή του χαμένου προσώπου, στην απόγνωση και την απουσία συναισθημάτων έκφρασης και αντίδρασης, αισθήματα τα οποία διαρκούν μεγάλο χρονικό διάστημα και έπειτα να αναπτύξει μια συναισθηματική αποδέσμευση από το χαμένο πρόσωπο. Ακόμη και όταν η συμπεριφορά οργανωθεί στη βάση της μόνιμης απουσίας του προσώπου, ο θυμός και η αντίδραση θα εξακολουθούν να υπάρχουν. (Κατσιγάρκη, 2004)

Το δεύτερο στοιχείο στο οποίο επικεντρώνεται η θεωρία της προσκόλλησης είναι το άγχος του αποχωρισμού. Το άγχος συνήθως εκδηλώνεται λόγω των αρνητικών οικογενειακών εμπειριών που βιώνει το παιδί (απειλές εγκατάλειψης ή απόρριψης από τους γονείς για τις οποίες αισθάνεται υπεύθυνο το παιδί). Ένα παιδί για να έχει μια υγιή ψυχική ανάπτυξη πρέπει να αισθανθεί μια ζεστή και αδιάκοπη σχέση με τη μητέρα του, μια σχέση που θα προσφέρει και στους δυο ικανοποίηση και ευχαρίστηση. Η σχέση αυτή αποτελεί μια «αξία», της οποίας η σπουδαιότητα διακρίνεται από τις αντιδράσεις που εκδηλώνει το παιδί, με την επιστροφή μετά από ένα παρατεταμένο αποχωρισμό των δύο. Τα παιδιά

κατά τη διάρκεια του αποχωρισμού τους από τη μητέρα βιώνουν μια «έντονη κατάθλιψη». Επίσης ο Bowlby παρατηρεί ότι όταν οι αποχωρισμοί του παιδιού από τη μητέρα είναι επαναλαμβανόμενοι και με μεγάλη χρονική διάρκεια, τότε το παιδί φτάνει στην «αποδέσμευση» από αυτή, η οποία ελλοχεύει πολλούς κινδύνους. Όταν η αποδέσμευση φτάσει σε προχωρημένο επίπεδο, τότε το παιδί προσαρμόζεται στο νέο του περιβάλλον.

Σύμφωνα με τους Hirschi & Gottfredson (1990), Leblanc (1990), τα παραβατικά άτομα τα οποία είχαν βιώσει μια διαταραγμένη παιδική ηλικία, έχουν τη τάση να βλέπουν όλα τα γεγονότα υπό την οπτική γωνία της απόρριψης και της εγκατάλειψης. Το αποτέλεσμα γι' αυτούς, είναι τα αδικήματα που έχουν διαπράξει να μην έχουν μεγάλη σημασία και να τους αφήνουν αδιάφορους, σε σχέση με το μαρτύριο που τους προκάλεσε η απουσία της μητέρας. Η μητρική αποστέρηση συνήθως οδηγεί τα παιδιά στην επιθετικότητα (ως ένα τρόπο άμυνας) και ο τρόπος που επιλέγουν να αντιδράσουν στηρίζεται στις πρώτες συναισθηματικές τους εμπειρίες, με επακόλουθο να αντιδρούν με τον ίδιο τρόπο που ανταποκρίνονταν στη μητέρα τους, και στα λοιπά άτομα του κοινωνικού τους περιβάλλοντος. (Λαμπροπούλου, 1994)

3.5 ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΣΤΙΓΜΑΤΙΣΜΟΥ (labeling approach)

Η θεωρία του στιγματισμού ή της ετικέτας, όπως είναι επίσης γνωστή, ερμηνεύει την αποκλίνουσα και εγκληματική συμπεριφορά στηριζόμενη στη Συμβολική Αλληλεπίδραση, σύμφωνα με την οποία σε κάθε κοινωνική ομάδα υπάρχει ένα κοινά επιδοκιμαζόμενο σύνολο συμβόλων και συμβολικών αξιολογήσεων. Τα σύμβολα αυτά είναι οι κανόνες, οι αξίες και οι στόχοι, με βάση τα οποία εξελίσσεται η κοινωνικοποίηση.

Η θεωρία του στιγματισμού έχει ως αφετηρία το φιλοσοφικό ρεύμα του κοινωνικού πραγματισμού των W. James και C. Pierce και τον κοινωνικό συμπεριφορισμό του George Herbert Mead (Coffman, 1996). Κυριότερος εκπρόσωπος της θεωρείται ο Howard S. Becker (1963), ο οποίος στηρίχθηκε στο έργο των Frank Tannenbaum (1938), Ed. Lemert (1951), J. Kitsuse (1962) και Kai Ericson (1962).

Με τη θεωρία της ετικέτας απορρίπτεται η αντίληψη που επικρατούσε μέχρι τη δεκαετία του 1950, ότι η παρέκκλιση είναι η παραβίαση των κοινωνικών κανόνων και υποστηρίζεται ότι η παρέκκλιση είναι μια ετικέτα που τίθεται σε κάτι, δηλαδή ο χαρακτηρισμός μιας συμπεριφοράς ως τέτοιας. Όταν μια συμπεριφορά χαρακτηρίζεται ως παρεκτροπή από την κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά συνίσταται σε μια σειρά δράσεων και αντιδράσεων. Άρα το πώς θα χαρακτηριστεί μια πράξη εξαρτάται από τον τρόπο που θα την δεχτούν οι τρίτοι. Επομένως εάν αυτή χαρακτηριστεί ως αποκλίνουσα, τότε το υποκείμενο της θα δεχτεί τον χαρακτηρισμό αυτό και τις συνέπειες που θα επιφέρει. (Αλεξιάδης, 1996)

Οι ετικέτες επιβάλλονται κυρίως στα μέλη των ανίσχυρων κοινωνικών ομάδων (μειονότητες, φτωχοί) από τις κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες και τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου.

Η θεωρία του χαρακτηρισμού ενδιαφέρεται κυρίως για τα αποτελέσματα της αρνητικής κοινωνικής αντίδρασης στην ατομική συμπεριφορά και στην αυτοαντίληψη. Η πραγματική παρέκκλιση είναι το αποτέλεσμα της αποδοχής και της συμμόρφωσης στις αρνητικές προσδοκίες που είναι εγγενείς στους χαρακτηρισμούς που εφαρμόζονται όταν κάποιος ενεργεί παραβατικά.

Ο Becker με την έκδοση του βιβλίου του «Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance», μεταφέρει την προσοχή της εγκληματολογικής μελέτης από το έγκλημα, στη θέσπιση και εφαρμογή των κανόνων που επικρατούν σε μια κοινωνία. Επίσης αναφέρει ότι μια συμπεριφορά, η οποία τη δεδομένη στιγμή σε μια κοινωνία χαρακτηρίζεται ως παράβαση, σε μια άλλη κοινωνία ή κάποια άλλη χρονική περίοδο είναι πιθανόν να μην αποτελεί παραβατική πράξη.

Διακρίνει επίσης την παραβίαση ενός κανόνα από την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, γιατί ο ίδιος υποστηρίζει ότι η παρέκκλιση «δημιουργείται» από την κοινωνία, αφού οι κοινωνικές ομάδες την κατασκευάζουν, διαμορφώνοντας τους κανόνες και εφαρμόζοντας τους σε ορισμένα άτομα, τα οποία μέσα από αυτή τη διαδικασία στιγματίζονται περιθωριακά. Επομένως παρεκκλίνων είναι αυτός στον οποίο έχει εφαρμοστεί το στίγμα επιτυχώς. Ο στιγματισμός αυτός είναι δυνατόν να οδηγήσει σε συνέχιση της συμπεριφοράς που χαρακτηρίστηκε ως παρεκκλίνουσα.

Όσον αφορά τους ανήλικους, οι οποίοι είναι πιθανόν να εμφανίσουν παροδικά παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, εάν τους αποδοθεί η «ετικέτα» του παραβάτη είναι πολύ πιθανόν να έχει καθοριστική σημασία για τη μελλοντική τους εξέλιξη.

Ο Lemert, ο οποίος πρώτος διέκρινε ανάμεσα στην πρωτογενή και τη δευτερογενή παρέκκλιση, τόνισε ότι μια συμπεριφορά που προκαλεί αρνητική αντίδραση από τους άλλους, μπορεί να συνεχιστεί από τη στιγμή που ένα άτομο χαρακτηριστεί ως παρεκκλίνων. Το άτομο από τη στιγμή που στιγματίζεται, θα αποκτήσει μια καινούργια ταυτότητα που ακυρώνει όλες τις προηγούμενες ιδιότητες που είχε και θα υιοθετήσει το ρόλο που του αποδίδεται μέσα από αυτή την ταυτότητα. Έπειτα θα ενσωματωθεί σε μια οργανωμένη παρεκκλίνουσα ομάδα στην οποία μέλη είναι άτομα «όμοια» με αυτόν. (Χαΐδου, 1996) .

Η θεωρία της ετικέτας δέχθηκε αρκετές επικρίσεις αφού υστερεί στην ερμηνεία της πρωτογενούς παρέκκλισης, δηλαδή στο πως κατέληξε το άτομο στο έγκλημα για πρώτη φορά. Επίσης η θεωρία της ετικέτας δεν ερμηνεύει τη διαφοροποίηση των ποσοστών εγκληματικότητας σε δυο κοινωνίες με την ίδια αντίδραση από τους φορείς κοινωνικού ελέγχου για

την ίδια πράξη. Για κάποιους μελετητές αποτελεί περισσότερο μια θεωρητική «σύλληψη» και λιγότερο μια «ουσιαστική θεωρία», αφού ταυτίζει την αντίδραση με την αποκλίνουσα συμπεριφορά. (Αλεξιάδης, 1996)

Ωστόσο η συμβολή της υπήρξε πολύ σημαντική στην ερμηνεία της δευτερογενούς παρέκκλισης και στην υποτροπή των δραστών, αλλά και στην ερμηνεία της παραβατικότητας των ανηλίκων). Ο στιγματισμός των ανηλίκων ως «παραβατών» από τα επίσημα όργανα του κοινωνικού ελέγχου, διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο για την μετέπειτα παραβατική τους δραστηριότητα. Όσον αφορά τους ανηλίκους που προέρχονται από τις κατώτερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις, καταγγέλλονται με μεγαλύτερη συχνότητα, θεωρούνται πιο επικίνδυνοι και συλλαμβάνονται και καταδικάζονται με μεγαλύτερη ευκολία σε σχέση με τους υπόλοιπους ανηλίκους. Με ανάλογο τρόπο λειτουργεί και ο στιγματισμός στο σχολείο, μια παράμετρο την οποία θα εξετάσουμε στη συνέχεια.

3.6. ΝΟΜΟΙ ΤΗΣ ΜΙΜΗΣΗΣ

Το κοινωνικό περιβάλλον, και κυρίως το οικογενειακό και το σχολικό, είναι αυτά που επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την ταυτότητα και την ιδιοσυγκρασία του ατόμου. Το άτομο μιμείται τις πράξεις άλλων ανθρώπων με τους οποίους έρχεται σε επαφή. Σύμφωνα με τον Tarde, ο οποίος συνδέει με άμεσο τρόπο το οικογενειακό περιβάλλον με την εγκληματικότητα, η μίμηση διέπεται από νόμους. Καταρχήν όσο πιο συχνές είναι οι επαφές του ατόμου με κάποιο άλλο άτομο, τόσο πιο πολύ επηρεάζεται από αυτό. Επομένως όσο πιο πολύ συνδέονται μεταξύ τους δύο άτομα, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η μίμηση μεταξύ τους. Ανάλογα με το δεύτερο νόμο, τις πλείστες περιπτώσεις ο κατώτερος επηρεάζεται από τον ανώτερο, άρα ο κατώτερος μιμείται τον ανώτερο, με ελάχιστες έως καθόλου εξαιρέσεις. Κατά τον τρίτο νόμο, αν υπάρχει σύγκρουση ανάμεσα σε δυο συρμούς, τότε θα επικρατήσει η πιο πρόσφατη. Φαίνεται τελικά ότι αυτό που επικρατεί πάντα είναι η μόδα. Ο Tarde υποστηρίζει ότι κάθε κοινωνική συμπεριφορά (π.χ. έγκλημα), μπορεί να γίνει αντικείμενο μόδας. Εάν αυτό θεμελιωθεί σε μια κοινωνική ομάδα κλειστού τύπου (π.χ. οικογένεια ή σχολείο) μπορεί να εξελιχθεί σε συνήθεια και να μεταβιβαστεί στην επόμενη γενεά. Με βάση το δεύτερο νόμο, ο κατώτερος είναι πολύ πιθανόν να μιμηθεί τον ανώτερο σε μια εγκληματική συμπεριφορά, αφού εντυπωσιάζεται από το κύρος που έχει ο ανώτερος του και ο ίδιος δεν έχει. (Φαρσεδάκης, 1991)

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

4.1. Η ΧΑΡΑΞΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗ ΝΕΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

α) Η ανάγκη σωστού σχεδιασμού και διεξαγωγής επιστημονικών ερευνών:

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που προαναφέρθηκαν λαμβάνονται υπ' όψιν στην περίπτωση χάραξης πολιτικής ενάντια στη νεανική παραβατικότητα. Ωστόσο, λίγα μπορούν να προσφέρουν άνευ επιστημονικής επεξεργασίας εφόσον καθημερινά γινόμαστε μάρτυρες μιας συνεχούς αλλαγής του κοινωνικού πλαισίου και των συνθηκών ζωής. Τα αίτια που ευθύνονται για την εμφάνιση ή αύξηση του φαινομένου σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο μπορούν κάλλιστα να απουσιάζουν αν αλλάξουμε την χώρα ή την στιγμή.

Πριν ακόμα ξεκινήσει ο σχεδιασμός προγραμμάτων πρόληψης / αντιμετώπισης, είναι επιβεβλημένη η διεξαγωγή σοβαρών επιστημονικών ερευνών με σκοπό τον εντοπισμό των αιτιών σε δεδομένο κοινωνικό πλαίσιο. Δυστυχώς, ο τομέας εμπειρικών ερευνών επί του θέματος που μας απασχολεί υποφέρει από μεγάλες ελλείψεις σε πολλές προηγμένες χώρες (στις χώρες της Ευρώπης και της Η.Π.Α, γεγονός απαγορευτικό για συντονισμένες προσπάθειες πρόληψης και ίασης του φαινομένου. (Dietrich Obewittler, Deutsches Institut für Urbanistik, 2005, <The Development of Crime and the Fear of Crime in Germany-Consequences for Crime Prevention)

Πέρα από τις τυχόν δυσκολίες, ενδείκνυται η διεξαγωγή μακροχρόνιων εμπειρικών ερευνών σε συνεργασία με οικογένειες των οποίων τα παιδιά βρίσκονται ακόμα σε μικρή ηλικία. Αυτό διασφαλίζει στους ερευνητές την δυνατότητα να παρατηρούν επί μακρό χρονικό διάστημα τις αλλαγές στην συμπεριφορά των ανηλίκων καθώς μεγαλώνουν, όπως επίσης και την επίδραση που έχουν επάνω τους τα διάφορα οικογενειακά συμβάντα.

Αρκετές έρευνες αυτού του είδους έχουν διεξαχθεί κατά καιρούς στη Βρετανία, με χρήσιμα συμπεράσματα για την σχέση μεταξύ εγκλήματος και οικογένειας, που παρατηρούνται όχι μόνο στην αυτή χώρα αλλά και σε πολλές άλλες Ευρωπαϊκές (David Uttin, Jon Brigh and Clem Henrikson, <Crime and the family. Improving child rearing and preventing delinquency.>, Occasion Paper 16, Puplished by family policy studies centre, June 1993.)

Ένα ερώτημα που θα μπορούσε επίσης να απαντηθεί μέσα από την εμπειρική έρευνα είναι η εξακρίβωση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων πρόληψης με σκοπό την ανακάλυψη τυχόν ανεπαρκειών τους και την περαιτέρω βελτίωσή τους. Η εκτίμηση των προληπτικών μέτρων είναι ιδιαίτερα δυσχερής, από την άποψη ότι πολλές φορές είναι ρευστά τα όρια μεταξύ της επιρροής που ασκούν τα μέτρα και της επίδρασης των εξωτερικών παραγόντων. Μια λύση στο πρόβλημα αποτελεί η επιλογή πειραματικών ομάδων και ομάδων ελέγχου (αυτές οι τελευταίες καλό είναι να επιλέγονται τυχαία) με σκοπό τη συλλογή στοιχείων πριν την εφαρμογή και μετά το πέρας του εκάστοτε προγράμματος. Με αυτόν τον τρόπο, έχοντας μια σχεδόν πλήρη άποψη περί της εικόνας που παρουσιάζει ο ανήλικος πριν την λήψη των προληπτικών μέτρων και συγκρίνοντας τις δύο ομάδες, είναι δυνατό να απομονώσουμε κατά μεγάλο μέρος τις εξωτερικές επιρροές που δέχεται το άτομο και να προβούμε στην αξιολόγηση της πολιτικής που εφαρμόστηκε.

Δυστυχώς, τέτοιου τύπου έρευνες όπως οι προαναφερθείσες είναι όχι μόνο χρονοβόρες αλλά και ιδιαίτερος δαπανηρές. Αυτό έχει συμβάλλει, όπως ελέχθη και προηγουμένως, στο να εγκαταλειφθεί κατά μεγάλο μέρος η προσπάθεια διεξαγωγής τους σε πολλές χώρες με αποτέλεσμα να οδηγηθούμε μέχρι σήμερα στον πειραματισμό και στην προχειρότητα όσον αφορά στην λήψη προληπτικών μέτρων.

Ένα ερώτημα που θα μπορούσε επίσης να απαντηθεί μέσα από την εμπειρική έρευνα είναι η εξακρίβωση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων πρόληψης με σκοπό την ανακάλυψη τυχόν ανεπαρκειών τους και την περαιτέρω βελτίωσή τους. Η εκτίμηση των προληπτικών μέτρων είναι ιδιαίτερα δυσχερής, από την άποψη ότι πολλές φορές είναι

ρευστά τα όρια μεταξύ της επιρροής που ασκούν τα μέτρα και της επίδρασης των εξωτερικών παραγόντων. Μια λύση στο πρόβλημα αποτελεί η επιλογή πειραματικών ομάδων και ομάδων ελέγχου (αυτές οι τελευταίες καλό είναι να επιλέγονται τυχαία) με σκοπό τη συλλογή στοιχείων πριν την εφαρμογή και μετά το πέρας του εκάστοτε προγράμματος. Με αυτόν τον τρόπο, έχοντας μια σχεδόν πλήρη άποψη περί της εικόνας που παρουσιάζει ο ανήλικος πριν την λήψη των προληπτικών μέτρων και συγκρίνοντας τις δύο ομάδες, είναι δυνατό να απομονώσουμε κατά μεγάλο μέρος τις εξωτερικές επιρροές που δέχεται το άτομο και να προβούμε στην αξιολόγηση της πολιτικής που εφαρμόστηκε.

Δυστυχώς, τέτοιου τύπου έρευνες όπως οι προαναφερθείσες είναι όχι μόνο χρονοβόρες αλλά και ιδιαίτερος δαπανηρές. Αυτό έχει συμβάλλει, όπως ελέχθη και προηγουμένως, στο να εγκαταλειφθεί κατά μεγάλο μέρος η προσπάθεια διεξαγωγής τους σε πολλές χώρες με αποτέλεσμα να οδηγηθούμε μέχρι σήμερα στον πειραματισμό και στην προχειρότητα όσον αφορά στην λήψη προληπτικών μέτρων.

β) Προϋποθέσεις / βάσεις και εμπόδια στο δρόμο για τον σχεδιασμό αποτελεσματικής πολιτικής πρόληψης

Το έγκλημα, η παραβατικότητα και γενικότερα οι έκνομες ή αποκλίνουσες συμπεριφορές, αν και διεγείρουν το κοινό αίσθημα και προκαλούν έντονες αρνητικές αντιδράσεις από το κοινωνικό σύνολο, ωστόσο δεν είναι τίποτα άλλο από φυσιολογικά φαινόμενα που απορρέουν από την ανθρώπινη φύση και αποτελούν εκφάνσεις της κοινωνικής πράξης. Ως εκ τούτου οι προσπάθειες καταστολής και αντιμετώπισής τους οφείλουν να εντάσσονται στα πλαίσια της γενικότερης ασκούμενης κοινωνικής πολιτικής και να συνδέονται με διάφορες όψεις του κοινωνικού γίγνεσθαι.

Τα αίτια που σχετίζονται με την εκδήλωση παραβατικών φαινομένων στις νεανικές ηλικίες έχουν ως πηγή πλείστα κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα και δυσλειτουργίες της σύγχρονης ζωής: Η αστικοποίηση. Η οικονομική κρίση και η συνεπαγόμενη εξάπλωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού που ενέχουν μέσα τους τα στοιχεία της έλλειψης

ευκαιριών και της πρόσβασης σε καταναλωτικά αγαθά. Οι γενικότερες κοινωνικές αλλαγές οι οποίες, ειδικά στην εποχή που διανύουμε, λαμβάνουν χώρα πολύ γρήγορα και χωρίς να αφήνουν χρονικά περιθώρια ομαλής προσαρμογής. Το προβληματικό οικογενειακό περιβάλλον που ενδέχεται να φέρνει αντιμέτωπο τον ανήλικο με ποικίλες δυσχερείς καταστάσεις όπως η παραμέληση, η κακοποίηση, η σκληρή διαπαιδαγώγηση και πειθαρχία, οι ενδοσυζυγικές συγκρούσεις ή ακόμα και οι εγκληματικές δραστηριότητες από την μεριά των ίδιων των γονέων.

Η σκλήρυνση της στάσης του ποινικού δικαίου και των επίσημων φορέων απονομής δικαιοσύνης δεν δύνανται να προσφέρουν αποτελεσματικές λύσεις παρά μόνο να εντείνουν ακόμα περισσότερο το πρόβλημα: η τσιμπίδα του νόμου μεγαλώνει ορθώνοντας επιπλέον εμπόδια στις όποιες προσπάθειες του ανήλικου για ομαλή ένταξη στον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο. Πρακτικές αυτού του ύφους στο παρελθόν απέδειξαν ότι αυτό που επιτυγχάνεται είναι η αύξηση του αριθμού των ατόμων που γίνονται αντικείμενο επίσημης μεταχείρισης οι οποίοι, υπό άλλες συνθήκες, θα είχαν περάσει απαρατήρητοι και θα συνέχιζαν μια κατά τα άλλα φυσιολογική ζωή.

Λαμβάνοντας υπόψη τους γενεσιουργούς παράγοντες της νεανικής παραβατικότητας, εύλογα συμπεραίνουμε πως η καταπολέμησή της αποτελεί μέρος της γενικότερης εθνικής και τοπικής πολιτικής που ασκείται ανά κράτος. (Michael Hogan, national overview on crime prevention, <Towards a national approach on crime prevention>.

Τα αίτια που ωθούν τους σημερινούς νέους στην παράβαση των νόμων αποτελούν από μόνα τους ζητήματα που περιμένουν να βρουν την λύση τους. Με λίγα λόγια, η νεανική παραβατικότητα είναι σαφέστατα δευτερογενές πρόβλημα, η μάχη ενάντια του οποίου περνά μέσα από την εξάλειψη άλλων σοβαρών κοινωνικών θεμάτων. Επομένως, τα μέτρα που λαμβάνονται δεν έχουν αποκλειστικό στόχο την πάταξη του εν λόγω φαινομένου αλλά περιστρέφονται γύρω από ένα ευρύ φάσμα προγραμμάτων ποικίλης υφής. Αυτά έχουν να κάνουν με

- Την εργασιακή και βιομηχανική πολιτική,

- Τον αστικό και περιβαλλοντικό σχεδιασμό,
- Την εκπαίδευση,
- Την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την κοινωνική ενσωμάτωση,
- Την σύσταση κανόνων δεοντολογίας όσον αφορά τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ιδιαίτερος σχετικά με τα προγράμματα των τηλεοπτικών καναλιών και τις επιτρεπόμενες ώρες μετάδοσης ανάλογα με το θέμα της εκπομπής),
- Την σύσταση υπηρεσιών παροχής οικογενειακής στήριξης και στήριξης νέων,
- Τα μέτρα πρόνοιας και φροντίδας περί των αναγκών του παιδικού πληθυσμού,
- Τα προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης νέων στον ελεύθερο χρόνο τους,
- Τα προγράμματα παροχής νομικής βοήθειας και ενημέρωσης για άτομα νεαρής ηλικίας,
- Και τέλος, την υλοποίηση προγραμμάτων πρόληψης σε τοπικό επίπεδο.

Παραδείγματα τέτοιων προγραμμάτων θα παρατεθούν στην συνέχεια.(Federal Ministry of the Interior. Federal ministry of justice <First periodical report on crime and crime control in Germany>. Abridged Version Berlin, July 2001.

Ο πολυσχιδής χαρακτήρας της νεανικής παραβατικότητας δεν αφήνει πολλά περιθώρια για πειραματισμούς. Η διατύπωση της φράσης του Sherman “only everything works(οδηγεί συμπερασματικά στην διαπίστωση της ανάγκης για μια πρωταρχική ίδρυση συμβουλίων πρόληψης, με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό την συγκέντρωση και τον συντονισμό των δραστηριοτήτων φορέων που έως τώρα δρουν μεμονωμένα και αποσπασματικά, άνευ συνεργασίας ή ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ τους. Είναι ατελέσφορος ο κατακερματισμός των προσπαθειών και οι απόπειρες να πληγεί το πρόβλημα επικεντρώνοντας αποκλειστικά σε μια

όψη του, πράγμα το οποίο οδηγεί μόνο σε προσωρινή και πρόχειρη συγκάλυψή του.

Δυστυχώς, έως τώρα οι πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί επικεντρώνουν περισσότερο στην τιμωρία παρά στην προσφορά ευκαιριών (μορφωτικών, εργασιακών κλπ) και στην ψυχολογική στήριξη των νέων. (Dietrich Oberwittler, <The development of Crime and the Fear of Crime in Germany-Consequences for Crime Prevention>, 26/11/2004.

Περαιτέρω, ο διάλογος μεταξύ των διαφόρων φορέων, κρατικών και μη, που δραστηριοποιούνται στον συγκεκριμένο τομέα, είναι από ελάχιστη έως μηδαμινή, πράγμα το οποίο κάνει την ανταλλαγή πληροφοριών αδύνατη και εμποδίζει την ορθή εκτίμηση του φαινομένου. Αυτό με την σειρά του δρα παρεμποδιστικά στην σωστή αντιμετώπιση του προβλήματος. Ως αποτέλεσμα, οι κυβερνήσεις των διαφόρων κρατών συνεχίζουν μέχρι και σήμερα να εφαρμόζουν μέτρα έχοντας μια θολή μόνο εικόνα της πραγματικότητας και χωρίς να είναι καλοί γνώστες όλων των εναλλακτικών μέτρων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν. Δεν είναι σπάνιο φαινόμενο εξάλλου, η επίσημη αντεγκληματική πολιτική να διαμορφώνεται κάτω από την επιρροή των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης που, ως γνωστόν, έχουν την τάση να μεγαλοποιούν και να δραματοποιούν τα πράγματα.

Όμως, ακόμα και με προσεκτική και λεπτομερή σχεδίαση των προληπτικών προγραμμάτων, είναι αμφίβολο κατά πόσο θα αποδώσουν εάν δεν ευδοκιμήσει η συνεργασία με την οικογένεια. Το οικογενειακό περιβάλλον είναι αυτό με το οποίο συνδέεται στενά ο ανήλικος και πάνω στο οποίο στηρίζεται για την ικανοποίηση των περισσότερων αναγκών του καθώς δεν έχει ακόμα ανεξαρτητοποιηθεί. Αν η οικογένεια δεν επιδείξει την απαιτούμενη διάθεση να γνωστοποιήσει το όποιο πρόβλημά της και να ζητήσει βοήθεια και στήριξη από τους αρμόδιους φορείς, ή αν, σε περίπτωση που το κάνει, αποτύχει να έρθει σε επαφή μαζί τους ή αν δεν γνωρίζει που να απευθυνθεί επειδή οι εκάστοτε υπηρεσίες δεν είναι άμεσα προσβάσιμες, τότε κάθε πολιτική κατά της παραβατικότητας θα αποτύχει παταγωδώς.

Το δίλημμα που τίθεται σε αυτό το σημείο είναι ποιες οικογένειες πρέπει να τύχουν της προσοχής των επίσημων φορέων και ποιες να ενταχθούν σε

προγράμματα στήριξης και πρόληψης. (David Utting, Jon Bright and Clem Henricson, <Crime and the family. Improving child rearing and preventing delinquency.>, Occasional paper 16, published by Family Policy Studies Centre, June 1993.)

Μια αρχική πρόταση είναι να εστιάσουμε σε συγκεκριμένο αριθμό οικογενειών των οποίων τα παιδιά μπορεί να θεωρηθεί ότι διατρέχουν τον κίνδυνο να παρανομήσουν για διάφορους λόγους. Κάτι τέτοιο όμως δεν είναι ούτε πρακτικά αλλά και ούτε ηθικά σωστό. Δεν είναι δυνατόν να χαρακτηριστεί ένα παιδί ως πιθανός μελλοντικός παραβάτης βάσει της οικονομικής, μορφωτικής και γενικότερης κοινωνικής κατάστασης στην οποία βρίσκεται η οικογένειά του. Κάτι τέτοιο όχι μόνο προδιαθέτει ένα παιδί το οποίο δεν έχει διαπράξει τίποτα κακό έως τώρα, αλλά δρα επίσης στιγματιστικά καθώς το μεταχειριζόμαστε ως αυριανό κοινωνικό κίνδυνο και του προσδίδουμε στην ουσία μια ιδιότητα την οποία μπορεί να μην αποκτήσει ποτέ : αυτή του παραβατικού. Η στρατηγική αυτή ενέχει μέσα της και το στοιχείο του ρατσισμού εφόσον, εμμέσως πλην σαφώς, υπαινισσόμαστε ότι η νεανική παραβατικότητα οφείλεται σε συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά όπως το μορφωτικό επίπεδο ή η οικονομική κατάσταση της οικογένειας. Όμως, φτωχοί ή ανεκπαιδευτοί γονείς δεν μεγαλώνουν κατ'ανάγκη παραβατικά παιδιά ούτε και μπορούμε να συσχετίσουμε άμεσα την ιδιότητα αυτή με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Τίποτα δεν μας λέει ότι τα παιδιά ευκατάστατων οικογενειών δεν είναι το ίδιο παραβατικά με αυτά των μη προνομιούχων. Αλλά τα πρώτα, σε αντίθεση με τα δεύτερα, ενδέχεται να προβαίνουν σε διαφορετικού είδους παράνομες πράξεις, ή ακόμα, χάριν της νομικής βοήθειας που τους προσφέρουν οι γονείς τους, ίσως να μην έρχονται σε άμεση επαφή με την Δικαιοσύνη ή να τυγχάνουν ηπιότερης μεταχείρισης από αυτήν.

Ένας εν μέρει αντικειμενικός τρόπος θα ήταν η εφαρμογή προληπτικών προγραμμάτων και η εγκαθίδρυση σχετικών υπηρεσιών σε υποβαθμισμένες (από άποψη ρυμοτομίας) περιοχές και σε όσες το γενικό σύνολο του πληθυσμού πλήττεται από την φτώχεια και την ανεργία. Η ύπαρξη φορέων αυτού του είδους κοινωνικής πρόνοιας μέσα στις ίδιες τις περιοχές, καθώς

επίσης και η μέριμνα για την ενημέρωση του κοινού περί των δραστηριοτήτων τους και των παρεχόμενων υπηρεσιών σίγουρα αποβαίνει περισσότερο αποτελεσματική από την υποκειμενική επιλογή ατόμων τα οποία φέρουν ειδικά γνωρίσματα.

Μέριμνα πρέπει να ληφθεί και στον τομέα της περιστασιακής πρόληψης. Η άσκηση κοινωνικής πολιτικής από την μεριά του κράτους, όσο καλά και αν σχεδιαστεί, προσπίπτει στο γεγονός ότι οι παρεχόμενες υπηρεσίες δεν είναι ανεξάντλητες. Σαφώς και τα προβλήματα θα ελαχιστοποιηθούν, ωστόσο δεν θα σταματήσουν να υφίστανται. Είναι απαραίτητο ο κάθε πολίτης να αναλάβει επίσης και την ευθύνη που φέρει περιστασιακά ως υποψήφιο θύμα. Η μείωση των ευκαιριών για διάπραξη κάποιας παράνομης πράξης μέσα από την λήψη διαφόρων μέτρων, μπορεί να αποθαρρύνει πολλούς επίδοξους νεαρούς δράστες από την παράβαση νόμων και

γ) Ελληνική πραγματικότητα

Παρά τις συνεχείς κρατικές προσπάθειες για την χάραξη πολιτικής, είναι έκδηλη και στην χώρα μας η απουσία της συνεργασίας μεταξύ των κρατικών φορέων, των μη κυβερνητικών οργανώσεων, των εθελοντικών ομάδων και γιατί όχι, και της εκκλησίας. Διαπιστώνεται η ανάγκη θέσπισης ενός οργάνου που θα έχει κύριο μέλημά του τον συντονισμό των προαναφερθέντων και την μέριμνα για επαφή και ανταλλαγή επιστημονικής γνώσης με φορείς του εξωτερικού.

Το ζήτημα μέχρι τώρα έχει αντιμετωπιστεί μόνο αποσπασματικά και οι ενέργειες που αφορούν διάφορες όψεις του έχουν διαμοιραστεί σε ποικίλες ομάδες οι οποίες συχνά αγνοούν η μια τις ενέργειες της άλλης :

«Ο τομέας Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών του Τμήματος Νομικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης πραγματοποιεί από το 1991, σε συνεργασία με την Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων Θεσσαλονίκης, Προγράμματα Επαγγελματικής Κατάρτισης και Στήριξης για Κοινωνικά Μειονεκτούντες Εφήβους... “στα χρόνια που πέρασαν, διαπιστώναμε καθημερινά ότι υπήρχαν τελικά πολλοί που ασχολούνταν με τη νεανική παραβατικότητα, κυρίως στο επίπεδο της πρόληψης : κέντρα

κοινωνικής πολιτικής, κέντρα ψυχικής υγιεινής, ο Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας, κέντρα νεότητας, συμβουλευτικοί σταθμοί σε διάφορους δήμους, ιδιωτικές εταιρείες, ακόμα και διαφορετικά τμήματα του ίδιου Πανεπιστημίου ασχολούνται με το ίδιο εν πολλοίς αντικείμενο, αγνοώντας πλήρως ό,τι γίνεται από τους υπόλοιπους’’ (Virtual Scholl, The sciences of education online, τόμος 1, τεύχος 2, Αύγουστος 1998, Παύλου Μίλτος (1998), Προγράμματα κατάρτισης και στήριξης κοινωνικά μειονεκτούντων εφήβων. Οι φορείς –ο συμβουλευτικός σταθμός ΑΠΘ-ΕΠΑΘ.

Σαφέστατα η διάσπαση ενεργειών και προσπαθειών είναι αδύνατο να αποφέρει καρπούς, τουλάχιστον σε τέτοιο βαθμό που να μπορούμε να μιλάμε για δυναμική καταπολέμηση του προβλήματος. Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει το πολύτιμο έργο που προσφέρουν οι διάφορες υπηρεσίες και ομάδες, η προσφορά όμως αυτή έγκειται σε προσωπικό επίπεδο εστιάζοντας απλώς σε μεμονωμένες περιπτώσεις.

Το ζητούμενο εδώ είναι η δημιουργία και επιτυχής λειτουργία δικτύων ανάμεσα στους κοινωνικούς και προνοιακούς φορείς. Στην προσπάθεια θέση έχουν επίσης οι επιχειρηματικοί κύκλοι, τα επαγγελματικά επιμελητήρια, η εκκλησία (όπως αναφέρθηκε και παραπάνω), τα πανεπιστήμια και γενικότερα ο επιστημονικός κόσμος, η τοπική αυτοδιοίκηση, τα ΜΜΕ, οι Δικηγορικοί Σύλλογοι ανά τη χώρα (μέσα από την παροχή νομικών συμβουλών), το Δικαστικό μας σύστημα... η υλοποίηση της πρότασης δεν επιφέρει δυσχέρειες για δύο κυρίως λόγους : πρώτον, το πρόβλημα της νεανικής παραβατικότητας δεν έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις στην Ελλάδα ούτως ώστε να απαιτείται σύνθετη, μακροχρόνια και εξαιρετικά εντατική προσπάθεια για να περιοριστεί. Είναι μάλλον ενδημικό φαινόμενο που εκδηλώνεται μέσα σε λογικά και φυσιολογικά πλαίσια. Κατά δεύτερο λόγο, η μικρή γεωγραφική έκταση της χώρας διευκολύνει την επαφή, την συνεργασία και τον συντονισμό των αρμοδίων, πράγμα το οποίο είναι σχετικά δύσκολο σε μεγάλες χώρες του εξωτερικού (Η.Π.Α, Αυστραλία, Γερμανία, Γαλλία, κλπ). (Γεωργούλας, 2000)

Επιπροσθέτως, πρέπει να ληφθεί μέριμνα για την κάλυψη σοβαρών ελλείψεων στο υφιστάμενο σύστημα. Η σημερινή πολιτική δεν μπορεί να αποδώσει με δεδομένη την απουσία ειδικευμένης Αστυνομίας Ανηλίκων,

ειδικευμένου δικαστή ανηλίκων και το τεράστιο κενό που δημιουργεί η έλλειψη επιστημόνων στον τομέα της στήριξης των νέων αλλά και σε ρόλο συμβούλου κατευθυντήριων γραμμών στο θέμα της πρόληψης.

Αλλά και η ίδια η πολιτική χρίζει άμεσου επανασχεδιασμού και αναθεώρησης. Συχνά τα προνοιακά παράδοξα του συστήματος φέρνουν τους πολίτες σε αμηχανία και οδηγούν σε αδιέξοδα τα οποία μπορούν να προσπελαστούν μόνο με ριζικές αλλαγές. Για παράδειγμα, οι Οργανισμοί Λειτουργίας Κρατικών Ιδρυμάτων δύνανται να φιλοξενήσουν στις στέγες τους παιδιά τριών ηλικιακών κατηγοριών : από την βρεφική ηλικία (νεογέννητα) έως και 4 ετών, από 4 έως και 14, και από 18 ετών και άνω49. Κανένας λόγος δεν γίνεται για τα παιδιά που βρίσκονται μεταξύ του 14^{ου} και του 18^{ου} έτους της ηλικίας τους, περίοδος η οποία κρίνεται ιδιαίτερα κρίσιμη στην ζωή ενός ανθρώπου, αφού είναι αυτή κατά την οποία εκδηλώνονται εντονότερες τάσεις παραβατικής συμπεριφοράς...

Προς το παρόν θα αναφερθούμε εν συντομία σε μερικά προληπτικά προγράμματα που σημείωσαν επιτυχία στο εξωτερικό αλλά και στην χώρα μας. (Δήμητρα Κρυστάλλη-N. Καραγιάννης , ΤΟ ΒΗΜΑ, 5-12-2004,κωδικός άρθρου B14333A081)

4.2. ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ – ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

α. Σχολικό Πρόγραμμα για παιδιά νηπιακής ηλικίας (High/scope Perry Preschool Project)

(U.S. Department of Justice Office of Justice Programs ,office of juvenile justice and delinquency prevention, John J. Wilson, Acting Administration, October 2000, <The High/Scope Perry Preschool Project>

Πρόκειται για σχολικού τύπου πρόγραμμα το οποίο ετέθη σε εφαρμογή το 1962 στις Η.Π.Α και στόχευε στην εκπαίδευση παιδιών μικρής ηλικίας, μεταξύ 3 και 4 ετών που είχαν χαρακτηριστεί ως έχοντα μεγάλες πιθανότητες σχολικής αποτυχίας στο μέλλον. Συμμετέχοντες ήταν 123 παιδιά από οικογένειες αμερικανών αφρικανικής καταγωγής, χαμηλής κοινωνικοοικονομικής στάθμης και με επίσης χαμηλό δείκτη νοημοσύνης που πλησίαζε τα όρια της πνευματικής καθυστέρησης. Ελήφθη μεγάλη φροντίδα ούτως ώστε ο πληθυσμός των επιλεγμένων παιδιών να είναι όσο το δυνατόν ομοιογενής, χωρίς οποιουδήποτε είδους διαφορές μεταξύ τους. 58 από αυτά εντάχθηκαν στο πρόγραμμα ενώ τα υπόλοιπα 65 χρησίμευσαν ως ομάδα ελέγχου. Οι αρμόδιοι χαρακτήρισαν το πρόγραμμα ως «υψηλής ποιότητας εκπαιδευτική προσέγγιση, βασισμένη σε ένα μαθησιακό μοντέλο που δίνει έμφαση στην πνευματική και κοινωνική ανάπτυξη του συμμετέχοντος». Τα παιδιά επισκέπτονταν καθημερινά το σχολείο για 2,5 ώρες επί δύο χρόνια. Κατά την ίδια περίοδο και για 1,5 ώρα εβδομαδιαίως, στο σπίτι του κάθε παιδιού οι γονείς δέχονταν επισκέψεις συμβουλευτικού χαρακτήρα από έναν δάσκαλο του σχολείου. Επιπλέον, οι γονείς συμμετείχαν σε μηνιαίες ομαδικές συναντήσεις τις οποίες οργάνωνε το προσωπικό του σχολείου.

Για την εξαγωγή συμπερασμάτων ελήφθησαν δεδομένα όταν τα παιδιά ήταν 4, 11, 15, 19 και 27 ετών. Κατά την εκτίμηση των αποτελεσμάτων, και ενώ το πρόγραμμα είχε ως στόχο την αντιμετώπιση της σχολικής αποτυχίας, έγινε φανερό ότι αυτό άσκησε αποτρεπτική επίδραση ενάντια στην εκδήλωση και άλλων προβλημάτων στην ζωή των παιδιών. Σε αντίθεση με τα παιδιά που ανήκαν στην ομάδα ελέγχου, τα νήπια που πήραν μέρος στο

εκπαιδευτικό πρόγραμμα είχαν να επιδείξουν σημαντικά μικρότερο ποσοστό νεανικής παραβατικότητας αλλά και εγκληματικότητας κατά την ενήλικη ζωή τους. Με ασυγκρίτως μεγαλύτερα ποσοστά επιτυχίας στις σπουδές, στην εργασία, στο εισόδημα και στην οικογενειακή σταθερότητα, οι περισσότεροι μέχρι τα 27 ήταν ιδιοκτήτες του δικού τους σπιτιού και είχαν 50% λιγότερες πιθανότητες από τους μη συμμετέχοντες να υποστηρίζονται οικονομικά από την πρόνοια.

Δυστυχώς, παρά την θετική έκβαση της προσπάθειας που αποτελούσε και περίτρανη απόδειξη περί του πρωταρχικού ρόλου της εκπαίδευσης σχετικά με το μέλλον των νέων, το πρόγραμμα εφαρμόστηκε μόνο για σύντομο χρονικό διάστημα και στην συνέχεια εγκαταλείφθηκε, άγνωστο γιατί.

Παρά τις προσπάθειες που κατεβλήθησαν, και κρατώντας μια κάποια επιφύλαξη, δεν στάθηκε δυνατό να ανεβρεθούν παρόμοια προγράμματα που να εφαρμόζονται στην σημερινή εποχή. Έχει υποστηριχθεί ότι οι ΗΠΑ είναι μια χώρα στην οποία οι έγχρωμες φυλές, και κυρίως οι μαύροι, όπως επίσης και οι οικονομικά μειονεκτούντες και κοινωνικά αποκλεισμένοι έχουν χρησιμοποιηθεί ως άλλοθι πλείστες φορές από τις εκάστοτε κυβερνήσεις για να δικαιολογηθούν τα κακώς κείμενα και για να αποπροσανατολιστεί ο εύπορος, λευκός πληθυσμός από προβλήματα ουσίας. Στην χώρα που έχει να επιδείξει τον μεγαλύτερο σωφρονιστικό πληθυσμό στον κόσμο, όπως επίσης και το μεγαλύτερο ίσως ποσοστό εγκληματικότητας, πολιτικές πρόληψης που προάγουν την μόρφωση και συμβάλλουν στο να κρατηθούν τα παιδιά των μαύρων οικογενειών εκτός φυλακής, δεν μπορούν να έχουν καλύτερη τύχη από αυτήν της παύσης. Απεναντίας, πολλά και ενδιαφέροντα είναι τα προγράμματα που προτείνονται όταν το πρόβλημα είναι πλέον ορατό.

β. Συμβούλια Πρόληψης κατά της εφηβικής παραβατικότητας (Juvenile Crime Prevention Councils)

(N.C Department of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, <NEW JUVENILE DELIQUENCY RISK ASSESSMENT WEBSITE AVAILABLE FOR NORTH CAROLINA COMMUNITIES>.)

Το τμήμα Δικαιοσύνης Ανηλίκων και Πρόληψης νεανικής παραβατικότητας στη Β.Καρολίνα των Η.Π.Α έχει προχωρήσει στην σύσταση τοπικών συμβουλίων σε κάθε κομητεία της Πολιτείας, αναγνωρίζοντας την ανάγκη για πολυπαραγοντική προσέγγιση του προβλήματος. Σκοπός είναι η συγκέντρωση και συνεργασία εκπροσώπων διαφόρων τομέων, οι οποίοι μέσα από την ανταλλαγή πληροφοριών και την εκτίμηση των κατά τόπους συνθηκών συμβάλλουν στην ανάπτυξη πολιτικών πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας. Οι άνθρωποι αυτοί προέρχονται από τον χώρο των δικαστηρίων ανηλίκων, των αστυνομικών τμημάτων, των κέντρων ψυχικής υγείας, της εκπαίδευσης, των κοινωνικών υπηρεσιών, καθώς και άλλων μελών των κοινοτήτων που μπορούν να συνεισφέρουν στο έργο.

Συνεχίζοντας στο ίδιο πνεύμα, το ίδιο τμήμα προέβη επίσης και στην δημιουργία ιστοσελίδας η οποία, μέσα από συμπεράσματα ερευνών στις διάφορες κομητείες, προτείνει προληπτικά μέτρα και παροτρύνει τις τοπικές κοινότητες να δραστηριοποιηθούν. Η ιστοσελίδα, η οποία είναι σχεδιασμένη με ιδιαίτερη μέριμνα, προσοχή και λεπτομέρεια(και γι'αυτό την παραθέτουμε πιστεύοντας ότι θα μπορούσε να αποτελέσει παράδειγμα για μίμηση στο μέλλον), παρέχει τα εξής :

- Λεπτομερή στοιχεία όσον αφορά τα Συμβούλια Πρόληψης της Νεανικής Παραβατικότητας : τις ευθύνες των Συμβουλίων, τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντά τους, όπως επίσης το είδος των υπηρεσιών και των προγραμμάτων για τα οποία τα μέλη του Συμβουλίου εργάζονται ούτως ώστε να εξασφαλίσουν τις απαιτούμενες επιδοτήσεις.
- Πληροφορίες σχετικά με τον πληθυσμό, τις δημογραφικές τάσεις και τους ενδοοικογενειακούς κινδύνους που διατρέχει το παιδί -παιδική κακοποίηση, άτομα-χρήστες ουσιών, άτομα νοσηλευμένα σε ψυχιατρικές κλινικές και κλινικές ψυχικής υγείας, ποσοστό λιπόβαρων νεογέννητων κλπ.
- Πληροφορίες σχετικά με τα τρέχοντα κοινοτικά προγράμματα για την στήριξη της οικογένειας και την καταπολέμηση της νεανικής παραβατικότητας

- Ενημέρωση για το Κέντρο Πρόληψης Σχολικής βίας το οποίο παρέχει πληροφορίες και βοήθεια σε όσους επιθυμούν να συμβάλλουν στην δημιουργία ενός ασφαλούς σχολικού περιβάλλοντος
- Στατιστικές, Ετήσιες Αναφορές και αναφορές επί των νομοθεσιών από το 2000 και μετά
- Στατιστικές εξαγόμενες από δεδομένα των Δικαστηρίων σχετικά με την ηλικία του νεαρού ατόμου, τις σχέσεις του με τους συνομηλίκους, τα προβλήματα που εμφάνισε στο σχολικό περιβάλλον για τους προηγούμενους 12 μήνες, την χρήση αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών για το ίδιο διάστημα, την τυχόν εγκατάλειψη της οικογενειακής στέγης, την αποτελεσματικότητα της γονικής επίβλεψης κλπ.
- Στοιχεία σχετικά με το έργο των Υπηρεσιών των Δικαστηρίων Ανηλίκων όπως επίσης υπάρχουν και σύνδεσμοι μέσω των οποίων ο ενδιαφερόμενος μπορεί να αντλήσει πληροφορίες για τον τρόπο που λειτουργεί το Δικαστικό Σύστημα στην συγκεκριμένη Πολιτεία
- Περιγραφή των εγκαταστάσεων μεταχείρισης των νεαρών παραβατών (κέντρα κράτησης, κέντρα θεραπευτικού χαρακτήρα), καθώς και του τρόπου εργασίας με τους ανήλικους μέσα σε αυτά.

γ. Εκπαιδευτικά Προγράμματα Γονέων (Parent Effectiveness Training)

(David Utting , Jon Bright and Clem Henrikson , <Crime and the family. Improving child rearing and preventing delinquency,> Occasional paper 16,published by family policy studies centre,July 1993.

Bert Prinsen, MSc, Netherlands Institute of care and Welfare, <CROSSING THE BORDER BETWEEN INDIVIDUAL AND COMMUNITY-COMMUNITY BASED PARENTAL SUPPORT IN THE NETHERLANDS>.

Πρόκειται για προγράμματα τα οποία εφαρμόζονται στην Αμερική (και στην Βρετανία αλλά επίσης στον Καναδά, υπό την ονομασία “Systematic

Training for Effective Parenthood”-“STEP” –περιφραστικά : συστηματική εκπαίδευση για αποτελεσματική άσκηση γονικού ρόλου,).

Οι μορφές που παίρνουν κατά περίπτωση ποικίλουν, ενώ οι επιστημονικές εκτιμήσεις δίστανται. Μια πρώτη άποψη είναι αυτή που υποστηρίζει ότι οι γονείς μέσα από τα συγκεκριμένα προγράμματα επιδεικνύουν μεγαλύτερη αυτοσυγκράτηση και μικρότερα ποσοστά κακοποίησης των παιδιών τους και παραμέλησης αυτών, ενώ τα παιδιά σημειώνουν καλύτερες σχολικές επιδόσεις και μικρότερους δείκτες παραβατικότητας. Από την άλλη μεριά, οι επικριτές διατείνονται πως τα προγράμματα στερούνται θεωρητικής βάσης και πως καταλήγουν στο να δημιουργούν γονείς με έντονο το συναίσθημα της ενοχής και εξαρτημένους από τους συμβούλους τους.

Όπως προαναφέρθηκε, τα είδη ποικίλουν :

- Εθνικές τηλεφωνικές γραμμές βοήθειας που προσφέρουν συμβουλές σε γονείς
- Οργάνωση μαθημάτων με την συνδρομή της Αστυνομίας, των σχολικών Υπηρεσιών, της εκκλησίας και των κοινοτικών ομάδων, για γονείς παιδιών τα οποία έχουν συλληφθεί από την Αστυνομία. Κατά την διάρκεια των μαθημάτων παρέχονται πληροφορίες σχετικά με το δικαστικό σύστημα και την εκπαίδευση
- Σύσταση ομάδων που απευθύνονται σε μητέρες νηπίων τα οποία εκδηλώνουν συμπεριφορικά προβλήματα. Κατά την διάρκεια των συναντήσεων οι μητέρες διδάσκονται τεχνικές ελέγχου του στρες, καθώς και τρόπους συνομιλίας και κατανόησης των παιδιών τους.

Πολύ καλό παράδειγμα αποτελεί το πανεπιστημιακό πρόγραμμα εκπαίδευσης γονέων που υλοποιήθηκε στην Βρετανία κατά την δεκαετία 1976-1986. Η φιλοσοφία του προγράμματος περιελάμβανε την χρήση των δυνατοτήτων που προσφέρουν τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, αναδεικνύοντας την θετική πλευρά της ύπαρξής τους. Μέσα από τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά μεταδιδόμενα μαθήματα όπως και με την διανομή κασετών βίντεο και φυλλαδίων, προσεγγίστηκαν χιλιάδες άνθρωποι, ανάμεσα στους οποίους άτομα κατώτερης οικονομικής στάθμης

και μορφωτικού επιπέδου. Πέραν αυτών, επίτευγμα του προγράμματος μπορεί να θεωρηθεί επίσης και το γεγονός ότι έγινε ευρέως δεκτή και απόλυτα κατανοητή η ανάγκη επιμόρφωσης των γονέων σε θέματα ανατροφής των παιδιών τους. Ένα από τα πιο επιτυχημένα προγράμματα αυτής της μορφής ήταν και το «Preschool Child» το οποίο υπολογίζεται ότι προσέγγισε και ενημέρωσε γύρω στους 151.000 ανθρώπους, ανάμεσα στους οποίους πολλοί ανήκαν στις κατώτερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις.

Η γονική υποστήριξη αποτελεί μέρος της Ολλανδικής κοινωνικής πολιτικής από τα τέλη της δεκαετίας του '90. Παρά το γεγονός ότι πολλοί φορείς ασχολήθηκαν από την αρχή με το αντικείμενο, ωστόσο είναι έκδηλη ακόμα και σήμερα η δυσκολία που παρουσιάζει η εύρεση του σωστού ειδικού. Κύριο μέλημα των αρμοδίων αποτελεί πλέον να καταστήσουν περισσότερο προσβάσιμες στο ευρύ κοινό, υπηρεσίες που προσφέρουν ιατρική βοήθεια και ψυχολογική στήριξη οικογενειών, όπως ακόμα και όσες έχουν να κάνουν με την πρόληψη της σχολικής αποτυχίας, του κοινωνικού αποκλεισμού και της νεανικής παραβατικότητας.

δ. Η Βιβλιοθήκη του Leeds (Toy Library – West Leeds Family Service Unit)

(David Utting, Jon Bright and Clem Henricson , <Crime and the Family .Improving child rearing and preventing delinquency.>,Occasional paper 16,published by family studies centre, June 1993.)

Το πρόγραμμα έχει σχεδιαστεί και εφαρμόζεται στην Μ.Βρετανία, σε μια περιοχή του Leeds που χαρακτηρίζεται από πληθώρα κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων που την μαστίζουν. Η σύλληψη του προγράμματος έχει ως αφετηρία την προσπάθεια να αποτραπεί η διάλυση των οικογενειών που διαβιούν υπό δυσχερείς συνθήκες, μέσω της παροχής βοήθειας σε διάφορους τομείς της ζωής τους. Παρ'όλα αυτά, τα φαινόμενα που οι αρμόδιοι στοχεύουν να αποτρέψουν ή να θεραπεύσουν (παιδική κακοποίηση και παραμέληση), είναι στενά συνδεδεμένα με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς στην παιδική και εφηβική ηλικία. Το προσωπικό εργάζεται προς την εκπλήρωση ποικίλων σκοπών όπως είναι :

- Η βελτίωση της ψυχικής και σωματικής υγείας παιδιών και γονέων

- Η εκπαίδευση των γονέων στο ρόλο τους, η αύξηση του αυτοσεβασμού τους και η καλλιέργεια των ικανοτήτων και των ταλέντων τους
- Η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου των παιδιών και η καταπολέμηση των μαθησιακών δυσκολιών τους
- Η παροχή εναλλακτικών ασχολιών για τον ελεύθερο χρόνο των παιδιών κατά την διάρκεια των ωρών που οι γονείς απουσιάζουν από το σπίτι και βρίσκονται στην εργασία τους
- Η βοήθεια προς τις οικογένειες που αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα ούτως ώστε να κατορθώσουν να ορθοποδήσουν

Μια σειρά από τεχνικές και μεθόδους συμβάλλουν στην επιτυχία των στόχων του προγράμματος. Κατά τις ώρες λειτουργίας της βιβλιοθήκης οι γονείς έχουν την δυνατότητα μέσα από συνεδρίες να πληροφορηθούν για θέματα που σχετίζονται με την ιατρική περίθαλψη των παιδιών τους, για δραστηριότητες στις οποίες μπορούν να λάβουν μέρος κατά την διάρκεια των σχολικών διακοπών και του ελεύθερου χρόνου τους, και για την αντιμετώπιση συμπεριφορικών προβλημάτων της νηπιακής ηλικίας. Παρέχεται επίσης ψυχολογική υποστήριξη σε μητέρες που έχουν πέσει θύματα συζυγικής κακοποίησης, ενώ η γενικότερη επαφή γονέων κοινωνικά απομονωμένων τους βοηθά να μοιραστούν τα προβλήματά τους, να ανακτήσουν την αυτοπεποίθησή τους και να ξεπεράσουν τυχόν δυσκολίες.

Ιδιαίτερα χρήσιμη είναι επίσης και η ενημέρωση των γονέων επάνω σε οικονομικά θέματα, πράγμα το οποίο συμβάλλει αρκετές φορές στην επίλυση προβλημάτων αυτής της φύσης και στην αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος.

Δραστηριότητες κατά την διάρκεια του παιχνιδιού προωθούν την κοινωνικοποίηση του παιδιού, την ανάπτυξη των πνευματικών του ικανοτήτων και την εκμάθηση τρόπων από την μεριά των γονέων προκειμένου να απευθύνονται στα παιδιά τους με τρόπους που δεν ενέχουν μέσα τους το στοιχείο της επιθετικότητας.

Η συμμετοχή οικογενειών που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση οποιασδήποτε μορφής θα μπορούσε να προκαλέσει τον αρνητικό σχολιασμό και τον στιγματισμό από τα υπόλοιπα μέλη της περιοχής. Για να αποφευχθεί κάτι τέτοιο, το πρόγραμμα παρέμεινε ανοικτό για όλους τους κατοίκους – γονείς, ασχέτως κοινωνικο- οικονομικής κατάστασης, πράγμα το οποίο οδήγησε και στην ευρεία αποδοχή του από την κοινότητα και στην συμμετοχή μεγάλου αριθμού οικογενειών.

ε. Το πρόγραμμα *Bonnemaison*

(Adams Sutton, Ph.D., Director, South Australian Crime Prevention and Criminology Unit, *THE BONNEMAISON MODEL, THEORY AND APPLICATION.*)

Το καλοκαίρι του 1981 στην Γαλλία, λίγο μετά την εκλογή του Μιτεράν στην Πρωθυπουργία της χώρας, ξέσπασαν μεγάλες ταραχές σε υποβαθμισμένα προάστια στην Λιλ και την Μασσαλία. Οι ταραχές αυτές έτειναν να πάρουν την μορφή εξέγερσης, με πρωταγωνιστές άτομα νεαρής ηλικίας τα οποία από τον εμπρησμό και την κλοπή οχημάτων προχώρησαν στην εκδήλωση ακόμα περισσότερο επιθετικής συμπεριφοράς.

Η άμεση αντίδραση του κρατικού μηχανισμού ήταν να τεθεί σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα που αφορούσε στην ίδρυση καλοκαιρινών κατασκηνώσεων για νέους και στην οργάνωση δραστηριοτήτων με σκοπό να τους κρατήσουν απασχολημένους και εκτός δρόμου. Οργανώθηκαν έτσι προγράμματα αναψυχής (που περιελάμβαναν ακόμα και θεατρικές παραστάσεις ή δημιουργία βίντεο για νέους που άλλοτε περνούσαν τον ελεύθερο χρόνο τους στο μετρό της Λιλ) και εντατικά καλοκαιρινά μαθήματα για όσους παρουσίαζαν χαμηλές επιδόσεις στο σχολείο. Στόχος των αρμοδίων ήταν να βγάλουν τη νεολαία από την καλοκαιρινή απραξία και από την μουντή και απογοητευτική καθημερινότητα της γειτονιάς, όπου επικρατούσε η φτώχεια και η έλλειψη ευκαιριών.

Για την οργάνωση του σχεδίου εγκρίθηκαν ποσά επιχορήγησης, ωστόσο το κόστος της υλοποίησης της ιδέας παρέμεινε συγκριτικά χαμηλό. Οι κρατικοί φορείς επέδειξαν προνοητικότητα και ευρηματικότητα με το να αξιοποιήσουν τις ήδη υπάρχουσες εγκαταστάσεις που διέθεταν οι πόλεις για

την πραγματοποίηση του σχεδίου, ενώ φρόντισαν επίσης να εντατικοποιήσουν και να βελτιώσουν προγράμματα που προϋπήρχαν των ταραχών αλλά είχαν πέσει σε αδράνεια ή υπολειτουρούσαν.

Η πολιτική που ακολουθήθηκε από τους Γάλλους αποτελεί τρανή απόδειξη του γεγονότος ότι για την καταπολέμηση της νεανικής παραβατικότητας δεν χρειάζεται να αναζητήσουμε πρωτότυπες, καινοτόμες λύσεις αλλά αρκεί και μόνο η αξιοποίηση των 'όπλων' και των μέσων που ήδη διαθέτουμε και δεν χρησιμοποιούμε σωστά. Αποδείχθηκε επίσης πως τα αίτια της εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς από τους νέους δεν οφείλονται σε κάποιους μυστήριους λόγους τους οποίους οφείλουμε να εξιχνιάσουμε μετά από εντατικές επιστημονικές μελέτες και επίπονη εργασία, αλλά είναι τόσο οφθαλμοφανείς ακόμα και στο πιο ανεκπαιδευτο μάτι. Η ανία, η απραξία, η έλλειψη κινήτρων και δραστηριότητας, το διάχυτο συναίσθημα της αχρηστίας που γεννάται από τα προηγούμενα, όλα αυτά είναι αρκετά να οδηγήσουν τα νεαρά άτομα στο αντίθετο από το επιθυμητό : αφού θέλουν να δημιουργήσουν αλλά δεν μπορούν, θα ξεκινήσουν να καταστρέφουν τα σύμβολα της κοινωνίας που δεν τους επιτρέπει να νιώσουν χρήσιμοι.

Η πολιτική καταπολέμησης και πρόληψης εκείνης της περιόδου βρήκε θερμούς υποστηρικτές σχεδόν σε κάθε δήμο και κοινότητα της χώρας, οι οποίοι κάθε χρόνο προστίθεντο στις κινητοποιήσεις. Έως εκείνη την στιγμή οι μεγάλες και μικρές επαρχιακές πόλεις δεν υποχρεούτο να έχουν συμβούλια πρόληψης της εγκληματικότητας. Η απήχηση όμως του σχεδίου επέφερε την ίδρυση 18 τέτοιων πιλοτικών συμβουλίων μέχρι το 1983, ενώ 5 χρόνια αργότερα η χώρα αριθμούσε πάνω από 500 εκ των οποίων πολλά είχαν την έδρα τους σε 180 πόλεις με 30.000 κατοίκους και άνω.

Βλέποντας την άμεση επίδραση του προγράμματος στους επίσημους φορείς όλης της χώρας, η κυβέρνηση προχώρησε στην σύσταση τριών εθνικών εξεταστικών συμβουλίων: το πρώτο ήταν επιφορτισμένο με την εύρεση τρόπων για μεγαλύτερη συμμετοχή των νέων στις διάφορες κοινωνικές δραστηριότητες και για μείωση της ανεργίας που τους έπληττε. Τα άλλα δύο, υπό την διοίκηση των Δημάρχων των μεγαλύτερων πόλεων, είχαν ως σκοπό την εκτίμηση των προβλημάτων που μάζιζαν τις

υποβαθμισμένες περιοχές και την εξεύρεση τρόπων καταπολέμησης του εγκλήματος.

Ειδικά όσον αφορά το τρίτο εθνικό συμβούλιο για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, Πρόεδρος ορίστηκε ο M. Gilbert Bonnemaïson, Δήμαρχος του Epinay-Sur-Seine, μιας πόλης κοντά στο Παρίσι. Το Δεκέμβριο του 1982, η επιτροπή του Bonnemaïson διατεινόταν πως η σκλήρυνση της ποινικής αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας και οι αλλαγές στην επιβολή του νόμου δεν ήταν δυνατό να μειώσουν την όλο και περισσότερο ανερχόμενη παραβατική συμπεριφορά των νέων. Υποστήριξαν πως το θέμα ήταν δυνατό να λυθεί μόνο με τον σχεδιασμό μιας εθνικής πολιτικής, η οποία όμως θα στόχευε στην λύση τοπικών προβλημάτων καθώς αυτά ήταν υπεύθυνα για την κατάσταση που επικρατούσε: κακή κατάσταση των οικημάτων, αποξένωση και απομόνωση των νεαρών ατόμων, χρήση ναρκωτικών και ανεργία που μάστιζε συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού. Η ομάδα πρότεινε έτσι την ίδρυση Συμβουλίων Πρόληψης της Εγκληματικότητας σε εθνικό επίπεδο, σε επίπεδο επαρχιών και τέλος σε επίπεδο Δήμων.

Κατά την άποψη των περισσότερων ειδικών της χώρας, το μεγαλύτερο ποσοστό επιτυχίας έχουν σημειώσει το Εθνικό Συμβούλιο Πρόληψης καθώς και τα μικρά Δημοτικά Συμβούλια. Το πρώτο αποτελείται από 50 μέλη εκ των οποίων πολλά από αυτά είναι αντιπρόσωποι σημαντικών υπουργείων (όπως του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Εσωτερικών, Νεότητας και Αθλητισμού), προεδρεύοντας του Πρωθυπουργού της χώρας. Τα Δημοτικά συμβούλια, με πρόεδρο τον Δήμαρχο κάθε πόλης, συντίθενται από αντιπροσώπους των εθνικών και τοπικών αρχών, της αστυνομίας και κοινωνικούς λειτουργούς που εργάζονται με τους νέους. Η συμμετοχή μη κυβερνητικών εθελοντικών ομάδων ενθαρρύνεται.

Κάθε χρόνο το Εθνικό Συμβούλιο Πρόληψης προτείνει τρόπους αντιμετώπισης στα Δημοτικά Συμβούλια και, κατόπιν ενός είδους 'διαπραγματεύσεων', υιοθετούνται προγράμματα και ορίζεται το ύψος της κρατικής επιδότησης(η οποία είναι μάλλον περιορισμένη). Για την εύρυθμη λειτουργία των Δημοτικών Συμβουλίων και για την αποδοτικότερη εργασία αυτών, ορίζονται υπο-επιτροπές που αναλαμβάνουν επί μέρους θέματα

όπως αυτό της ανεργίας, των ναρκωτικών, της ψυχαγωγίας των νέων σε τοπικό επίπεδο, της σχολικής επιμόρφωσης κλπ.

Πάντως, όσον αφορά την κρατική χρηματοδότηση, η αρχική νοοτροπία διατηρήθηκε: οι αρμόδιοι φορείς δεν εστιάζουν στην εξασφάλιση μεγάλων πόρων ούτως ώστε να βάλουν σε λειτουργία καινούρια προγράμματα και να χτίσουν νέες εγκαταστάσεις, αλλά συνεχίζουν να αξιοποιούν αυτές που ήδη υπάρχουν. Επιπλέον επιδιώκουν τον συντονισμό και την συνεργασία μεταξύ των επιμέρους φορέων και ομάδων (κρατικών, μη κυβερνητικών και εθελοντικών), όπως και την στενότερη επαφή με τις περιθωριοποιημένες ομάδες των νέων. Αυτή είναι και η κυριότερη συμβολή του σχεδίου Bonnemaision, που συνιστά κατευθυντήρια γραμμή όχι μόνο για την χώρα της Γαλλίας αλλά και για όλες τις υπόλοιπες : η επιτροπή κατέστησε σαφές πως δεν αρκεί ο τέλειος σχεδιασμός και η άψογη λειτουργία των εκάστοτε οργανισμών που εργάζονται με τη νεότητα. Αν όλοι αυτοί δεν έρχονται σε επαφή μεταξύ τους και αν δεν συνεργαστούν για μια κοινή αντιμετώπιση των προβλημάτων και μια ανταλλαγή πληροφοριών, πάντα θα τους διαφεύγει μια ομάδα νέων που έχει ανάγκη την βοήθειά τους, είτε γιατί αγνοούν την ύπαρξή της ή τον τόπο που μπορούν να την εντοπίσουν, είτε γιατί οι ίδιοι αυτοί νέοι δεν θα έχουν πρόσβαση στις κοινωνικές υπηρεσίες.

Αυτή η πολιτική πρόληψης, κατά την γνώμη μας, θα μπορούσε να αποτελέσει πρότυπο για πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της δικής μας: Ο συνδυασμός εθνικής, επαρχιακής και τοπικής συντονισμένης αντιμετώπισης, χρήσης ήδη υπάρχοντων εγκαταστάσεων, αξιοποίησης των παρόντων προγραμμάτων και όχι αναζήτηση νέων αμφιβόλου αποτελεσματικότητας, επαφή και συνεργασία όλων των αρμοδίων φορέων υπό την σκέπη ενός κεντρικού οργάνου (βλ.Εθνικό Συμβούλιο Πρόληψης), και η συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι οι νέοι αναζητούν απλά μια ευκαιρία να αποδείξουν τις ικανότητές τους και να νιώσουν χρήσιμοι.

4.2.1 Ανήλικα άτομα και αστυνομία

Η Αστυνομία είναι ο πρώτος μεγάλος φορέας κοινωνικού ελέγχου, είναι ο φορέας με τον οποίο ο ανήλικος έρχεται σε επαφή μετά από τους ανεπίσημους φορείς ελέγχου, όπως η οικογένεια και το σχολείο ή και

ταυτόχρονα μ' αυτούς. Συνήθως είναι αυτοί που τηρούν και εφαρμόζουν πρώτοι το δίκαιο, το πρώτο δηλαδή σκαλί του συστήματος δικαιοσύνης των ανηλίκων.

Είναι γνωστό πως οι ανήλικοι έρχονται πολύ συχνά σε επαφή με την αστυνομία είτε σαν άτομα που είναι συμμορφωμένα απέναντι στο νόμο, είτε σαν ύποπτοι για κάποιο αδίκημα. Αυτό συμβαίνει κυρίως γιατί η αστυνομία μέσα στις αρμοδιότητες της έχει εκτός των άλλων και τις παρακάτω υποχρεώσεις:

- 1 Την τήρηση των νόμων
- 2 Την διατήρηση της τάξης σε δημόσιους χώρους και συγκεντρώσεις
- 3 Τον έλεγχο λειτουργίας των δημόσιων κέντρων και θεαμάτων
- 4 Την ρύθμιση της κυκλοφορίας πεζών και οχημάτων στους δρόμους και στους υπόλοιπους δημόσιους χώρους
- 5 Την εφαρμογή του κώδικα οδικής κυκλοφορίας
- 6 Τις προανακρίσεις για τα τροχαία ατυχήματα
- 7 Πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος
- 8 Έλεγχος και δίωξη της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών ουσιών
- 9 Εφαρμογή των διατάξεων για λέσχες, παίγνια και ήθη
- 10 Έλεγχος των χώρων που συχνάζουν ύποπτοι για κοινά εγκλήματα
- 11 Αναζήτηση διωκόμενων ή επανεμφανιζόμενων προσώπων και κλεμμένων αντικειμένων
- 12 Αντιμετώπιση πράξεων βίας και τρομοκρατίας (Σπινέλη- Τρωϊανού, 1992)

Οι αστυνομικοί σε περιπτώσεις που κάποιος ανήλικος προβεί σε μια πταισματική πράξη καλείται να αποφασίσει εάν η ασήμαντη αυτή πράξη θα πρέπει να ακολουθήσει και τα επόμενα στάδια της δικαιοσύνης με τις εκάστοτε συνέπειες ή αν θα επιτρέψει στον ανήλικο να επιστρέψει σπίτι του χωρίς καμιά άλλη συνέπεια και συνέχεια. (Σπινέλη- Τρωϊανού, 1992)

Στο πλαίσιο των νέων πολιτικών στις οποίες προσανατολίζεται το υπουργείο Δημόσιας Τάξης, εντάσσεται η εκπαίδευση αστυνομικών για το πώς πρέπει να χειρίζονται τέτοιες υποθέσεις ανηλίκων, η ενημέρωσή τους για το πού μπορούν να απευθυνθούν για να ζητήσουν συνδρομή για κάθε ξεχωριστή περίπτωση, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες που αυτή έχει, η αποτελεσματικότερη συνεργασία με τους υφιστάμενους φορείς παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών, αλλά και ενδεχομένως η συνεργασία με πανεπιστημιακές σχολές, μέσω της οποίας τελειόφοιτοι θα μπορούν σε εθελοντική βάση να ενεργοποιηθούν σε ανάλογα προγράμματα. (Σπινέλη-Τρωϊανού, 1992)

Η αστυνομία λοιπόν αντιδρά πρώτα κατασταλτικά, στις περιπτώσεις εκείνες που αντιλαμβάνεται την παραβίαση του νόμου και έτσι εντοπίζει και συλλαμβάνει τον δράστη, και έπειτα προληπτικά, αποτρέποντας τις παραβιάσεις του νόμου. (Λαμπροπούλου, 1994)

4.2.2 Επιμελητές ανηλίκων και δικαστήρια ανηλίκων

Οι ειδικές ανάγκες που δημιουργούνται για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων, απαιτούν και τις εξειδικευμένες παρεμβάσεις από ειδικευμένο προσωπικό σε όλα τα στάδια της εφαρμογής των ποινικών κυρώσεων σε βάρος των ανηλίκων. Γι αυτό το λόγο δημιουργήθηκαν λοιπόν τα δικαστήρια ανηλίκων και σχεδόν ταυτόχρονα, σε διεθνή κλίμακα, και ο θεσμός του Επιμελητή Ανηλίκων.

Τα καθήκοντα τώρα του Επιμελητή Ανηλίκων είναι τα εξής:

1. Διενέργεια κοινωνικής έρευνας
2. Άσκηση του κυριότερου αναμορφωτικού μέτρου της επιμέλειας
3. Επιτήρηση στα πλαίσια προστατευτικής επίβλεψης

Γενικότερα ο Επιμελητής αντιμετωπίζει την νεανική παραβατικότητα, τόσο στην πρόληψη όσο και στη καταστολή. (Παπακωνσταντής, 2006)

Σχετικά με την άσκηση των αρμοδιοτήτων του ο Επιμελητής ασχολείται με την ανθρώπινη συμπεριφορά και τις ανθρώπινες σχέσεις λαμβάνοντας υπόψη του τις βασικές αρχές της ψυχολογίας. Συνεργάζεται με όλες τις άλλες συναρμόδιες αρχές, όπως η Αστυνομία που αναφέραμε πιο πάνω, με

στόχο την αντιμετώπιση και τη θεραπεία της παραβατικότητας των ανηλίκων.

Βασικός συντελεστής όμως και φορέας της σωφρονιστικής μεταχείρισης νεαρών παραβατών είναι τα γνωστά σε όλους δικαστήρια ανηλίκων. Τα δικαστήρια ανηλίκων είναι άμεσα συνδεδεμένα με την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, καθώς η υπηρεσία αυτή είναι άμεσος συνεργάτης τους. Το μεγαλύτερο βάρος συμμετοχής σε αυτό το μηχανισμό φέρουν όπως αναφέραμε και πιο πάνω οι Επιμελητές Ανηλίκων.

Άλλοι βοηθητικοί παράγοντες στο έργο των δικαστηρίων ανηλίκων είναι οι εξής:

1. Εταιρίες προστασίας ανηλίκων
2. Τα αναμορφωτικά και
3. Τα σωφρονιστικά καταστήματα

Γενικότερα η αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας από τους τρεις φορείς που αναφέραμε πιο πάνω πραγματοποιείτε είτε σε ιδρύματα όπου είναι υποχρεωτική η διαμονή του ανήλικου παραβάτη, είτε σε εξωιδρυματικά με παρακολούθηση και επιμέλεια με απώτερο σκοπό την προστασία του ανήλικου από περαιτέρω παραβατικότητα.

Χαρακτηριστικά των δικαστηρίων αυτών είναι η απλή διαδικασία, απαλλαγμένη δηλαδή από δικονομικούς τύπους, η διευκόλυνση του δικαστή στο έργο του και η κατάλληλη ατμόσφαιρα(ανεπίσημη, ήρεμη, φιλική).

4.3. ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ (ΠΟΙΝΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΒΑΛΛΟΝΤΑΙ)

Το δικαστήριο ανηλίκων , κατέχει σημαντική θέση στο σύστημα της ελληνικής δικαιοσύνης. Ο δικαστής, ο εισαγγελέας και ο επιμελητής ανηλίκων χειρίζονται κάθε περιστατικό που φθάνει στο δικαστήριο, μέσα στα όρια που έχει θέσει ο νομοθέτης. Με τη διακριτική ευχέρεια όμως που παρέχει ο νόμος στον δικαστή ανηλίκων μεταθέτει το κέντρο βάρους κάθε σχετικής έρευνας από το επίπεδο των νομοθετικών ρυθμίσεων και διατάξεων στο επίπεδο της εφαρμογής τους.

4.3.1 Επίπληξη

Πρώτο από τα προβλεπόμενα αναμορφωτικά μέτρα που επιβάλλονται στους ανήλικους είναι η συμβολική κύρωση της επίπληξης. Η επίπληξη είναι μια ποινή που επιβάλλεται αρκετά συχνά στους ανήλικους κι αυτό συμβαίνει γιατί ίσως ο δικαστής ανηλίκων να θεωρεί πως η επιβολή του μέτρου αυτού θα οδηγήσει σε διάλογο με το ανήλικο πρόσωπο και κυρίως στο να μπορέσει να αντιληφθεί ο ανήλικος το νόημα της επιβολής του μέτρου αυτού, κάποια από τα χαρακτηριστικά που λείπουν στα παιδιά.

Το αναμορφωτικό μέτρο της επίπληξης επιλέγεται πιο συχνά από τους δικαστές ανηλίκων για παραβάσεις του κώδικα οδικής κυκλοφορίας σε ανήλικους ηλικίας 13- 17 κυρίως.

Η επίπληξη δε έχει γίνει αντικείμενο ιδιαίτερης ανάλυσης. Ωστόσο το μέτρο αυτό προβλέπεται ρητά σε πάρα πολλές νομοθεσίες και εφαρμόζεται στα περισσότερα δικαστήρια, όχι πάντα με το ίδιο πνεύμα ή από τα ίδια άτομα. Αυτό συνάγεται από το ότι οι Γερμανοί χρησιμοποιούν τον όρο «προειδοποίηση», οι Άγγλοι το θεσμό της προειδοποίησης αστυνομίας, οι Γάλλοι τον όρο «προτροπή», ενώ οι Αμερικανοί δικαστές ανηλίκων στην πράξη, οποιοδήποτε κι αν είναι το επιβαλλόμενο μέτρο, καταλήγουν σε παραινήσεις. (Σπινέλη- Τρωϊανού, 1992)

Στην Ελλάδα η επιβολή του αναμορφωτικού μέτρου της επίπληξης γίνεται προφορικά από τον δικαστή ανηλίκων. Αν και ενέχει κάποιο είδος μορφής, υπερτερεί το παραινετικό στοιχείο και τονίζονται οι δυσάρεστες συνέπειες της αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Η επίπληξη είναι ένα άμεσο και ανέξοδο μορφωτικό μέτρο αν και με κάποιο μειονέκτημα που πηγάζει

από την κάπως ακαθόριστη και ήπια φύση του μέτρου. Πολλοί ανήλικοι φεύγουν από την αίθουσα του δικαστηρίου ευχαριστημένοι γιατί δεν συνέβη τίποτα ή ακόμη και με την εντύπωση ότι αθωώθηκαν. (Σπινέλη- Τρωϊανού, 1992)

4.3.2 Υπεύθυνη επιμέλεια γονέων

Το δεύτερο αναμορφωτικό μέτρο που προβλέπει ο Ελληνικός Ποινικός Κώδικας είναι η ανάθεση της επιμέλειας του ανήλικου ατόμου που τέλεσε αξιόποινη πράξη στους γονείς, τους επιτρόπους ή κηδεμόνες. Το μέτρο αυτό, που συνιστάται στην ανάθεση συνήθως στον ένα από τους δυο γονείς, και σπάνια σε συγγενικό πρόσωπο, μιας περισσότερο προσεκτικής και υπεύθυνης φροντίδας, επιβάλλεται τα τελευταία χρόνια πιο συχνά. (Σπινέλη- Τρωϊανού, 1992) Συνήθως επιβάλλεται σε ανήλικα άτομα τα οποία παραβιάζουν τον ΚΟΚ και σε ανήλικα άτομα που παραβαίνουν τις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα οι οποίοι προστατεύουν τα έννομα αγαθά της ιδιοκτησίας. Κι αυτό το μέτρο επιβάλλεται συχνά από τον δικαστή ανηλίκων.

Πάντως είναι εύλογο να γεννηθεί το ερώτημα, πως είναι εφικτό να ανατίθεται η επιμέλεια από το δικαστήριο στους γονείς, την στιγμή που πριν το αδίκημα την είχανε πάλι οι ίδιοι και αποδεδειγμένα δεν την άσκησαν αποτελεσματικά (αφού το ανήλικο άτομο κάτω από τη δική τους ευθύνη τέλεσε την αξιόποινη πράξη).

Σε θεωρητικό επίπεδο, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει, ότι ο δικαστής ανηλίκων σε συνεννόηση και συνεργασία με τον επιμελητή ανηλίκων είναι σε θέση να διαγνώσουν ποιοι γονείς είναι δυνάμει ικανοί να αναλάβουν υπεύθυνα, το έργο της επιμέλειας του ανήλικου μετά την υπόδειξη των καθηκόντων και των υποχρεώσεων τους. Ίσως το μέτρο αυτό να μπορούσε να γίνει πιο αποτελεσματικό εάν παράλληλα με την επιβολή του μέτρου, ενθαρρυνόταν οι γονείς να ζητούν συμβουλές ή υποστηρικτική θεραπεία από ιατροπαιδαγωγικούς σταθμούς, κέντρα κοινωνικής πολιτικής, σχολές γονέων ή άλλους σχετικούς φορείς. (Σπινέλη- Τρωϊανού, 1992)

4.3.3 Επιμέλεια υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων

Η επιμέλεια του ανηλίκου σε κάποιους ειδικούς επιμελητές, αποτελεί το σημαντικότερο και το πιο συχνό, ως προς την επιβολή του, αναμορφωτικό μέτρο. Η «δοκιμασία», όπως σωστά έχει ονομαστεί, αποτελεί το ζητούμενο μηχανισμό για την υλοποίηση της ειδικής μεταχείρισης του ανήλικου τέκνου στα πλαίσια του νέου δικαστηρίου. Το μέτρο αυτό πρωτοεφαρμόστηκε σε ενήλικους, συνήθως μέθυσους, των οποίων η φυλάκιση, ήταν δίκαιο να αντικατασταθεί από εγγύηση και επίβλεψη από ένα εθελοντή. Ωστόσο η επιτυχία της επιβολής του μέτρου αυτού, η ευελιξία του, η ανέξοδη διαδικασία και η σχέση του επιβλεπόμενου με τον επιβλέποντα, θεωρήθηκαν στοιχεία ιδανικά για τη μεταχείριση των ανηλίκων.

Στις μέρες μας η «δοκιμασία» παρουσιάζεται με παραλλαγές και διαφορετικά ονόματα στο δίκαιο ανηλίκων όλων των χωρών. Για παράδειγμα στην Αγγλία αναφέρεται ως «απόφαση επίβλεψης», ως «επιβλεπόμενη ελευθερία» στη Γαλλία, ως «σχέδιο δοκιμασίας» στη Γερμανία κ.ο.κ

Στην Ελλάδα το αναμορφωτικό μέτρο της επιμέλειας σε κάποιο επιμελητή, συνίσταται στην επίβλεψη του ανήλικου για κάποιο χρονικό διάστημα, όσο οριστεί από το δικαστήριο, από έναν επιμελητή ανηλίκων, ο οποίος επιβλέπει τον ανήλικο με βάση τις αρχές και τη μέθοδο της κοινωνικής εργασίας σύμφωνα με την εκάστοτε κάθε φορά περίπτωση. Βέβαια το αναμορφωτικό αυτό μέτρο, όλα τα υπόλοιπα μπορεί να αρθεί ή να μεταβληθεί.

Στην Ελλάδα οι επιμελητές ανηλίκων κατά κύριο λόγο:

1. Διεξάγουν κοινωνική έρευνα τόσο στο οικογενειακό, όσο και στο ευρύτερο περιβάλλον του ανηλίκου
2. Συζητούν με τον ανήλικο που φέρεται ως ο δράστης ή που βρίσκεται σε «ηθικό κίνδυνο» και προσπαθούν να διαγνώσουν τις ανάγκες και τα αίτια της αντικοινωνικής του συμπεριφοράς.
3. Συντάσσουν έκθεση και συμπληρώνουν το ατομικό δελτίο του ανηλίκου σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν συγκεντρώσει.

4. Προτείνουν εγγράφως στον δικαστή, στην έκθεση, την ενδεικνυόμενη μεταχείριση για τον εκάστοτε ανήλικο
5. Παρέχουν συνδρομή στον δικαστή ανηλίκων κατά τη διάρκεια της διαδικασίας
6. Συλλέγουν στατιστικά στοιχεία σχετικά με τις υποθέσεις που δικάζονται και τις επιμέλειες που επιβάλλονται και τέλος
7. Επιβλέπουν, καθοδηγούν και διαπαιδαγωγούν τον ανήλικο στον οποίο έχει επιβληθεί το μέτρο της επιμέλειας.

Η εκτέλεση όλων αυτών των καθηκόντων μαζί, καθώς και η απαραίτητη στελέχωση των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων πριν μερικά χρόνια θεωρούνταν πολύ δύσκολη, γι αυτό και περιορισμένη επιβολή αυτού του μέτρου, κάτι που στις μέρες μας δεν λαμβάνεται υπόψη, γι αυτό έχουμε και πολύ συχνή επιβολή του. Συνήθως επιβάλλεται σε ανηλικούς 13- 17 ετών και σε παραπτώματα όπως οι κλοπές.

4.3.4 Τοποθέτηση ανηλίκου σε κατάσταση ή ίδρυμα αγωγής

Η στέρηση της ελευθερίας του ανηλίκου αποτελεί και πρέπει να αποτελεί, σύμφωνα με τις σύγχρονες αντιλήψεις, τόσο για τους ανήλικους όσο και για τους ενήλικους παραβάτες του νόμου, την τελευταία εναλλακτική λύση του δικαστή. Έτσι η τοποθέτηση του ανηλίκου σε ένα τέτοιο ίδρυμα και η στέρηση της ελευθερίας αποτελεί ένα αναμορφωτικό μέτρο που δεν επιβάλλεται συχνά, ίσως σε περιπτώσεις που τα παραπτώματα είναι ιδιαίτερα σοβαρά, όπως ανθρωποκτονίες και ασέλγειες.

Ωστόσο παλαιότερα αυτό το μέτρο το χρησιμοποιούσαν ακόμη και για απλές κλοπές ή φθορές. Ευτυχώς στις μέρες μας τα πράγματα είναι καλύτερα και όπως αναφέραμε πιο πάνω το μέτρο αυτό της στέρησης της ελευθερίας, με την τοποθέτηση σε ιδρύματα αγωγής και με κύριο στόχο συνήθως την διαπαιδαγώγηση των παιδιών αυτών, δεν επιβάλλεται συχνά και έτσι δεν στερείται η ελευθερία των παιδιών αυτών και τους δίνεται η ευκαιρία μέσα από την επιβολή πιο ελαφρών και πιο ουσιαστικών μέτρων να τους βοηθήσουν να μην κάνουν ξανά το ίδιο λάθος.

Η αποτελεσματικότητα της επιβολής του μέτρου αυτού είναι εμφανής σε μερικές περιπτώσεις ανηλίκων ανά την Ελλάδα όπου τα παιδιά αυτά

βοηθήθηκαν στα πλαίσια του αναμορφωτικού ιδρυματικού συστήματος. Αντίθετα άλλα άτομα, αυτοβιογραφούμενα αναφέρουν πως η στέρηση της ελευθερίας τους και οι εμπειρίες που αποκόμισαν από τα ιδρύματα αυτά, έπαιξαν σημαντικό ρόλο και στη μετέπειτα αποκλίνουσα συμπεριφορά τους.

Από άποψη δογματική βέβαια η στέρηση της ελευθερίας ανηλίκων έως 17 ετών ως αναμορφωτικό, διαπαιδαγωγικό και προστατευτικό μέτρο με τοποθέτηση σε ίδρυμα αγωγής, διαφέρει από τη στέρηση ελευθερίας ανηλίκων της ίδιας ηλικίας ως ιδιαίζουσα ποινή που εκτελείται με περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα.

Ωστόσο επειδή και τα δύο στερούν την ελευθερία, έστω και αν στην πρώτη είναι ηπιότερη η στέρηση και στη δεύτερη αυστηρότερη, αντιμετωπίζονται από κοινού οι δυνατότητες εξάλειψης ή ελαχιστοποίησης των μειονεκτημάτων των μεθόδων μεταχείρισης οι οποίες στερούν στα ανήλικα άτομα την ελευθερία τους. (Σπινέλη-Τρωϊανού, 1992)

4.3.5 Επιβολή ποινής σε άτομα με μετεφηβικής ηλικίας

Από έρευνες που έχουν γίνει κατά καιρούς, προκύπτει ότι η μεταχείριση ανηλίκων ατόμων 7-21 καλύπτει ένα ευρύ φάσμα αναμορφωτικών, θεραπευτικών, περιορισμού σε σωφρονιστικά καταστήματα αλλά και ποινών. Οι ποινές μάλιστα, κατά παράδοξο τρόπο επιβάλλονται πολύ συχνότερα από οποιαδήποτε άλλη μεταχείριση.

Από τις έρευνες αυτές προκύπτει επίσης ότι σε άτομα ανήλικα έχουν επιβληθεί ποινές ενηλίκων. Από την συνδυασμένη διερεύνηση στατιστικών δεδομένων και διατάξεων του νόμου προκύπτουν τρία ενδιαφέροντα στοιχεία:

Α) Όταν αναφερόμαστε στην επιβολή ποινών σε άτομα μετεφηβικής ηλικίας μιλάμε για ποινές που επιβάλλει το δικαστήριο σε άτομα τα οποία κατά το χρόνο τέλεσης της αξιόποινης πράξης είναι ανήλικα αλλά τώρα που δικάζονται έχουν συμπληρώσει το 17ο έτος της ηλικίας τους. Το δικαστήριο λαμβάνοντας υπόψη το α. 83 του Ποινικού Κώδικα μπορεί να επιβάλλει ποινή ελαττωμένη στα άτομα αυτά λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία που τελέσθηκε το γεγονός και όχι την ηλικία που δικάζεται.

Β) Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος ακολουθεί τις διακρίσεις του Ποινικού Κώδικα και έτσι όσα στατιστικά δελτία αναφέρουν ως ηλικία το 17ο έτος, ταξινομούνται αυτόματα από τον υπολογιστή στην κατηγορία 13-17 ετών χωρίς να καταβάλλεται προσπάθεια να διαπιστωθεί εάν το 17ο έτος είναι συμπληρωμένο.

Γ) Είναι ενδεχόμενο στις παραβάσεις της περί αυτοκινήτων νομοθεσίας, οι οποίες αποτελούν τις κατεξοχήν αξιόποινες πράξεις των εφήβων να μην καταβάλλεται σε κάθε περίπτωση ιδιαίτερη προσπάθεια απ όλα τα δικαστήρια της χώρας να εξακριβωθεί η ηλικία των ανηλίκων. Έτσι πολύ πιθανό είναι ότι ορισμένα άτομα ηλικίας 16 ή 17 ετών να προσθέτουν ορισμένους μήνες στην ηλικία τους, ώστε να έχουν μεταχείριση ατόμων μετεφηβικής ηλικίας και να αποφύγουν την ουσιαστική παρέμβαση του δικαστηρίου ανηλίκων και το θέμα να λήξει με χρηματική ποινή ή ποινή φυλάκισης μετατρεπόμενη σε χρηματική.

Ο συνδυασμός λοιπόν όλων αυτών που αναφέραμε πιο πάνω, μας δείχνει ότι ουσιαστικά δεν πρόκειται για περιπτώσεις ανηλίκων αλλά για άτομα μετεφηβικής ηλικίας κατά την εκδίκαση της υπόθεσης τους, στα οποία κατά κανόνα το δικαστήριο επιβάλλει κάποια ποινή και κατεξείρεση κάποιο μέτρο, όπως επίπληξη, επιμέλεια γονέων ή επιμέλεια της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων. Η επιβολή ποινής ενηλίκων και όχι ποινικού σωφρονισμού ή απλώς αναμορφωτικών μέτρων σε άτομα μετεφηβικής ηλικίας είναι φυσικά παράνομη. Αυτό αποτελεί θέμα μιας ορθότερης εφαρμογής των νόμων και κατά συνέπεια είναι αναγκαία η εξακρίβωση της ηλικίας του φερόμενου ως δράστη σε κάθε περίπτωση. (Σπινέλη- Τρωϊανού, 1992)

4.3.6 Απέγκληματοποίηση

Η απεγκληματοποίηση, δηλαδή η νομοθετική ενέργεια με την οποία καταργείται το αξιόποينو μιας μορφής συμπεριφοράς, θα ήταν δυνατό να εφαρμοστεί και στο ελληνικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων. Δηλαδή για παράδειγμα θα ήταν καλό οι παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας να διευθετούνται με κάποιο διοικητικό πρόστιμο ή άλλες διοικητικές κυρώσεις από αρμόδια όργανα και να παραπέμπονται στο δικαστήριο

ανηλίκων μόνο κατεξάιρεση, όταν συνοδεύονται και από άλλη σοβαρή αξιόποινη πράξη (π.χ. οδήγηση χωρίς άδεια, η κλοπή μεταφορικού μέσου, η χρήση και κατοχή ναρκωτικών ουσιών). Η αποσυμφόρηση των δικαστηρίων που είναι δυνατό να επιτευχθεί με αυτή την τροποποίηση είναι έκδηλη. (Σπινέλη-Τρωϊανού, 1992)

4.3.7 Αποϊδρυματοποίηση

Η αποϊδρυματοποίηση, δηλαδή η αποφυγή των παραδοσιακών τρόπων μεταχείρισης ανηλίκων σε κλειστά ιδρύματα, με νέους, οι οποίοι δεν απαιτούν περιορισμό εφαρμόζεται ήδη με επιτυχία σε ευρεία κλίμακα και σε πολλά κράτη. Στη μείωση της χρησιμοποίησης των στερητικών μέτρων ή ποινών της ελευθερίας, εκτός από το θεσμό της διαμεσολάβησης και των «εκπαιδευτικών» ομάδων που μνημονεύτηκαν παραπάνω, συντελούν κυρίως οι θεσμοί της «εργασίας για την κοινότητα» ή κοινωφελούς εργασίας, και της «ενδιάμεσης θεραπείας».

Η εφαρμογή της αποϊδρυματοποίησης σε ανήλικα άτομα, αν και συνίσταται από τους «Κανόνες του Πεκίνου» και από το Συμβούλιο της Ευρώπης δεν απέφυγε κριτικές παρατήρησης. Ιδίως έχουν διατυπωθεί επιφυλάξεις επειδή:

A) Επιβάλλεται μια αναγκαστική εργασία σε ανήλικα άτομα

B) Δεν υποκαθιστά πάντοτε πράγματι τον εγκλεισμό σε ίδρυμα και έτσι εφαρμόζεται αυστηρότερη μεταχείριση, όταν θα αρκούσε και μια πιο ήπια

Γ) Δεν λαμβάνονται μάλλον υπόψη τα συμφέροντα του θύματος, επειδή συνήθως οι δράστες είναι αφερέγγυα άτομα,

Δ) Η σκοπιμότητα της είναι αμφίβολη σε περιόδους ανεργίας,

Ε) Είναι δυσχερής η εξερεύνηση του άριστου χρόνου υποχρέωσης παροχής κοινωφελούς εργασίας. (Σπινέλη- Τρωϊανού, 1992)

4.3.8 Θεραπευτικά μέτρα

Τα θεραπευτικά μέτρα που διατάσσει σπάνια το δικαστήριο ανηλίκων συνίσταται στη παραπομπή του ανήλικου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα ύστερα από γνωμοδότηση ειδικού γιατρού. Μέχρι

τις μέρες μας οι στατιστικές έχουν δείξει μερικές περιπτώσεις ανηλίκων που παρεπέμφθησαν σε κάποιο αμιγώς θεραπευτικό ίδρυμα.

Αναμφίβολα οι περιπτώσεις αυτές δεν αντικατοπτρίζουν τον πραγματικό αριθμό των ανηλίκων που έχουν ανάγκη στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία από μια εξειδικευμένη ιατρική μεταχείριση. Τα ανήλικα άτομα που παρουσιάζουν το διπλό πρόβλημα της ψυχικής ή σωματικής ή νοητικής ασθένειας ή κάποιας διαταραχής της προσωπικότητας αφενός και αφετέρου της παραβίασης μιας ποινικής διάταξης, είναι προφανώς πολύ περισσότερα απ' όσα εμφανίζονται σε στατιστικές. Αν λάβει κανείς υπόψη δυο στοιχεία θα κατανοήσει καλύτερα την κατάσταση. Πρώτον ότι μεταξύ των καταστάσεων του δράστη που αναφέρθησαν παραπάνω και της πράξης την οποία τέλεσε δεν απαιτείται η διαπίστωση ουσιώδους συνάφειας. Και δεύτερον, ότι σχετικό άρθρο του Ποινικού Κώδικα αναφέρει ρητά ότι η χρήση και έξη οινοπνευματωδών ποτών ή ναρκωτικών ουσιών και κατ' επέκταση και ο συνδυασμός ποτών και βαρβιτουρικών ή άλλων κατασταλτικών του κεντρικού νευρικού συστήματος, δηλαδή σε γεγονότα που παρουσιάζουν κάποια έξαρση σήμερα μεταξύ των νέων. (Σπινέλη-Τρωϊανού, 1992)

4.4. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο Κοινωνικός Λειτουργός στην Ελλάδα είναι το αναγνωρισμένο από την Πολιτεία όργανο για την άσκηση Κοινωνικής Εργασίας. Οι γνώσεις, οι σκοποί και οι αξίες της Κοινωνικής Εργασίας καθώς και οι ιδιαίτερες επιδιώξεις και γνώσεις, οι αρχές, τα αξιώματα και οι τεχνικές εφαρμογής της Μεθόδου αποτελούν το πλαίσιο εργασίας του κοινωνικού λειτουργού και την ασφαλιστική δικλείδα, από τυχόν υπερβάσεις του για το άτομο. Η επαγγελματική συμπεριφορά του κοινωνικού λειτουργού εκφράζεται, μέσα από παρεμβάσεις που αντιστοιχούν στο σχέδιο δράσης που έχει ετοιμάσει ο ίδιος. (Κατσορίδου-Παπαδοπούλου, 2002)

Οι παρεμβάσεις του κοινωνικού λειτουργού έχουν δύο επίπεδα εφαρμογής:

1. Στη μικροκλίμακα υποστηρίζει τους εξυπηρετούμενους δημιουργώντας ομάδες.

2. Στη μακροκλίμακα δουλεύει με κοινότητες, οργανώσεις, οργανισμούς και υπηρεσίες παροχής κοινωνικών υπηρεσιών όπου εργάζεται στο πεδίο του κοινωνικού σχεδιασμού.

Πιο συγκεκριμένα οι στόχοι του κοινωνικού λειτουργού είναι:

1. Η ομαλή κοινωνική λειτουργία των ατόμων των ομάδων και των κοινοτήτων.
2. Η κοινωνική ανάπτυξη και αλλαγή.
3. Η βελτίωση της αλληλεπίδρασης ατόμου και περιβάλλοντος.
4. Η μελέτη των ανθρωπίνων αναγκών ατόμων για την αυτοεπίλυση των προβλημάτων τους.
5. Η πρόληψη ψυχοκοινωνικών δυσλειτουργιών (Καλλινικάκη Θεανώ, 1998)

Σε όλους τους τομείς που αφορούν την παραβατικότητα ανηλίκων από την πρόληψη ως την επανακοινωνικοποίηση

Η προσφορά του ρόλου του κοινωνικού λειτουργού στην παραβατικότητα ανηλίκων, έγκειται στους εξής τομείς: Στον τομέα της πρόληψης, της καταστολής, της αποκατάστασης και της επανακοινωνικοποίησης.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί ως εργαζόμενος σ' αυτές τις υπηρεσίες που ασχολούνται με τον ανήλικο, να εφαρμόσει όλες τις μεθόδους της κοινωνικής εργασίας.

Οι κοινωνικές υπηρεσίες στον τομέα της παραβατικότητας ανηλίκων, εξυπηρετούν ανήλικες που έχουν υποπέσει σε παραπτωματική πράξη ή ζουν σε οικονομικά, κοινωνικά και συναισθηματικά επιβαρημένες συνθήκες οι οποίες είναι πιθανό να τους οδηγήσουν σε συγκρούσεις με το περιβάλλον τους και σε παραβατικότητα.

Η κοινωνική εργασία στον τομέα της παραβατικότητας ασκείται από Κοινωνικούς Λειτουργούς οι οποίοι απασχολούνται.:

1. Σε εταιρείες προστασίας αποφυλακισμένων
2. Σε σωφρονιστικά καταστήματα
3. Στις εισαγγελίες και στα δικαστήρια ανηλίκων
4. Στις υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων

5. Σε προγράμματα κοινωνικής επανένταξης. (Καλλινικάκη Θεανώ, 1998)

Ειδικότερα ο Κοινωνικός Λειτουργός, ως εργαζόμενος στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων αποτελεί το άτομο με το οποίο έρχεται σε πρώτη επαφή ο ανήλικος, πριν εκδικαστεί η υπόθεση του.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός κατά την διάρκεια της εφαρμογής των μεθόδων της Κοινωνικής Εργασίας, θα πρέπει εκτός από το αντικείμενο των σπουδών του, να λαμβάνει υπόψη του και τους άλλους παράγοντες της δίκης και πρώτα απ' όλα τις αρχές και τους κανόνες της υπηρεσίας στην οποία εργάζεται. Από την στιγμή που θα γίνει η παραπομπή της περίπτωσης στην υπηρεσία επιμελητών πραγματοποιείται κοινωνική έρευνα με στόχο να γίνει η συλλογή στοιχείων που αφορούν τον ανήλικο και την οικογένεια του και έτσι ο επιμελητής να μπορέσει να κατανοήσει το πρόβλημα.

Στην συνέχεια συζητά με τον ανήλικο και μέσα από την συνέντευξη προσπαθεί να κατανοήσει τις ανάγκες και τα αίτια της αντικοινωνικής του συμπεριφοράς. Μετά συντάσσει την έκθεση και συμπληρώνει το δελτίο με βάση τα στοιχεία που έχει συγκεντρώσει από την προηγούμενη ερευνά του. Η έκθεση αυτή κατατίθεται γραπτώς στον δικαστή δίνοντας τις προτάσεις του για την μεταχείριση του ανήλικου και παρέχει συνδρομή στον δικαστή κατά την διάρκεια της δίκης.

Παράλληλα, ο Κοινωνικός Λειτουργός συλλέγει στατιστικά στοιχεία από ανάλογες υποθέσεις και καθοδηγεί τον ανήλικο, στον οποίο έχει επιβληθεί το μέτρο της επιμέλειας (προστατευτική επίβλεψη). Μέσα από την κοινωνική έρευνα και τη βοήθεια ο Κοινωνικός Λειτουργός στοχεύει στην κινητοποίηση των δυνάμεων του ατόμου. Στο επιχείρημα του αυτό, έρχεται σε επαφή και με άλλους φορείς που πιστεύει ότι θα συμβάλλουν θετικά στην εξέλιξη του ανήλικου.

Συνεργάζεται με την οικογένεια του ανήλικου, με τον δάσκαλο, το συγγενικό του περιβάλλον, με αυτούς που συναναστρέφεται ο ανήλικος και οι οποίοι ασκούν κάποια επίδραση στις αποφάσεις του και στην συμπεριφορά του. Τονίζει τα θετικά στοιχεία του χαρακτήρα του ανήλικου με σκοπό να του δείξει ότι το υπολογίζει, ότι τον εκτιμά ως άτομο και

επιθυμεί πραγματικά να τον βοηθήσει να αντιμετωπίσει το πρόβλημα του και να διορθώσει την κατάσταση.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός που απασχολείται στον τομέα της παραβατικότητας είναι μέλος του επιστημονικού συμβουλίου της φυλακής ή του σωφρονιστικού καταστήματος όπου μεταφέρεται ο εκάστοτε ανήλικος. Συμμετέχει στα συμβούλια και στις επιτροπές που είναι αρμόδιες για την λήψη των αποφάσεων σχετικά με την διαβίωση μέσα στις φυλακές και την μεταχείριση των κρατουμένων από το προσωπικό.

Τέλος ο Κοινωνικός Λειτουργός συμμετέχει στην διεπιστημονική ομάδα του ιδρύματος στο οποίο εργάζεται και πραγματοποιεί εποπτείες με το προσωπικό που θα έχουν επιμορφωτικό και ενημερωτικό χαρακτήρα.

Στην κοινωνική εργασία με την κοινότητα ο Κοινωνικός Λειτουργός έρχεται σε επαφή με δημόσιες υπηρεσίες. Εκεί βρίσκει ευκαιρίες να ερμηνεύσει τους σκοπούς του Ιδρύματος, την δουλειά που γίνεται μέσα στο Ίδρυμα και το είδος βοήθειας που παρέχεται. Πρέπει να γνωρίζει την κοινότητα για να μπορεί να βοηθήσει στην εφεύρεση κατάλληλων πηγών που μπορούν να προσφέρουν βοήθεια στο Ίδρυμα και στα παιδιά. Επίσης συνεργάζεται με παράγοντες της κοινότητας για να βοηθήσει στην εξάλειψη των προκαταλήψεων από την κοινότητα προς τα παιδιά αυτά καθώς και στην επανένταξη τους. Για να ενισχυθεί η προσωπικότητα του ανηλίκου και να έχει μια σωστή επανένταξη, θα πρέπει να ενισχυθεί η αυτοπεποίθηση του ανηλίκου, να αναγνωρίσει τις αδυναμίες, τα προβλήματα του και κυρίως τις δυνατότητες του.

Μέσα απ' αυτό ο ανήλικος αποδέχεται το πρόβλημα και τις διαστάσεις του. Με την ενδυνάμωση του αυτή του δημιουργείται η επιθυμία να ενεργοποιήσει τις δυνάμεις του για να βελτιώσει τη λειτουργικότητα του. (Καλλινικάκη Θεανώ, 1998)

Είναι κατανοητό λοιπόν ότι ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού είναι πολύ σημαντικός τόσο στην πρόληψη όσο και στην καταστολή της παραβατικότητας των ανηλίκων. Η συνεργασία των κατάλληλων επιστημών και φορέων και η οργάνωση της υπηρεσίας μπορούν να οδηγήσουν στη μείωση του προβλήματος της παραβατικότητας των ανηλίκων και να συμβάλλουν στην ομαλή και σωστή λειτουργία του κοινωνικού συνόλου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με την ολοκλήρωση της βιβλιογραφικής μας μελέτης, διαπιστώνεται ότι το πρόβλημα της παραβατικότητας των ανηλίκων στις μέρες μας , έχει πάρει τεράστιες διαστάσεις .Ολοένα και αυξάνονται οι ανήλικοι, κυρίως έφηβοι , που θα εκδηλώσουν σε κάποια φάση της ζωής τους κάποια συμπεριφορά αντικοινωνική ή παραβατική.

Θα ήταν φυσικά προτιμότερο αντί να ψάχνουμε τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου να μεριμνούμε για μεθόδους που το προλαμβάνουν. Θα πρέπει λοιπόν να διερευνηθούν σε βάθος όλοι αυτοί οι παράγοντες που οδηγούν τους νέους στο να συμπεριφέρονται αντικοινωνικά μιας και το φαινόμενο της παραβατικότητας είναι πολυπαραγοντικό. Είναι γεγονός, πως ακόμα και τώρα οι αρμόδιοι φορείς περιορίζουν τα μέτρα αντιμετώπισης στον τομέα της καταστολής και λαμβάνουν λιγότερα προληπτικά μέτρα. Η πρόληψη θα πρέπει να εντάσσεται ολοένα και περισσότερο στην εκπαίδευση (Πρωτοβάθμια η Δευτεροβάθμια) , στους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης , σε πολιτιστικούς και αθλητικούς συλλόγους αλλά ταυτόχρονα θα πρέπει να υπάρχει και η ανάλογη ευαισθητοποίηση από το κοινωνικό σύνολο. Για να επιτευχθεί ολιστική πρόληψη της παραβατικότητας θα πρέπει να υπάρχουν οι υποδομές για την ομαλή κοινωνικοποίηση των ανηλίκων μέσα από την ανάπτυξη δραστηριοτήτων , νέων ενδιαφερόντων, μέσα από την μόρφωση και την αγωγή τους θα μπορούσαν να χτίσουν ισχυρές προσωπικότητες και μια σωστή συμπεριφορά έτσι ώστε να γίνουν αποδεκτοί και να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία.

Θα πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι μόνο μέσα από το πρίσμα της προστασίας της παιδικής και της εφηβικής ηλικίας και σίγουρα όχι με την καταστολή, θα μπορούσαμε να παρέμβουμε ουσιαστικά στα προβλήματά τους .

Με αυτόν τον τρόπο εξάλλου θα καταστεί δυνατό να απομακρυνθούν οι στιγματικές συνέπειες της εμπλοκής του ανηλίκου στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης . κυρίως όμως θα αποφευχθεί η περιθωριοποίησή της , καθώς και η υιοθέτηση μιας σταθερής και μόνιμης αντικοινωνικής συμπεριφοράς ,

που μάλλον περισσότερα προβλήματα σωρεύουν , τόσο στα ίδια τα νεαρά άτομα όσο και στη συνολική κοινωνική οργάνωση.

Η πρόληψη αποτελεί μακροχρόνια προσπάθεια η οποία θα πρέπει να στηρίζεται σε πολυάριθμο και εξειδικευμένο προσωπικό για να μπορέσουν να αναπτυχθούν τα κατάλληλα προγράμματα. Η στελέχωση των υπηρεσιών που ασχολούνται με τη παραβατικότητα με την ειδικότητα του κοινωνικού λειτουργού είναι πολύ σημαντική. Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού είναι καταλυτικός όσον αφορά το θέμα της πρόληψης αφού είναι σε θέση μέσα από τις δεξιότητες του που τον διακρίνουν, να κατανοήσει και να επιλύσει οποιοδήποτε πρόβλημα αντιμετωπίζει ο ανήλικος παραβάτης ή η οικογένειά του.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Με δεδομένο ότι ένα μεγάλο ποσοστό παραβάσεων των ανηλίκων αποτελούν οι παραβάσεις του Κ.Ο.Κ., θα μπορούσαν να οργανωθούν σε συνεργασία τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς, για τους μαθητές των σχολείων, σεμινάρια κυκλοφοριακής αγωγής και ενημερωτικές ομιλίες για θέματα που αφορούν την παραβατικότητα ανηλίκων και τους παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν έναν ανήλικο σε αυτήν.

- Να γίνει σύσταση και λειτουργία Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης της Παραβατικότητας μέσα σε έναν ενιαίο φορέα κοινωνικής υπηρεσίας , σε τοπικό επίπεδο έτσι ώστε να πραγματοποιούνται δράσεις διαμεσολάβησης.
- Στο πλαίσιο της κοινοτικής οργάνωσης οι κοινωνικοί λειτουργοί μπορούν να λειτουργήσουν ενθαρρυντικά κατευθύνοντας την συλλογική δράση στην αναζήτηση άμεσων λύσεων που θα βοηθήσουν στην αντιμετώπιση του προβλήματος. Για παράδειγμα μπορεί να γίνει κινητοποίηση για την δημιουργία ενός συμβουλευτικού κέντρου, ή ενός συλλόγου νέων.
- Εντατικότερη εφαρμογή προγράμματος κοινωφελούς εργασίας , προγράμματα όπου η καθ'έξην εγκληματίες αντί για την έκτιση της ποινής τους σε σωφρονιστικά ιδρύματα την εκτίουν μέσω της συνεισφοράς σε κοινωφελείς εργασίες. Για παράδειγμα ,θα ήταν πολύ πιο αποδοτικό και ωφέλιμο για έναν ανήλικο ο οποίος εβλαψε άτομο της τρίτης ηλικίας να υπηρετήσει προσφέροντας τις υπηρεσίες του για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα σε έναν οίκο ευγηρίας , βιώνοντας από κοντά τα προβλήματα αυτής της ηλικίας, το σωματικό και ψυχικό πόνο αυτών των ανθρώπων και κατανοώντας τελικά το κακό ή τη ζημιά που προξένησε στο θύμα , παρά να εγκλιστεί σε σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων.
- Ανάπτυξη μεθόδων αξιολόγησης των παρεχόμενων υπηρεσιών ή πρακτικών με τη χρήση δεικτών, με σκοπό τη βελτίωση της λειτουργικότητας των υπηρεσιών που διαχειρίζονται παραβατικούς ανήλικες .

- Να γίνει δημιουργία προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας για την ασφάλεια της οικογένειας και του ανηλίκου όπως για π.χ. προγράμματα ημερήσιας απασχόλησης για παιδιά σχολικής ηλικίας τα οποία ο Οργανισμός φροντίζει και απασχολεί τις ώρες που δεν βρίσκονται στο σχολείο.
- Λειτουργία πολιτιστικών κέντρων και λεσχών, για την ενθάρρυνση της δημιουργικής απασχόλησης και της ψυχαγωγίας των νέων ατόμων, για την προώθηση της συναναστροφής τους με θετικά και κοινωνικοποιημένα πρότυπα αλλά και της ασφαλούς αποφόρτισης τους από τις πολλαπλές επιβαρύνσεις που δέχονται καθημερινά.
- Συνεχής εκπαίδευση και διαφώτιση των δασκάλων (εκπαιδευτικών γενικά) και γενικά όλων των ειδικοτήτων που ασχολούνται με παιδιά (δικαστές ανηλίκων , επιμελητών ανηλίκων) ώστε να πληροφορούνται τις ευρύτερες μεταρρυθμίσεις και τάσεις ,καθώς και τις απαιτήσεις του ρόλου τους.(εξατομίκευση,σταθερότητα,κατανόηση.)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξιάδης, (1996). Εγχειρίδιο εγκληματολογίας. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα
- Βονιδάκης, (1997). Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Βουγιούκας, (2003). Οι ανήλικοι ως δράστες εγκλημάτων και ως θύματα εγκληματικών πράξεων στους χώρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Συμβουλίου της Ευρώπης και του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Οι συμβάσεις για τα δικαιώματα του παιδιού του Συμβουλίου της Ευρώπης και του Ο.Η.Ε. Αθήνα : Νομική βιβλιοθήκη
- Γεωργούλας, (2000). Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Γκότοβος, (1996). Νεολαία και κοινωνική μεταβολή. Αξίες, Εμπειρίες και Προοπτικές. Αθήνα: Gutenberg
- Ζαραφωνίτου, (1995). Εμπειρική εγκληματολογία. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Θανάσα, Γ., Παλλικαρώνα, Γ., (2005). Κατάχρηση, κατανάλωση αλκοόλ, σε εφήβους και νεαρούς ενήλικες. Νέα Υγεία, Απρίλιος- Ιούνιος, τ.48
- Κάκουρος και Μανιαδάκη, (2004). Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων. Αναπτυξιακή προσέγγιση. Αθήνα: Τυπωθήτω
- Καλατζή, Αζίι και Παρίτσης, (1990). Οικογένεια, ψυχοκοινωνικές-ψυχοθεραπευτικές προσεγγίσεις. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Καλλινικάκη, (1998). Κοινωνική εργασία. Εισαγωγή στη θεωρία και την πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Καλούρη -Αντωνοπούλου, (2001). Γενική ψυχολογία Ι. Αθήνα: Ελλην
- Κατσιγαράκη, (2004). Οικογένεια και παραβατικότητα. Αθήνα: Σάκκουλα
- Κουράκης, (1999). Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία. Θεμελιώδης αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα. Αθήνα- Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Καψάλης, (2003). Παιδαγωγική ψυχολογία. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη
- Λαμπροπούλου, (1999). Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Η περίπτωση της βίας και της εγκληματικότητας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Λαμπροπούλου, (1994). Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος. Αθήνα: Παπαζήση
- Λεβέντης, Δ., Παπαστεφάνου, Κ., Παπαδήμου, Δ., Χατζητωφή, Λ., Κωνσταντινίδου, Τ., (1999). Υπηρεσίες συμβουλευτικής και επαγγελματικής αγωγής, διεύθυνση μέσης εκπαίδευσης, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Κύπρος
- Μακρύ- Μπότσαρη, (2001). Αυτοαντίληψη και αυτοεκτίμηση. Μοντέλα, ανάπτυξη, λειτουργικός ρόλος και αξιολόγηση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Μάνος, (1986). Ψυχολογία του εφήβου. Αθήνα: Γρηγόρης
- Μανουδάκη. (1999). Νέες μορφές παραβατικότητας ανηλίκων στο χώρο του σχολείου. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

- Μότση, Στεφανίδη, Τσέργας, (2000). Όταν τα πράγματα στο σχολείο.....αγριεύουν. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
- Μιχαηλίδης- Νουάρου, (1987). Έφηβοι και παιδιά. Θεσσαλονίκη: Studio Press
- Μουστάκης, (1983). Κοινωνιολογία για τον καθένα. Αθήνα: Παρατηρητής
- Μπατζελή, Κ. (2007), Έκθεση σχετικά με την παραβατικότητα ανηλίκων: ο ρόλος της γυναίκας, της οικογένειας και της κοινωνίας. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
- Παπακωνσταντής, (2006). Στοιχεία Εγκληματικότητας και Αντεγκληματικής πολιτικής. Αθήνα- Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Παρασκευόπουλος, (1984). Εξελικτική ψυχολογία. Εφηβική ηλικία. Αθήνα: Αυτοέκδοση
- Πετρόπουλος και Παπαστυλιανού, (2001). Μορφές επιθετικότητας, βίας και διαμαρτυρίας σε σχολείο. Γενεσιουργοί παράγοντες και επιπτώσεις. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
- Πιτσελά, (2004). Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας ανηλίκων. Αθήνα: Σάκκουλα
- Σταθόπουλος, (1999). Κοινωνική Πρόνοια, μια γενική θεώρηση. Αθήνα: Ελλην
- Τριανταφύλλου, (1998). Ψυχολογία. Αθήνα: Ίδρυμα Ευγενίδου
- Τρωϊανού- Λουλά, (1999). Η υπηρεσία Επιμελητών των Δικαστηρίων Ανηλίκων. Αθήνα: Σάκκουλα
- Φαρσεδάκης, (1985). Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος ανηλίκων. Αθήνα : Νομική βιβλιοθήκη
- Φαρσεδάκης, (1996). Στοιχεία εγκληματολογίας. Αθήνα: Νομική βιβλιοθήκη
- Φαρσεδάκης, (1991). Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της. Μερικές ιστορικές, συγκριτικές, θεωρητικές και πρακτικές επισημάνσεις. Αθήνα: Νομική βιβλιοθήκη
- Φραντζεσκάκης, (1987). Αντικοινωνική συμπεριφορά των νέων. Αθήνα: Σάκκουλα
- Χάιδου, (1990). Η ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Αθήνα: Νομική βιβλιοθήκη
- Χάιδου, (2003). Εγκληματολογικά κείμενα, Ανήλικοι, Ναρκωτικά, Κοινωνικός Έλεγχος. Αθήνα: Νομική βιβλιοθήκη
- Χάιδου, (1996). Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου. Αθήνα: Νομική βιβλιοθήκη
- Χηνάς και χρυσαφίδης, (2000). Επιθετικότητα στο σχολείο. Προτάσεις για την πρόληψη και αντιμετώπιση. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
- Cole, M., και Cole, S., (2002). Η ανάπτυξη των παιδιών, Εφηβεία. Αθήνα: Τυπωθύτω
- Gossop, M., και Grant, M., (1994). Κατάχρηση ουσιών. Πρόληψη και έλεγχος. Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας. Αθήνα: ΒΗΤΑ Ιατρικές Εκδόσεις
- Herbert, M., (1996). Ψυχολογικά προβλήματα εφηβικής ηλικίας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Connor, D., (2002). Aggression and Antisocial Behavior in Children and Adolescents. Research and Treatment. New York: The Guilford Press
- Grant, B., Dawson, D.A. (1997). Age of school onset and its association with DSM- IV alcohol abuse and dependence. Epidemiologic Survey. Journal of substance abuse, Issue 9

Internet

- N.C Department of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, << NEW JUVENILE DELINQUENCY RISK ASSESSMENT WEBSITE AVAILABLE FOR NORTH CAROLINA COMMUNITIES>>,
<http://ssw.unc.edu/publication/April242002.htm>
- Dietrich Oberwitter, <<The Development of crime and the fear of crime in Germany- Consequences for crime prevention>>
<http://www.difu.de/index.shtml?publikationen/dfk/en>
- Bert Prinsen, MSc Netherlands Institute of Care and Welfare, <<CROSSING THE BORDER BETWEEN INDIVIDUAL AND COMMUNITY- COMMUNITY BASED PARENTAL SUPPORT IN THE NETHERLANDS>>,
<http://www.alli.fi/nyri/nyris7/papers/prinser/htm>
- David Utting, Jon Bright and Clem Henriscon, <<Crime and the Family. Improving Child rearing and preventing delinquency>>
<http://www.apsoc.ox.au.uk/fpsc/Publication/Documents/CrimeAndFamily.pdf>
- Michael Hogan, Policy Officer. Public Interest Advocacy Centre, <<National Overview on crime prevention. Towards a national approach to crime prevention.>>
<http://www.aic.gov.au/publications/proceeding/15/hogan/pdf>
- U.S. Department of Justice office of Justice programs, office of juvenile justice and delinquency prevention, John J. Wilson, acting administrator. << The high/ Scope Perry Preschool Project>>
<http://www.ncjrs.org>
- Federal Ministry of the interior. Federal Ministry of Justice <<First Periodical report of crime and crime control in Germany>>
<http://www.uni-konstanz.de>
- Adams Sutton, Ph.D, Director south Australian crime prevention and criminology unit, The Bonnemaision Model, Theory and Application
<http://aic.gov>

- Dietrich Oberwittler, Deutsches Institut of Urbanistik <<The Development of crime and the fear of crime in Germany- Consequences for crime prevention>>
- <http://www.difu.de>
- Virtual School, the sciences on education online<< Προγράμματα κατάρτισης και στήριξης κοινωνικά μειονεκτούντων εφήβων. Οι φορείς- ο συμβουλευτικός σταθμός ΑΠΘ-ΕΠΑΘ>>
- <http://www.auth.gr>
- Κρουστάλλη- Καραγιάννης ΤΟ ΒΗΜΑ
- <http://tovima.dolnet.gr>